

Αλέκα Σταματιάδη

Πολιτικά

Σεξουαλικά

Σκάνδαλα

Η περίπτωση της

Δήμητρας Λιάνη-Παπανδρέου

Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τμήμα Επικοινωνίας & Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Πολιτικής Επικοινωνίας & Νέων Μέσων

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της Αλεξάνδρας Σταματιάδη

A.M. 35025

Με επιβλέπουσα καθηγήτρια την κ. Λίζα Τσαλίκη

Πολιτικά Σεξουαλικά Σκάνδαλα

Η περίπτωση της Δήμητρας Λιάνη-Παπανδρέου

Αθήνα,

Σεπτέμβριος 2017

Με πολλές εγκάρδιες ευχαριστίες,
στην επιβλέπουσα καθηγήτρια Λίζα Τσαλίκη & τη Δέσποινα Χρονάκη,
που μου έδειξαν νέους δρόμους,
στην οικογένειά μου,
που στέκεται δίπλα μου σε ό, τι κι αν αποφασίζω,
στο Σπύρο,
στο Δημήτρη
και στις "Μιμές".

Περιεχόμενα

1.Πρόλογος.....	9
2.Εισαγωγή-Σκοπός της εργασίας.....	10
3.Θεωρητικό πλαίσιο	15
3.1.Τα σκάνδαλα, ως γεγονότα στα ΜΜΕ.....	15
3.2.Θεωρητικές Προσεγγίσεις λειτουργίας των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης.....	21
3.3.Τα όρια δημόσιου & ιδιωτικού.....	25
3.4.Τα Σκάνδαλα ως Διαμεσολαβημένα Γεγονότα	29
3.5.Οι δημοσιογραφικές πρακτικές ως παράγοντας σκανδάλων.....	35
3.6.Πολιτική & Δημοφιλής Κουλτούρα: Η Πολιτική ως Διασημότητα.....	41
3.7.Σεξουαλικές Κουλτούρες και η Σεξουαλικότητα ως Πρόβλημα στο Δημόσιο Χώρο.....	45
3.8.Η ελληνική πολιτική κουλτούρα.....	49
4.Μεθοδολογία.....	57
5.Η ερωτική σχέση του Ανδρέα Παπανδρέου με τη Δήμητρα Λιάνη.....	65
5.1. Το παράνομο ζευγάρι: η πλαisiώση των «μοιχών» στον ελληνικό Τύπο.....	67
5.2. Η επιβολή της ερωμένης και η επισημοποίηση της ερωτικής σχέσης: Το νεύμα του Ανδρέα στη Μιμή.....	82
5.3.Η Οικογένεια.....	97
5.4.Απιστία και αρρενωπότητα.....	107
5.5.Οι αναπαραστάσεις γυναικείου φύλου και γυναικείας σεξουαλικότητας.....	115
5.6.Η γυναίκα ως κίνδυνος στο δημόσιο χώρο	121
5.7.Το στοιχείο της Υποκρισίας.....	139
6.Η ερωτική σχέση μεταξύ Μπιλ Κλίντον και Μόνικα Λεβίνσκι.....	149
7.Η Υπόθεση Ντομνίκ Στρως-Καν.....	161

8.Συμπεράσματα-Συζήτηση.....	169
9.Βιβλιογραφικές αναφορές.....	181
9.1.Ελληνική Βιβλιογραφία.....	181
9.2.Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία (Μεταφρασμένη)	182
9.3.Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	183
9.4.Ελληνική αρθρογραφία.....	186

1. Πρόλογος

Όταν συζητούνται σεξουαλικά σκάνδαλα στην Ελλάδα, λέγεται συχνά ότι «Η γυναίκα ήταν η «πέτρα του σκανδάλου» και, ακόμα, ότι «Η απιστία των Ελλήνων πολιτικών ανδρών δεν έχει συνέπειες στην καριέρα τους». Εκφράσεις όπως αυτές που επαναλαμβάνονται στο δημόσιο λόγο, στα ΜΜΕ και σε συζητήσεις σχετικά με τα σκάνδαλα και την πολιτική επικοινωνία, μου έδωσαν το έρεισμα να στραφώ σε περιπτώσεις πολιτικών σεξουαλικών σκανδάλων στην Ελλάδα, από την σκοπιά μεταφεμινιστικών θέσεων.

Αναζητώντας σημεία όπου τέμνονται στοιχεία πολιτικής και σεξουαλικότητας στον ελληνικό χώρο, η ερωτική ιστορία του Ανδρέα Παπανδρέου με την Δήμητρα Λιάνη επιλέχθηκε ως μελέτη περίπτωσης, για τον τρόπο με τον οποίο τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης αναπαριστούν το φύλο και την σεξουαλικότητα στο πλαίσιο της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας.

Στην παρούσα εργασία, αναλύονται τρία πολιτικά σεξουαλικά σκάνδαλα, οι αναπαραστάσεις φύλου και ιδιαίτερα η γυναικεία σεξουαλικότητα, μέσα από τον λόγο των ΜΜΕ, εντός των διαφορετικών πλαισίων εθνικής, πολιτικής και σεξουαλικής, κουλτούρας. Προκειμένου να ερευνηθούν στοιχεία των ιστοριών των πολιτικών σεξουαλικών σκανδάλων, μετά την υπόθεση Παπανδρέου-Λιάνη, ερευνώνται δύο ακόμα περιπτώσεις σε διαφορετικό πλαίσιο εθνικής κουλτούρας: η υπόθεση Μπιλ Κλίντον-Μόνικα Λεβίνσκι στις ΗΠΑ και η υπόθεση του Ντομινίκ Στρως-Καν με την καμαριέρα Ναφισάτου Ντιάλο στη Γαλλία, ώστε να παρατεθούν σε αντιπαραβολή οι διαφορές μεταξύ των πλαισίων κουλτούρας και να γίνουν σαφέστερες οι συγκρίσεις. Στόχος της σύγκρισης αυτής είναι να διαφανούν τα στοιχεία των πολιτικών σεξουαλικών σκανδάλων σε διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια, στην ανάλυση κειμένων που ακολουθεί.

2. Εισαγωγή-Σκοπός της εργασίας

Η πολιτική ασκείται από ανθρώπους, με δημόσια εικόνα και προσωπική ζωή, εξουσία και αδυναμίες. Οι αδυναμίες αυτές, όπως και περιστατικά της προσωπικής τους ζωής, έρχονται στο προσκήνιο του δημόσιου διαλόγου από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, με επικριτικό λόγο και αποδοκιμασία, ιδιαίτερα όταν παραβιάζονται κοινωνικές νόρμες, καθιερωμένοι κώδικες συμπεριφορών, συστήματα αξιών ή, σε πιο ακραίες περιπτώσεις, συμβαίνουν παραβιάσεις που εμπíπτουν, πέρα από ηθικούς, σε νομικούς κώδικες. Ως πράξεις δημοσίων προσώπων, σκάνδαλα ορίζονται παραβιάσεις των νομικών, ηθικών, κοινωνικών, και άλλων, κωδίκων αρχών, που προκαλούνται τυχαία ή σκόπιμα (Thompson, 2001).

Στα νήματα των ιστοριών των πολιτικών σεξουαλικών σκανδάλων διαπλέκονται πολλά διαφορετικά μεταξύ τους στοιχεία: η πολιτική, ως διαδικασία λήψης αποφάσεων και πεδίο ανταγωνισμών, το πλαίσιο, η πολιτική και σεξουαλική κουλτούρα μιας χώρας, ζητήματα φύλων και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (Μ.Μ.Ε.). *Ακολουθώντας το επιχείρημα του Φουκώ (1976), ότι ο λόγος για τη σεξουαλικότητα γίνεται αντιληπτός ως γνώση κοινωνικά κατασκευασμένη, τα πολιτικά σεξουαλικά σκάνδαλα αποτελούν μια κοινωνικά κατασκευασμένη μορφή γνώσης, αφού έρχονται στο δημόσιο λόγο, με λέξεις και σχήματα.* Ακόμα, καθώς τα πολιτικά σεξουαλικά σκάνδαλα έρχονται στο προσκήνιο της δημοσιότητας από τα ΜΜΕ, φέρνουν στο δημόσιο διάλογο ζητήματα ηθικής, σεξουαλικότητας και «έκτροπων» ή «απαγορευμένων» σεξουαλικών πρακτικών, που διαφορετικά θα έμεναν στην αφάνεια (Arthurs, 2004:55). Κατά συνέπεια, τα πολιτικά σεξουαλικά σκάνδαλα προσφέρουν γόνιμο έδαφος, για να αναδειχθούν στοιχεία σεξουαλικής κουλτούρας, ηθικών κωδίκων για τη γυναίκα, τη γυναικεία

σεξουαλικότητα και την αρρενωπότητα, ιδιαίτερα στο πεδίο της πολιτικής.

Εφόσον η πολιτική και η σεξουαλικότητα αποτελούν τα ερευνητικά μου ενδιαφέροντα, στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Πολιτικής Επικοινωνίας και Νέων Μέσων, όπου εντάσσεται και η παρούσα εργασία, αποφάσισα να εξετάσω μια περίπτωση όπου διασταυρώνονται στον ελληνικό πολιτικό χώρο, την ερωτική ιστορία του Ανδρέα Παπανδρέου με τη Δήμητρα Λιάνη κατά την περίοδο 1986-1989.

Με άξονα την σχέση πολιτικής κουλτούρας και σεξουαλικότητας, στόχος της εργασίας μου είναι μέσα από τις ιστορίες και το λόγο των σεξουαλικών σκανδάλων να αναδειχθούν θέματα σεξουαλικότητας στην πολιτική και το δημόσιο λόγο και, ειδικότερα, να καταγραφούν σημεία αναπαραστάσεων φύλου, κοινωνικών ρόλων των φύλων, καθώς και αποδεκτής σεξουαλικότητας και ηθικών κωδίκων.

Κεντρική υπόθεση της εργασίας μου είναι ότι η κριτική που ασκήθηκε στη σύντροφο του Δήμητρα Λιάνη και στον Έλληνα πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου, εδράζεται σε δομές και χαρακτηριστικά στοιχεία της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας, που άπτονται των αναπαραστάσεων φύλου, ηθικής και κοινωνικών τάξεων. Συγκεκριμένα, η Δήμητρα Λιάνη έγινε στόχος δημοσιευμάτων και σχολιασμού καθώς από αεροσυνοδός, γυναίκα που δεν προερχόταν από πολιτικές ελίτ, με σεξουαλικότητα που εκφραζόταν δημοσίως, έγινε η σύντροφος εκτός γάμου του πρωθυπουργού, με δυνατότητα πολιτικής επιρροής. Το σκάνδαλο στην περίπτωση της ερωτικής σχέσης του Ανδρέα Παπανδρέου και της Δήμητρας Λιάνη δεν προκαλείται μόνο λόγω της μοιχείας, της ερωτικής σχέσης εκτός γάμου. Η δημόσια αποδοκιμασία επέρχεται εφόσον η εικόνα της συντρόφου του Πρωθυπουργού αντιτίθεται στις καθιερωμένες εικόνες των γυναικών που εμφανίζονται στο δημόσιο χώρο, αντιβαίνει στις

ηθικές επιταγές του κοινωνικού ρόλου των γυναικών της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου στην Ελλάδα. Στα συγκεκριμένα στοιχεία επέλεξα να εστιάσω την ανάλυση των δημοσιευμάτων από μεταφεμινιστική οπτική, καθώς πέρα από τις όψεις που αφορούν το φύλο στο σκάνδαλο, εμφανίζονται και διάφορες άλλες, όπως πολιτικές, κοινωνικές, δημοσιογραφικές αντιλήψεις.

Ακολουθώντας την εστίαση σε ίδια ζητήματα και για να γίνουν σαφέστερα τα στοιχεία της ελληνικής περίπτωσης, εξετάζονται ακόμα δύο περιπτώσεις πολιτικών σεξουαλικών σκανδάλων σε διαφορετικό έδαφος πολιτικής και σεξουαλικής κουλτούρας: η υπόθεση του Προέδρου των Η.Π.Α. Μπιλ Κλίντον με την εργαζόμενη στο Λευκό Οίκο Μόνικα Λεβίνκσι και η υπόθεση του Προέδρου του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (Δ.Ν.Τ.) Ντομινίκ Στρος Καν με την καμαριέρα καταγωγής Ν. Γουινέας, Ναφισσάτου Ντιαλό.

Αρχικά, αναφέρεται εν συντομία η ροή της εργασίας. Ως αφετηρία, περιγράφονται γενικότερα τα σκάνδαλα και χαρακτηριστικά τους στοιχεία. Ως μεσοπονημένα γεγονότα (Apostolidis & Williams, 2004; Bisbort, 2008; Thompson, 2000), τα σκάνδαλα τίθενται στο πλαίσιο των θεωριών των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (Μ.Μ.Ε.). Στη συνέχεια, περιγράφονται σημεία της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας, ως το εθνικό ιστορικό πλαίσιο εντός του οποίου εξελίσσεται η βασική περίπτωση πολιτικού σεξουαλικού σκανδάλου, της σχέσης Ανδρέα Παπανδρέου και Δήμητρα Λιάνη. Για να εξετάσω το πολιτικό σεξουαλικό σκάνδαλο που ξέσπασε στην Ελλάδα, επιχείρησα να αναλύσω δημοσιεύματα του Τύπου εκείνης της περιόδου με τη μέθοδο της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου, ως μεθοδολογικό εργαλείο του κοινωνικού κονστрукτιβισμού (Burr, 2002; Van Dijk, 1988). Επιχειρείται η κριτική ανάλυση λόγου δημοσιευμάτων του ελληνικού Τύπου που αναφέρονται στη σχέση Παπανδρέου-Λιάνη. Η ανάλυση δημόσιου λόγου και, συγκεκριμένα,

δημοσιευμάτων για τα πολιτικά σεξουαλικά σκάνδαλα συνεχίζεται με τις υποθέσεις σε ΗΠΑ και Γαλλία, και εξετάζονται αναρτήσεις ιστοσελίδων που αφορούν την υπόθεση Κλίντον-Λεβίνσκι και την υπόθεση Στρος Καν-Ντιάλο. Τέλος, καταγράφονται κριτικά τα συμπεράσματα της ανάλυσης των πολιτικών σεξουαλικών σκανδάλων, με νέα ερωτήματα που προκύπτουν, για τη θέση αυτών των ιστοριών στην εποχή των ψηφιακών μέσων.

Με μια πρώτη ματιά, τα σκάνδαλα φαίνονται ανεξάντλητη πηγή έρευνας, ως ανθρώπινη συμπεριφορά, που εκφράζει όψεις πολιτικών θέσεων, ηθικών στάσεων, κουλτούρας, δημοσιογραφικών πρακτικών, κ.ά. Η προσπάθειά μου εστιάζεται σε ζητήματα φύλου, ηθικής και αποδεκτής και μη σεξουαλικότητας και προσδοκία μου είναι η παρούσα εργασία να προσφέρει περισσότερα στοιχεία σε αυτές τις συζητήσεις.

3. Θεωρητικό πλαίσιο

3.1. Τα σκάνδαλα, ως γεγονότα στα ΜΜΕ

Ξεκινώντας από το αντικείμενο της ανάλυσης, τα σκάνδαλα αποτελούν περιστατικά, που προσελκύουν την προσοχή του κοινού των ΜΜΕ, εγείρουν αντιπαραθέσεις, προκαλούν ανησυχία, κινούν την περιέργεια, ψυχαγωγούν (Dagnes, 2014). Σε αυτό το κεφάλαιο καταγράφονται στοιχεία που ορίζουν τα πολιτικά και σεξουαλικά σκάνδαλα, ως γεγονότα και ιστορίες που παρουσιάζονται στα ΜΜΕ.

Η λέξη «σκάνδαλο» χρησιμοποιείται πολύ συχνά στην πολιτική και στο δημόσιο λόγο. Με μια δεύτερη ματιά στις υποθέσεις αυτές, γίνεται αντιληπτό πως εκφράζουν διαφορετικές πτυχές του κοινωνικού και πολιτικού βίου μιας χώρας και της κουλτούρας ενός λαού και αποτελούν σημεία κοινωνικών τάσεων.

Τα πολιτικά σκάνδαλα αποτελούν γεγονότα που παρουσιάζονται συχνά στις σύγχρονες δημοκρατίες. Αφορούν πολιτικά πρόσωπα, των οποίων οι σεξουαλικές σχέσεις, τα οικονομικά παραπτώματα ή οι υποθέσεις κατάχρησης εξουσίας αποκαλύπτονται στο κοινό, στα δημόσια πράγματα (Apostolidis & Williams, 2004: 3; Ekstrom & Johansson, 2008; Thompson, 2000).

Διεξοδικά με το θέμα των σκανδάλων έχει ασχοληθεί ο Τζ. Τόμσον(2000), ο οποίος δίνοντας έναν γενικό ορισμό αναφέρει: *«η λέξη «σκάνδαλο» αναφέρεται σε πράξεις ή γεγονότα που σχετίζονται με μερικά είδη παραβιάσεων, τις οποίες πληροφορούνται οι υπόλοιποι άνθρωποι και οι οποίες είναι αρκετά σημαντικές ώστε να προκαλούν μια δημόσια αντίδραση»* (Thompson, 2000: 30).

Βασικά συστατικά στοιχεία του σκανδάλου είναι, δηλαδή, η παραβίαση ενός κανόνα και η αποδοκιμασία στο δημόσιο χώρο. Αιτιώδης πυρήνας του σκανδάλου είναι η παραβίαση. Ως αναγκαίος όρος για να προκύψει ένα

σκάνδαλο, η παραβίαση αφορά μια πράξη που παραμερίζει, αγνοεί ή παραβιάζει κανόνες, νόμους, εγκαθιδρυμένες αντιλήψεις, νομικό-τυπικό πλαίσιο ή ηθικούς-άτυπους κώδικες. (Thompson, 2000). Σε δεύτερο επίπεδο, η παραβίαση αφορά μια εγκαθιδρυμένη κοινωνική αντίληψη, καθώς ένα σκάνδαλο ορίζεται ως περιστατικό που προσβάλλει καθιερωμένες ηθικές αντιλήψεις, για το κοινωνικά αποδεκτό, το «σωστό» για το κοινωνικό σύνολο και το δημόσιο χώρο, προκαλώντας, κατά συνέπεια, την δημόσια αποδοκιμασία (Bisbort, 2008). Για να υπάρχει δηλαδή παραβίαση, προϋπόθεση αποτελεί η ύπαρξη ενός πλαισίου κανόνων και αξιών, που ορίζεται και διαμορφώνεται από μακροχρόνιες ιστορικές κοινωνικές διεργασίες. Το δημόσιο πρόσωπο που προκαλεί ή εμπλέκεται στο σκάνδαλο παραβιάζει κάποια από αυτές τις αξίες των κοινωνικών αυτών κωδίκων. Επομένως, το σκάνδαλο είναι μια κοινωνικά ορισμένη υπόθεση.

Συγκεκριμένα, «τα πολιτικά σκάνδαλα ανακύπτουν όταν η λογική των νόμιμων διαδικασιών επικαλύπτεται εν μέρει από τη λογική της εξουσίας» όπως ορίζεται από τον Thompson (2000: 128-9). Σε ένα πολιτικό σκάνδαλο, καθοριστικό στοιχείο είναι η κοινωνική και πολιτική θέση των εμπλεκόμενων ατόμων και επίκεντρο είναι πολιτικά πρόσωπα, εκλεγμένοι ή διορισμένοι ηγέτες, αναγνωρισμένες ή επίδοξες πολιτικές προσωπικότητες. Οι παραβιάσεις τους αφορούν κανόνες και διαδικασίες, δεσμευτικές σύμφωνα με τους νόμους και διέπουν την άσκηση της πολιτικής εξουσίας. Συνεπώς, ένα πολιτικό σκάνδαλο περιγράφεται ως κατάχρηση εξουσίας εις βάρος των νόμιμων διαδικασιών και των εγκαθιδρυμένων, κοινωνικά αποδεκτών, αξιακών προτύπων.

Η δημοσιότητα, από την άλλη πλευρά, αποτελεί απαραίτητο στοιχείο, προκειμένου οι παραβιάσεις αυτές να γίνουν γνωστές σε μη εμπλεκόμενα στο σκάνδαλο άτομα και δημόσιες υποθέσεις στο ευρύ κοινό (Apostolidis & Williams, 2004; Thompson, 2000). Δηλαδή, σκάνδαλο μπορεί να υπάρξει εφόσον ένα

περιστατικό γίνεται γνωστό σε μη εμπλεκόμενα άτομα και αφορά δημόσια πρόσωπα. Επιπλέον, συνιστά δημόσιο θέμα, αφού εκφράζονται δημοσίως αρνητικές επικρίσεις για τα εμπλεκόμενα πρόσωπα και τις πράξεις τους. Για να γίνει λόγος για «σκάνδαλο», προϋπόθεση είναι οι ενέργειες ενός δημοσίου προσώπου να έχουν ξεπεράσει τις «κόκκινες γραμμές» των παραβιάσεων για το κοινωνικό σύνολο ή την κοινή γνώμη και το κοινωνικό πλαίσιο, όπου τα άτομα κινούνται.

Τα σκάνδαλα προϋποθέτουν όχι μόνο την ύπαρξη παραβιάσεων, που γίνονται γνωστές σε άλλα άτομα, «διαρρέουν» στα ΜΜΕ, αλλά και την αποδοκιμασία αυτών των παραβιάσεων από τους άλλους, γι' αυτό και το κοινωνικό περιβάλλον των δρώντων ατόμων, όπως και η κουλτούρα ενός λαού, όπως βλέπουμε παρακάτω, είναι καθοριστικά στοιχεία για την στοιχειοθέτηση, την εμφάνιση, την εξέλιξη και τον απότοκο ενός σκανδάλου.

Η παραβίαση κάποιου κανόνα αποτελεί τον αναγκαίο όρο για να υφίσταται ένα σκάνδαλο. Δεν συνιστούν όμως όλες οι παραβιάσεις σκάνδαλα, καθώς προϋποθέτουν όχι μόνο την πραγματοποίηση παραβιάσεων που πληροφορούνται τρίτοι, αλλά και την αποδοκιμασία αυτών των πράξεων.

Σκάνδαλο αποτελεί αρκετές φορές όχι η αρχική παραβίαση της νόρμας αλλά οι παραβιάσεις δευτέρου επιπέδου, όπως τις ορίζει ο Thompson (2000), καθώς υπάρχουν επιπρόσθετα στοιχεία που συνθέτουν μια υπόθεση σκανδάλου και το πλαίσιο όπου εξελίσσεται και τις συνέπειες που επιφέρει στα εμπλεκόμενα πρόσωπα και την πολιτική σκηνή. Οι παραβιάσεις δευτέρου επιπέδου αφορούν τις απόπειρες συγκάλυψης των αρχικών παραβιάσεων, με ψευδείς δηλώσεις των εμπλεκομένων ή άλλων προσώπων στη δημοσιότητα.

Η αποκάλυψη ερωτικών υποθέσεων που αποκλίνουν από τους ισχύοντες κώδικες ηθικής και τις επικρατούσες ως συνήθεις συμπεριφορές είναι επιζήμια,

εφόσον αντιτίθεται σε θέσεις που εκφράζουν και υποστηρίζουν δημόσια οι πολιτικοί ή οι κυβερνήσεις και τα κόμματα όπου συμμετέχουν. Η απόκλιση αυτή, μεταξύ όσων λέγονται δημόσια και όσων πράττονται ιδιωτικά, θεωρείται από το κοινό «υποκρισία». (Grossman, 2008), που από την ιδιωτική σφαίρα ενός δημοσίου προσώπου έρχεται στο προσκήνιο του δημόσιου χώρου.

Τα σκάνδαλα γενικότερα περιγράφονται ως δημόσια διαμεσολαβημένα γεγονότα, από τα ΜΜΕ (Apostolidis & Williams, 2004; Bisbort, 2008; Mandell & Chen, 2016; Summers, 2000; Thompson, 2000). Οι δημόσιες συζητήσεις για τα σκάνδαλα αυξήθηκαν με την έλευση και την επικράτηση των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και του Τύπου αρχικά, κατά τον 19ο αιώνα. Οι ιστορικές εξελίξεις, κοινωνικές και τεχνολογικές αλλαγές, κατέστησαν τα σκάνδαλα περισσότερο ορατά, με ανασχηματισμούς των όρων πολιτικής συμμετοχής και διαλόγου, κυρίως μέσω της τεχνολογίας που αναδιαμόρφωσε τη λειτουργία των Μ.Μ.Ε.: η εμφάνιση και διάδοση του Τύπου τους έκανε δυνατή την διεύρυνση του κοινού, το «άνοιγμα» στα μεσαία και κατώτερα κοινωνικά στρώματα, που ζητούσε περισσότερη πληροφόρηση (Summers, 2000).

Βασικός παράγοντας στην ανάδειξη των σκανδάλων είναι οι αλλαγές στην ιδεολογία και την πρακτική της επαγγελματικής δημοσιογραφίας που έδινε πλέον ιδιαίτερη προσοχή στο χαρακτήρα και την προσωπική ζωή του πολιτικού ως ατόμου. Καθώς το διευρυμένο πλέον κοινό όλων των κοινωνικών στρωμάτων ενδιαφερόταν για προσιτό και κατανοητό περιεχόμενο, ο Τύπος παρήγαγε ιστορίες περισσότερο ανθρώπινες, με δημοσιοποίηση στοιχείων από την κοινωνική και προσωπική ζωή των δημοσίων προσώπων και των πολιτικών. Στη δημοσιοποίηση της προσωπικής ζωής των πολιτικών εμπλέκονται και ηθικά ζητήματα, όπως η οικογενειακή κατάσταση, οι αποκλίνουσες από τις νόρμες προτιμήσεις, κ.ά. Με τέτοιου είδους διαδικασίες, η

ηθική, στην προσωπική ζωή ενός πολιτικού ξεκίνησε να αποτελεί μέρος της δημόσιας εικόνας και μέσο πολιτικής αντιπαράθεσης. Η προσωπική ζωή και η συμμόρφωση με τους ηθικούς κώδικες και τις καθιερωμένες αντιλήψεις ενός λαού γίνεται η συμβολική ισχύς που διαφυλάττει, αναλώνει ή χάνει ένα πολιτικό πρόσωπο, στην περίπτωση που προκαλείται σκάνδαλο (Summers, 2000, Thompson, 2000).

Ξεκινώντας από το θεωρητικό πλαίσιο λειτουργίας των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, γίνεται αναφορά στις έννοιες του δημόσιου και του ιδιωτικού, ως σφαίρες που διαπερνούν τα σκάνδαλα. Έπειτα, περιγράφονται στοιχεία των σκανδάλων ως διαμεσολαβημένων γεγονότων, των δημοσιογραφικών πρακτικών, η πολιτική ως διασημότητα μέσω της δημοφιλούς κουλτούρας και στη συνέχεια οι σεξουαλικές κουλτούρες. Κατόπιν καταγράφονται στοιχεία της ελληνικής κουλτούρας, που αφορά την περίπτωση Παπανδρέου-Λιάνη που αναλύεται στα επόμενα κεφάλαια.

3.2. Θεωρητικές Προσεγγίσεις λειτουργίας των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

Πολλές όσο και πολύ διαφορετικές μεταξύ τους θεωρήσεις έχουν διατυπωθεί και συνεχίζουν να διατυπώνονται στο πεδίο της επικοινωνίας, σχετικά με τη λειτουργία των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Στην προσπάθεια αποσαφήνισης του αχανούς πεδίου της επιστήμης της επικοινωνίας χρησιμοποιήθηκε η καταγραφή του McQuail(2003).

Από την εμφάνιση της έννοιας της μαζικής επικοινωνίας το 1930, οι κοινωνικοί επιστήμονες στόχευσαν στην μελέτη του ρόλου και της σημασίας των κυρίαρχων μέσων. Οι εφημερίδες, ως ένα από τα πρώτα μέσα μαζικής ενημέρωσης με μεγάλη διείσδυση στα μεγάλα ακροατήρια, είχαν θεωρηθεί αναγκαία στοιχεία για τη πολιτική, την οικονομική ζωή και τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης στη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος. Ιστορικές εξελίξεις, όπως οι παγκόσμιοι πόλεμοι, οδήγησαν στην άποψη ότι η μαζική δημοσιότητα μπορούσε να επηρεάσει τις απόψεις και τη συμπεριφορά των ανθρώπων (Παπαθανασόπουλος στο ΜακΚουέιλ, 2002:11).

Αρχικά, η μαρξιστική θεωρία συνδέει άμεσα την ιδιοκτησία των ΜΜΕ με τη διάδοση των μηνυμάτων. Κατά τις μαρξιστικές θεωρήσεις (όπως αναφέρονται οι θέσεις του Marcuse, ΜακΚουέιλ, 2003:102-103, 122-123), για τη σχέση μέσων-κοινωνίας, τα ΜΜΕ ως βιομηχανία συγκλίνουν προς ένα γενικό καπιταλιστικό τύπο, με παραγωγικές δυνάμεις (πρώτες ύλες, τεχνολογία και εργασία) και παραγωγικές σχέσεις. Υπόκεινται στη μονοπωλιακή νομή της κεφαλαιοκρατικής τάξης και είναι εθνικώς ή διεθνώς οργανωμένα ώστε να εξυπηρετούν τα συμφέροντα της κεφαλαιοκρατικής τάξης. Τα ΜΜΕ δρουν ιδεολογικά με το να διαδίδουν τις ιδέες και τις αντιλήψεις της κυρίαρχης τάξης, χωρίς να επιτρέπουν

πρόσβαση σε εναλλακτικές ιδέες. Σύμφωνα με την κλασική θέση του μαρξισμού, η τάξη που κατέχει τα μέσα παραγωγής, έχει ταυτόχρονα και τον έλεγχο πάνω στα μέσα πνευματικής παραγωγής, έτσι ώστε να ελέγχει και τις ιδέες εκείνων που δεν έχουν τα μέσα παραγωγής να υπόκεινται στον έλεγχο αυτό (ΜακΚουέλ, 2003). Στις νεομαρξιστικές προσεγγίσεις (ΜακΚουέλ, 2003:103), τονίζονται οι ιδεολογικές επιδράσεις των ΜΜΕ στα συμφέροντα της κυρίαρχης τάξης, καθώς τα ΜΜΕ αποτελούν μηχανισμούς αναπαραγωγής σχέσεων εκμετάλλευσης και χειραγώγησης, νομιμοποιώντας την κυριαρχία του καπιταλισμού και την υποταγή της κυρίαρχης τάξης.

Ο λειτουργισμός, από την άλλη πλευρά, θεωρεί ότι εξηγεί τις κοινωνικές πρακτικές και τους θεσμούς σύμφωνα με τις “ανάγκες” της κοινωνίας και των ατόμων. Τα ΜΜΕ θεωρούνται ως ένα τμήμα-υποσύστημα του λειτουργικού συστήματος της κοινωνίας. Το κάθε υποσύστημα συνεισφέρει ουσιαστικά στη συνοχή της κοινωνίας και την τάξη. Κατά τους λειτουργιστές (όπως ο Lasswell, ΜακΚουέλ, 2003:105-108), τα ΜΜΕ είναι αυτοπροσδιοριζόμενα και αυτορρυθμιζόμενα, και αποτελούν μηχανισμούς συντήρησης της κοινωνίας περισσότερο παρά πηγή μεταρρυθμίσεων και τα ΜΜΕ είναι απαραίτητα στην κοινωνία για ολοκλήρωση, συνεργασία, τάξη, έλεγχο, σταθερότητα, για προσαρμογή στην αλλαγή, κινητοποίηση, αντιμετώπιση των εντάσεων και συνέχεια του πολιτισμού και των αξιών (ΜακΚουέλ, 2003: 104-108).

Σύμφωνα με τη θεωρία του δομικού λειτουργισμού, με βάση τις θεωρίες των Durkheim, Spencer που μετέπειτα ανέπτυξαν οι Lasswell, Wirth, η ροή των πληροφοριών γίνεται με τρόπους που να συντελούν στη συνεργασία ή στο συντονισμό των λειτουργιών και των τμημάτων με έναν τρόπο ισοδύναμο με τη συντονισμένη λειτουργία ενός ζωντανού οργανισμού. Στο επίκεντρο του δομικού λειτουργισμού είναι η συναίνεση στην κοινωνία και οι διαδικασίες που την

εξασφαλίζουν όπως και η σταθερότητα και η κοινή προσήλωση σε μια δέσμη κοινών αξιών πεποιθήσεων και κανονιστικών μοντέλων. Ο Lasswell αναφέρεται στην κινητοποίηση του πολιτικού συμβολισμού με στόχο τη διασφάλιση της πολιτικής συγκατάθεσης ενός μάλλον ανορθολογικού ακροατηρίου, των νέων αστικών μαζών, που απελευθερώθηκαν από τη σταθεροποιητική επιρροή των παραδοσιακών αγροτικών κοινωνικών δεσμών (Manning, 2001: 54). Οι φορείς της μαζικής επικοινωνίας, κατά τον Wirth, συνέβαλαν αποτελεσματικά στη διάδοση συμβόλων σε μεγάλη κλίμακα, τα σύμβολα αποτελούν για όλη την ανθρωπότητα πλέον όπλα επίθεσης και άμυνας, αλλά και σύνδεσμοι ένωσης και διάσπασης ανάλογα με τους σκοπούς που έχουν κατά νου όσοι τα χρησιμοποιούν.

Από άλλη οπτική, στο πλαίσιο του νεωτερικού και του «μετανεωτερικού», παρουσιάζονται νέες προκλήσεις για τα μέσα και τους δημοσιογράφους, με την τεχνολογία να δίνει τη δυνατότητα για νέους διαύλους ενημέρωσης και την φιλελεύθερη δημοκρατία να δίνει τη δυνατότητα ελευθερίας έκφρασης του Τύπου (Giddens, 1990). Όπως τονίζουν οι θεωρητικοί της μετανεωτερικότητας, η παραγωγή και η ανταλλαγή σημείων και συμβολικών συστημάτων αναπαριστά ένα ζωτικής σημασίας τομέα των ύστερων ή μετανεωτερικών οικονομιών (Baudrillard, 1981, Lyotard). Στο θεωρητικό αυτό πλαίσιο έρχεται στο επίκεντρο η αφήγηση, καθώς η «κοινωνική πραγματικότητα» πραγματώνεται μέσα από τη γλώσσα, καθώς συγκροτούμε τον κοινωνικό μας κόσμο, όπως τον καταλαβαίνουμε μέσα από την αφήγηση. Οι αφηγήσεις των ΜΜΕ για τους θεωρητικούς της μετανεωτερικότητας δεν είναι «αντικειμενικές», αφού οι δημοσιογράφοι παράγουν «θεωρήσεις που «εξισορροπούν» μια κοινωνικά κατασκευασμένη εκδοχή των γεγονότων έναντι μιας άλλης», τα ακροατήρια προσλαμβάνουν και ερμηνεύουν με άπειρους πολλαπλούς

τρόπους. Επομένως, από το να προσπαθήσουμε με μάταιο τρόπο να μετρήσουμε την κάλυψη των μέσων ενημέρωσης απέναντι στην πραγματικότητα, οι θεωρητικοί της μετανεωτερικότητας προτείνουν την στροφή στα ίδια τα κείμενα των ειδήσεων (Manning, 2001).

Από την πλευρά των πολιτισμικών σπουδών (Hall, 1980), ασκείται κριτική στην προσέγγιση των επιδράσεων, με το επιχείρημα ότι προσπερνά σημαντικές πολιτιστικές διαφοροποιήσεις στον τρόπο που τα άτομα ανταποκρίνονται στα μηνύματα των μέσων. Σύμφωνα με την κριτική των πολιτισμικών σπουδών, η θεωρία των επιδράσεων υποτιμά τις διαδικασίες κατασκευής νοήματος των ακροατηρίων από τα μηνύματα των μέσων, καθώς η ποσοτικοποίηση των επιδράσεων αγνοεί σημαντικές ποιοτικές διακυμάνσεις στα μηνύματα και στα νοήματα κατά την πρόσληψή τους από το κοινό.

3.3. Τα όρια δημόσιου & ιδιωτικού

Τα χαρακτηριστικά των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης συμβάλλουν στην εμφάνιση και την αύξηση φαινομένων σκανδάλων και σκανδαλολογίας. Παρακάτω αναφέρονται τα στοιχεία εκείνα που εντείνουν την «άνθιση» των σκανδάλων στο νέο τοπίο της επικοινωνίας και του δημοσίου λόγου.

Με την εμφάνιση, την επικράτηση, την ευρεία χρήση των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, αρχής γενομένης από τον Τύπο, στη σύγχρονη κοινωνία αποδίδεται ο χαρακτηρισμός «κοινωνία του θεάματος» (Debord, 1967), όπου τα όρια μεταξύ προσκήνιου και παρασκήνιου, δημοσιότητας και ιδιωτικής ζωής γίνονται ρευστά (Thompson, 1995; Δεμερτζής, 2002). Σε αυτό το κενό, στο “θραύσμα”, μεταξύ προσκήνιου και παρασκήνιου συμβαίνει η παραβίαση των ηθικών κωδίκων, η απόκλιση από τις συνηθισμένες συμπεριφορές, το σκάνδαλο (Thompson, 2001; Apostolidis & Williams, 2004).

Η μεταβολή των ορίων δημόσιου και ιδιωτικού χώρου είναι χαρακτηριστικό των ΜΜΕ και ένα από τα αποτελέσματά τους στο δημόσιο λόγο. Κατ’ αρχήν, κατά τον Goffman (1956), προσκήνιο θεωρείται ο χώρος όπου οι ενέργειες των δημοσίων προσώπων καταγράφονται από τα ΜΜΕ ή ακόμα όσα τα δημόσια πρόσωπα πράττουν σε δημόσιους χώρους με πιθανότητα να καταγραφούν από τα ΜΜΕ ή γενικότερα να γίνουν αντιληπτά από το κοινό.

Ενέργειες και πλευρές του εαυτού που θεωρούνται ακατάλληλες ή που μπορεί να θέσουν σε αμφισβήτηση την εικόνα που θέλει το άτομο να προβάλλει, υποχωρούν και κρατιούνται για άλλες περιστάσεις και συναντήσεις-για περιστάσεις που μπορούν να περιγραφούν ως «παρασκήνιο». Στο παρασκήνιο τα άτομα συχνά ενεργούν με τρόπους που ξέρουν ότι αντιτίθενται στην εικόνα

που επιδιώκουν να προβάλλουν στο προσκήνιο. Η διάκριση ανάμεσα στο προσκήνιο και παρασκήνιο είναι σπάνια σαφής και τα άτομα προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους σε μεταβαλλόμενα όρια, με τον κίνδυνο η συμπεριφορά του παρασκηνίου να γίνει ορατή. Η χρήση των μέσων ενημέρωσης επιδρά στην φύση του προσκηνίου και του παρασκηνίου και στη μεταξύ τους σχέση (Apostolidis & Williams, 2004).

Με την εμφάνιση των ΜΜΕ, τα όρια μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού, προσκηνίου και παρασκηνίου, σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό του Goffman(1956), μεταβάλλονται και συχνά γίνονται θολά. Τα όρια αυτά είναι που σχετίζονται με την εμφάνιση σκανδάλων, όπως αναφέρεται και στον ορισμό των σκανδάλων. Γενικότερα, η χρήση των τεχνικών μέσων επικοινωνίας μπορεί να μεταβάλει τις χωρικές και χρονικές διαστάσεις της κοινωνικής ζωής (Thompson, 1995). Στην περίπτωση των ΜΜΕ, με την ειδησεογραφική κάλυψη και τις δημοσιογραφικές πρακτικές, όψεις του ιδιωτικού και της ηθικής έρχονται στο προσκήνιο των δημοσίων πραγμάτων και της πολιτικής, η εποχή της μετανεωτερικότητας είναι πιο πρόσφορη στα σκάνδαλα. Παρότι για τον ελληνικό χώρο βρέθηκε μικρό ερευνητικό έργο σχετικά με τα πολιτικά σκάνδαλα¹, χαρακτηριστική είναι η σχετική θέση που διατυπώνει ο Δεμερτζής (2002: 260), για τη σχέση πολιτικής και ηθικής στο πλαίσιο της μεσοπονημένης κοινωνίας του θεάματος:

«με την έμφαση της τηλεόρασης στα πολιτικά πρόσωπα επέρχεται μια ιδιότυπη ηθικοποίηση του (ιδιωτικοποιημένου) δημόσιου βίου... η τηλεόραση ενθαρρύνει υπέρμετρα την ηθική κρίση επί του τρόπου συμπεριφοράς των πολιτικών και όχι επί των όσων διαπράττουν. Αυτό

---

¹ Όπως διαπιστώθηκε κατά τη διάρκεια αναζήτησης πηγών και βιβλιογραφίας σχετικής με τα σκάνδαλα στην Ελλάδα και όπως σημειώνεται και από την εργασία της Χρονάκη (2009:128): "η ερευνητική δραστηριότητα γύρω από τα σκάνδαλα... είναι μέχρι στιγμής σχετικά μικρής κλίμακας».

που κυρίως έλκει την ηθική κρίση της τηλεοπτικής δημοσιογραφίας είναι το προσωπικό ήθος των πολιτικών και η ακεραιότητά τους, και λιγότερο η ποιότητα του δημοσίου ήθους. Ενδιαφέρει λιγότερο η ηθική του κόσμου της πολιτικής και περισσότερο το ήθος του πολιτικού κόσμου. Εδώ εμπίπτει και η επίμονη ενασχόληση των δημοσιογράφων με τα σκάνδαλα στα οποία υποπίπτουν διάφοροι πολιτικοί και η ροπή της τηλεόρασης στη σκανδαλοθηρία» (Δεμερτζής, 2002:260).

Επιπροσθέτως, στα γενικά χαρακτηριστικά της μαζικής επικοινωνίας στην εποχή της μετανεωτερικότητας, συμπεριλαμβάνονται τα τεχνικά και θεσμικά μέσα παραγωγής και διάχυσης, η εμπορευματοποίηση των συμβολικών μορφών, το δομικό χάσμα μεταξύ παραγωγής και πρόσληψης, η διευρυμένη διάθεση των προϊόντων των ΜΜΕ στον χρόνο και το χώρο, η δημόσια κυκλοφορία διαμεσολαβημένων συμβολικών μορφών. Το εμπόριο στις ειδήσεις και μετασχηματισμός των οργανισμών των ΜΜΕ σε μεγάλης κλίμακας εμπορικές επιχειρήσεις αποτελεί βασικό στοιχείο της πρακτικής των ΜΜΕ, όπου η ανάπτυξη και η εκμετάλλευση των τεχνολογιών συνυφάνθηκε με διάφορες μορφές εξουσίας. Για τον παραπάνω σκοπό της οικονομίας και της εμπορικότητας, η θεαματοποίηση γίνεται χαρακτηριστικό της διαμεσολαβημένης πλέον από τα ΜΜΕ πολιτικής και η ενασχόλησή της περισσότερο με την καλλιέργεια της προσωπικής εικόνας απ' ό, τι με την πρόκληση κριτικών διαλόγων. Συμπερασματικά, εμπορικά-οικονομικά και πολιτικά-κοινωνικά συμφέροντα διαπλέκονται και αποκτούν συμβολική εξουσία διά μέσου των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (Thompson, 1995). Συνεπώς, στα θολά όρια μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου, συμβάλλει και η οικονομία των ΜΜΕ, οι ανάγκες για εμπορικότητα που οδηγώντας στη θεαματοποίηση, καθιστούν ειδήσεις όπως τα σκάνδαλα, ιδανικά για τα ΜΜΕ.

Ιδιαίτερα όσον αφορά ζητήματα σεξουαλικότητας και ηθικής, η διάκριση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού δεν έχει αμετάβλητα όρια, αλλά μια αδιόρατη γραμμή στα συστήματα εξουσίας και γνώσης, που θεμελιώνεται και στοχεύει στην ηθική. Μορφές πολιτικής εξουσίας διαμορφώνουν συστήματα ηθικής, το δημόσιο επιβάλλεται στο ιδιωτικό οι δημόσιες αρχές επιδιώκουν την αυτοκυριαρχία των ατόμων, αναζητούν τρόπους να ορίσουν την ιδιωτική συμπεριφορά των ατόμων, ανάμεσα σε αυτές είναι για παράδειγμα η ψυχοθεραπεία, η θρησκευτική εξομολόγηση, οι τάσεις της μόδας για ευζωία. Εξουσίες όπως η θρησκεία, η πολιτική, η ιατρική, προσπαθούν να διαμορφώσουν τον εαυτό, τα άτομα, με κανόνες που θέτουν ορίζοντας το σωστό και το αποδεκτό (Rose, 1999: 221).

Στο επίπεδο της πολιτικής επικοινωνίας, με την καθημερινή προβολή δημόσιων προσώπων, τα ΜΜΕ προκαλούν την εξοικείωσή τους με το κοινό και τον μετασχηματισμό της ορατότητας. Τα άτομα που εμφανίζονται στα ΜΜΕ ανήκουν σε ένα δημόσιο χώρο, προσιτό σε όλους. Οι πολιτικοί καλούνται να προσαρμόσουν τις δραστηριότητές τους σε ένα νέο είδος ορατότητας που λειτουργεί με νέους τρόπους και σε διαφορετικές κλίμακες. Αγνοώντας αυτήν την νέα μορφή ορατότητας εκθέτουν σε κίνδυνο τον ίδιο τους τον εαυτό (Thompson, 1995), με την ενδεχόμενη πρόκληση σκανδάλου καθημερινότητα, με τους ρυθμούς της δημοσιογραφίας και των ΜΜΕ που ζητώντας την προσοχή του κοινού, ζητούν να εκθέσουν τα δημόσια πρόσωπα. Με τα παραπάνω κατά νου, είναι κατανοητό πως τα σκάνδαλα συνιστούν γεγονότα που δημιουργούνται και εξελίσσονται μέσα από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.

3.4. Τα Σκάνδαλα ως Διαμεσολαβημένα Γεγονότα

Στο σημείο αυτό, με αφετηρία τον ορισμό του Thompson (2000), περιγράφονται τα χαρακτηριστικά των πολιτικών σκανδάλων, ως διαμεσολαβημένα γεγονότα (mediated scandals).

Το φαινόμενο των δημόσιων συζητήσεων για τα σκάνδαλα σχετίζεται με την έλευση και την επικράτηση των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και του Τύπου αρχικά, κατά τον 19ο αιώνα (Apostolidis & Williams, 2004; Summers, 2000; Thompson, 2004). Η διεύρυνση της πολιτικής συμμετοχής, το «άνοιγμα» των πολιτικών στις μεγάλες μάζες και τα μαζικά ακροατήρια των σύγχρονων δυτικών δημοκρατιών, μέσω των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) και άλλων διαδικασιών που ακολούθησαν κάνουν τα σκάνδαλα πιο ορατά και πιο συχνά στην ημερήσια διάταξη των ΜΜΕ και, κατά συνέπεια, της δημόσιας συζήτησης.

Η ανάδυση και ο πολλαπλασιασμός των σκανδάλων στον δημόσιο διάλογο συσχετίζεται με τις αλλαγές στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τους μετασχηματισμούς της δημοσιογραφικής πρακτικής κατά τον 19^ο αιώνα. Η είσοδος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και συγκεκριμένα η ανάπτυξη της ερευνητικής δημοσιογραφίας, έχει συμβάλει σημαντικά στο να αποτελέσουν τα σκάνδαλα ένα σημαντικό μέρος της πολιτικής κουλτούρας στις σύγχρονες δυτικές δημοκρατίες (Summers, 2000). Έτσι, τα σκάνδαλα χαρακτηρίζονται ως διαμεσολαβημένα γεγονότα καθώς:

«είναι γεγονότα που εν μέρει αποτελούνται από διαμεσολαβημένες μορφές ενημέρωσης. Η αποκάλυψη και ο σχολιασμός τους από τα μέσα ενημέρωσης δεν είναι δευτερεύοντα ή συμπτωματικά γνωρίσματα αυτών των μορφών σκανδάλων: αποτελούν σε ένα βαθμό συστατικά στοιχεία τους» (Thompson, 2004:89)

Ένα διαμεσολαβημένο σκάνδαλο δεν αρχίζει με την διάπραξη της παραβίασης, αλλά κυρίως με την αποκάλυψη και τη διατύπωση ισχυρισμών που καθιστούν δημόσια γνωστή την αρχική παραβίαση. Το σκάνδαλο εμφανίζεται με τη δημόσια αποκάλυψη μιας πράξης ή ενός γεγονότος που ταυτόχρονα θέτει σε κίνηση τη διαδικασία των ισχυρισμών και των αντι-ισχυρισμών που συνιστούν ένα διαμεσολαβημένο σκάνδαλο. Όταν αποκαλυφθεί ένα διαμεσολαβημένο σκάνδαλο, η φύση του και οι μεταγενέστερες εξελίξεις-ακόμα και αν δεν εξελιχθεί-διαμορφώνονται από τον ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίο τα μέσα ενημέρωσης αποκαλύπτουν την παραβίαση και την καταγγέλλουν.

Η ανάδυση του σκανδάλου ως διαμεσολαβημένου γεγονότος συνδέεται με θεμελιώδεις αλλαγές που μεταμόρφωσαν τη φύση του Τύπου και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στα τέλη του 18^{ου} και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα (Thompson, 2004). Αρχικά, αυτήν την περίοδο συντελούνται μεταβολές στις οικονομικές και τεχνολογικές βάσεις του Τύπου. Η παραγωγή χιλιάδων πλέον αντιτύπων φύλλων εφημερίδων παρέχει την δυνατότητα και πρόσβαση σε χιλιάδες πολιτών για φθηνή και γρήγορη ενημέρωση. Στον τομέα της πολιτικής οικονομίας των ΜΜΕ, οι τεχνολογικές αλλαγές και η εκτύπωση μεγάλου αριθμού αντιτύπων με μικρό κόστος, και, παράλληλα, η μείωση του αναλφαριθμητισμού και στα χαμηλά κοινωνικά στρώματα δημιούργησε διευρυμένα αναγνωστικά κοινά και αυξημένες ανάγκες για πληροφορία στην αγορά του εντύπου. Ένα από τα χαρακτηριστικά αποτελέσματα αυτών των τεχνολογικών αλλαγών αποτέλεσαν όχι μόνο η αύξηση της κυκλοφορίας, αλλά και τα φθηνά έντυπα, και ο λεγόμενος “penny press”, «η εφημερίδα της πεντάρας», που απευθύνονταν στο ευρύτερο κοινό, αποτελούμενο από ανθρώπους πολλών και διαφορετικών μορφωτικών επιπέδων και προτιμήσεων. Ένα πρώτο συμπέρασμα αυτών των μετασχηματισμών θα μπορούσε να είναι ότι η μαζικοποίηση της παραγωγής των εντύπων επιφέρει και τη μαζικοποίηση του περιεχομένου τους, ως ανάγκη

της αγοράς. Καθώς οι τεχνολογικές αλλαγές στο χώρο του Τύπου συνδέονται με κοινωνικές μεταβολές, η πληροφόρηση δεν αποτελεί πλέον προνόμιο των ελίτ, αλλά τα ΜΜΕ προσφέρουν ενημέρωση στο ευρύ κοινό, διαμορφώνοντας τις αντιλήψεις του κοινωνικού συνόλου.

Όσον αφορά το χρόνο και το χώρο, που ως κοινωνικό πλαίσιο και πολιτική κουλτούρα έχουν καθοριστικό ρόλο (Lefkowitz, 2013), τα διαμεσολαβημένα σκάνδαλα εκτυλίσσονται σε ένα χωρο-χρονικό πλαίσιο το οποίο από τη φύση του δεν είναι εντοπισμένο στο χώρο, μέσα στο οποίο οι πληροφορίες εισρέουν και η επικοινωνία πραγματοποιείται πολύ γρήγορα, εν δυνάμει, ακαριαία και μέσα στο οποίο το συμβολικό περιεχόμενο μπορεί να παγιωθεί και να αναπαράγεται συνεχώς (Thompson, 2000). Αυτό σημαίνει ότι ένα συγκεκριμένο περιστατικό μπορεί να ερμηνευθεί διαφορετικά σε διαφορετικά χωρικά και χρονικά πλαίσια, όπως υπάρχει η δυνατότητα ως γεγονός που γίνεται γνωστό από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, που διαχέονται σε διαφορετικής εθνικότητας, κοινωνικής τάξης, κουλτούρας ακροατήρια. Όσο για το χρόνο, λιγότερος χρόνος σημαίνει συχνότερη χρήση στερεοτύπων κατά την παραγωγή περιεχομένου από τα ΜΜΕ: την εποχή της γρήγορης κατανάλωσης περιεχομένου από τους θεατές ή χρήστες των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, τα στερεότυπα επιδρούν σε μεγαλύτερο βαθμό στην διαμόρφωση και πολιτικής άποψης, δεδομένης της γρήγορης πρόσληψης πληροφορίας. Αυτό αποτελεί ακόμα έναν παράγοντα ενδυνάμωσης των φυλετικών στερεοτύπων από τα ΜΜΕ (Gill, 2006).

Ένας από τους λόγους του υψηλού ενδιαφέροντος του κοινού για θέματα όπως τα σκάνδαλα είναι ότι είναι ιστορίες με εξέλιξη και στοιχεία όπως η αποκάλυψη και η έκπληξη και ασαφή έκβαση, προκαλώντας συναισθήματα και εντείνοντας ακόμα και αγωνία. Τροφοδοτούν σενάρια και την αγωνία των τηλεθεατών των

τηλεοπτικών καναλιών, των αναγνώστων των εφημερίδων, κλπ. που φαντάζονται την πλοκή και να προβλέπουν την κατάληξη ενός σκανδάλου, που αποτελεί τελικά και πηγή ευχαρίστησης και ψυχαγωγίας και αντικείμενο συζητήσεων για τα μεγάλα ακροατήρια. Τα κουτσομπολιά, από την άλλη πλευρά, και οι φήμες μπορούν να τροφοδοτήσουν ένα σκάνδαλο, αν και αλληλοεπικαλύπτονται. Προϋπόθεση για να γίνει ένα κουτσομπολιό σκάνδαλο, να λάβει μεγαλύτερες διαστάσεις, είναι να αποκτήσει δημόσιο χαρακτήρα, δημοσιότητα. Στη σύγχρονη ύστερη μετανεωτερικότητα, αυτό σημαίνει να δημοσιοποιηθεί μια φήμη στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Όταν μια πληροφορία γίνεται δημόσια διαθέσιμη και επιφέρει επικριτικό λόγο, τότε, γίνεται λόγος για σκάνδαλο. Προκαλώντας συζητήσεις μεταξύ των ατόμων, των ακροατηρίων που παρακολουθούν τα ΜΜΕ, εξελίσσονται διαδικασίες διαμόρφωσης της κοινής γνώμης, κι ακόμα προβληματίζουν γύρω από ηθικά και πολιτικά ζητήματα που έρχονται στο προσκήνιο από ιστορίες σκανδάλων (Thompson, 2000; Apostolidis & Williams, 2004). Η έκφραση της δημόσιας αποδοκίμασίας που συνοδεύει ένα σκάνδαλο συντελείται μέσα από τα ΜΜΕ, το περιεχόμενο των οποίων είναι διαθέσιμο στο ευρύ κοινό. Μέσω πρακτικών διασυρμού (“naming and shaming”), η έκφραση της δημόσιας αποδοκίμασίας εναντίον των εμπλεκόμενων σε ένα σκάνδαλο προκαλεί το αίσθημα της ντροπής στο ακροατήριο με την έννοια της αιδούς, που αποτελεί κοινωνική και πολιτισμική κατασκευή (Lull & Hinerman, 1997: 26) και επηρεάζεται από τον τρόπο που τα ΜΜΕ καλύπτουν το σκάνδαλο, με αποτέλεσμα τα σκάνδαλα ενθαρρύνουν ή αποτελούν αφορμή για συζητήσεις για ευαίσθητα θέματα συχνά ηθικής φύσεως (Lull & Hinerman, 1997: 29)

Στοιχεία που προσφέρει ο λόγος των ΜΜΕ για τα σκάνδαλα όπως, η ανοιχτή αφηγηματική διάρθρωση, σε συνδυασμό με ότι τα σκάνδαλα ενδιαφέρουν τους ανθρώπους ως μοντέρνες ηθικοπλαστικές ιστορίες, εγείρουν το ενδιαφέρον των

ακροατηρίων. Τα διαμεσολαβημένα σκάνδαλα αποτελούν μια ενδιαφέρουσα πηγή θεμάτων προς συζήτηση, επειδή σε πολλές περιπτώσεις εστιάζονται σε συγκεκριμένα πρόσωπα, σε ένα σύνολο κινήτρων που είναι εύκολο να τα κατανοήσουμε, θέτουν συχνά ηθικά ζητήματα για τα οποία ενδέχεται να υπάρχουν διαφωνίες μεταξύ των ατόμων του ακροατηρίου.

Από την άλλη πλευρά, η ανάπτυξη των ΜΜΕ έχει ως αποτέλεσμα την εξοικείωση μεταξύ δημοσίων προσώπων και κοινού. Τα δημόσια πρόσωπα, πολιτικοί, εκλεγμένοι, διοικούντες, δημόσια και διάσημα πρόσωπα γενικότερα, γίνονται προσιτά στο ευρύ κοινό των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Αυτό συνεπάγεται την αύξηση της ορατότητας.

Οι πολιτικοί στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης παρουσιάζουν τους εαυτούς τους ως «απλούς ανθρώπους», εκθέτοντας τα προσωπικά στοιχεία του χαρακτήρα τους, με συνέπεια οι προσωπικές τους αδυναμίες να γίνονται αντικείμενο δημόσιων συζητήσεων, και ακόμα επικρίσεων από αντιπάλους και κοινό. Τα δημόσια πρόσωπα, ανάμεσά τους και οι πολιτικοί, αξιολογούνται υπό το πρίσμα των προσωπικών τους χαρακτηριστικών και της προσωπικής και ιδιωτικής τους ζωής. Τα ακροατήρια των ΜΜΕ και τα μέλη του εκλογικού σώματος τείνουν να εκτιμούν τα δημόσια πρόσωπα και τους πολιτικούς υπό το πρίσμα των χαρακτηριστικών τους ως ατόμων και όχι ως δημοσίων λειτουργών. Εκτιμούν δηλαδή ιδιότητες, όπως η εντιμότητα, η αξιοπρέπεια, η αξιοπιστία, η ακεραιότητα στην ιδιωτική ζωή, και όχι στοιχεία που αφορούν τις διοικητικές ικανότητες και τις πολιτικές αρετές.

Ένα σκάνδαλο που δημοσιοποιείται δεν συνεπάγεται μόνο αποκάλυψη ή δημοσιογραφική έρευνα αλλά είναι και δραματοποίηση, με την αφήγηση στην παραγωγή του περιεχομένου του, του κειμένου και των εικόνων που το συνοδεύουν. Για να γίνει ένα περιστατικό σκάνδαλο προϋποθέτει τη δυνατότητα

παραγωγής αφήγησης για αυτό (Lull & Hinerman, 1997). Στις σύγχρονες δυτικές μεσοποιημένες δημοκρατίες, η αφήγηση αυτή πραγματοποιείται από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, επιχειρήσεις μιας παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, και δημοσιογράφους, που διέπονται από συγκεκριμένες επαγγελματικές πρακτικές.

Εφόσον τα σκάνδαλα εγείρουν ηθικά, πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα στο ακροατήριο, το ζήτημα, που διατυπώνεται και στην υπόθεση της εργασίας μας, είναι αν τα διαμεσολαβημένα σκάνδαλα επιβεβαιώνουν ή αναιρούν τις προϋπάρχουσες κυρίαρχες αντιλήψεις, αν παγιώνουν ή ανατρέπουν παγιωμένες ιδεολογίες. Αυτό εξαρτάται και από τον τρόπο παρουσίασης των σκανδάλων και τις δημοσιογραφικές πρακτικές που αναφέρονται παρακάτω.

3.5. Οι δημοσιογραφικές πρακτικές ως παράγοντας σκανδάλων

Υποστηρίζεται ότι η «άνθιση» και η αύξηση των περιπτώσεων σκανδάλων συνδέεται και με τις δημοσιογραφικές πρακτικές, τη μαζικοποίηση της ενημέρωσης και τις λειτουργίες των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, που απευθύνονται σε μεγάλα εθνικά και παγκόσμια ακροατήρια που επιζητούν ειδήσεις και αφηγήσεις, όπως τα σκάνδαλα (Summers, 2000). Βλέπουμε ότι ΜΜΕ και γεγονότα αλληλεπιδρούν, με διάφορους παράγοντες που συντελούν στην κατασκευή του περιεχομένου τους. Ένας από αυτούς είναι οι δημοσιογράφοι και οι πρακτικές που χρησιμοποιούν στην καθημερινότητά τους, στην παραγωγή ειδήσεων και περιεχομένου των ΜΜΕ, ως επαγγελματίες.

Η εμφάνιση και αύξηση των υποθέσεων σκανδάλων άπτεται όχι μόνο των προτιμήσεων των ακροατηρίων, αλλά σχετίζεται με το επάγγελμα του δημοσιογράφου, τις επαγγελματικές πρακτικές της δημοσιογραφίας και τις λειτουργίες των ΜΜΕ, όπως η εμφάνιση της ερευνητικής δημοσιογραφίας (Summers, 2000; Klein, 2010).

Τα σκάνδαλα και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης είναι αλληλοτροφοδοτούμενα. Τα θέματα καλύπτονται από τα ΜΜΕ και πολλές είναι οι φορές που διαπιστώνεται ότι η τροπή που παίρνουν υποθέσεις καθορίζεται από τις αποκαλύψεις και τους χειρισμούς των ΜΜΕ. Κρίκος της αλυσίδας της παραγωγής των ειδήσεων, του περιεχομένου των ΜΜΕ, είναι οι δημοσιογράφοι, που ως επαγγελματίες τηρούν κώδικες, αρχές και, συνεπώς, στην καθημερινότητα της εργασίας τους στην παραγωγή ειδήσεων έχουν καθιερώσει πρακτικές, με στόχο την αποτελεσματικότητά τους.

Το φαινόμενο των δημόσιων συζητήσεων για σεξουαλικά σκάνδαλα συνδέεται με την έλευση και την επικράτηση των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και του

Τύπου αρχικά, κατά τον 19ο αιώνα. Στην αμερικανική πολιτική κουλτούρα, ιδιαίτερα, ήδη από τον 19^ο αιώνα, η σεξουαλική συμπεριφορά και η προσωπική ζωή των αξιωματούχων κινεί την περιέργεια. Η πλειονότητα των ψηφοφόρων πιστεύει ότι ο ενάρετος στην προσωπική του ζωή άνδρας είναι και αξιόπιστος στα δημόσια πράγματα και στην πολιτική (Apostolidis & Williams, 2004; Summers, 2000).

Καίριο σημείο στην ανάδειξη των σκανδάλων είναι οι αλλαγές στην ιδεολογία και την πρακτική της επαγγελματικής δημοσιογραφίας που έδινε ιδιαίτερη προσοχή στο χαρακτήρα και την προσωπική ηθική και συμπεριφορά του πολιτικού (Thompson, 2000). Καθώς το περιεχόμενο που μεταδίδουν τα ΜΜΕ στο κοινό, και οι ειδήσεις συγκεκριμένα, παράγονται από επαγγελματίες της δημοσιογραφίας, είναι κατανοητό ότι ο ρόλος των δημοσιογράφων στην παραγωγή των ειδήσεων είναι κομβικός. Εκτός από το περιβάλλον της αγοράς όπου εργάζονται, τα στοιχεία που διέπουν τις πρακτικές τους ορίζονται από κοινωνικές, πολιτικές συνθήκες καθώς και από το ατομικό τους μορφωτικό, κοινωνικό, πολιτικό υπόβαθρο. Βασικοί παράγοντες που συμβάλλουν στην διαμόρφωση του περιεχομένου των ειδήσεων είναι η κουλτούρα, οι ειδησεογραφικές αξίες και οι πρακτικές των δημοσιογράφων, που συμβάλλουν στην παραγωγή νοημάτων και αφηγήσεων από τα ΜΜΕ προς τα ακροατήρια και στη διαμόρφωση ή την κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας.

Ο σκληρός ανταγωνισμός που επικρατεί ακόμα και μεταξύ των δημοσιογράφων οδηγεί στην ένταση, ώστε να βρεθεί και να αποκαλυφθεί το θέμα που θα βρεθεί σε όσο το δυνατόν καλύτερη θέση στην έντυπη έκδοση. Οι πρακτικές των επαγγελματιών των ΜΜΕ κινούνται με βάση άτυπους κανόνες, ακόμα και διαφορετικούς σε κάθε μέσο, αναλόγως στελεχών, ιδιοκτησιακού καθεστώτος. Το πλαίσιο αυτό, ως κώδικας ή αποκαλούμενος και ως «κώδικας

δεοντολογίας», ως καθημερινή εργασιακή πρακτική, επιδρά σε μεγάλο βαθμό στην παραγωγή των ειδήσεων (Manning, 2001).

Ακόμα, παρατηρείται η προσπάθεια των ΜΜΕ για προβολή της προσωπικής ζωής των πολιτικών, ως εύπεπτο προς κατανάλωση θέμα από το κοινό (soft news). Εφόσον χαρακτηριστικό στοιχείο των ειδήσεων είναι η προσωποποίηση, ως προτεραιότητα στον ατομικό παράγοντα, την προβολή του ανθρώπινου ενδιαφέροντος μέσα από τα γεγονότα, με τον υποβιβασμό κοινωνικών, πολιτικών, θεσμικών όψεων των ειδήσεων. Ο άνθρωπος και τα πρόσωπα γίνονται το επίκεντρο και αυτή η διαδικασία, ως αύξηση του ενδιαφέροντος του κοινού για τα γεγονότα σε εγωκεντρικό επίπεδο, αυξάνει το επίπεδο ανάμιξης του στις ειδήσεις (Bennett, 1999 :105). Ωστόσο, η διαδικασία της προσωποποίησης των ειδήσεων υποστηρίζεται ότι δεν είναι πρόσφατο φαινόμενο. Δεν είναι αποτέλεσμα της εμπορευματοποίησης των ΜΜΕ ή της ιδεολογικής τους χειραγώγησης, αλλά αποτελεί δομικό γνώρισμα του λόγου της εικόνας των ΜΜΕ, που, όμως, εντείνεται καθώς επιδιώκεται η αύξηση του ακροατηρίου (Πλειός, 2001). Έτσι, τα σκάνδαλα, ως παραβιάσεις της προσωπικής ζωής των πολιτικών, γίνονται στόχος των δημοσιογράφων, στα πλαίσια παραγωγής προσωποποιημένων ειδήσεων, καθώς διαπιστώνεται ότι εφημερίδες μεγάλης κυκλοφορίας επιδιώκουν να καλύπτουν συστηματικά σε μεγάλη έκταση σκάνδαλα ανεξαρτήτως των πολιτικών σχέσεων με τους εμπλεκομένους (Puglisi & Snyder, 2010).

Σε όρους πολιτικής οικονομίας του Τύπου, από τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι το σκάνδαλο ως διαμεσολαβημένο γεγονός αποτελεί προσφιλέθιμο θέμα, που προσελκύει την προσοχή των αναγνώστων, και -στη γλώσσα της αγοράς- «πουλάει». Οπότε, δημοσιογράφοι και εκδότες είναι επιρρεπείς στο να προσφέρουν στο κοινό υποθέσεις σκανδάλων και το κοινό ζητά όλο και

περισσότερο αυτά τα θέματα.

Ενδιαφέρον είναι, από την άλλη πλευρά, ότι Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης εμφανίζουν πολιτική στάση στην κάλυψη των σκανδάλων. Για παράδειγμα, εφημερίδες που πρόσκεινται στο Δημοκρατικό κόμμα καλύπτουν σε μεγαλύτερο βαθμό σκάνδαλα στα οποία εμπλέκονται μέλη του Ρεπουμπλικανικού κόμματος (Puglisi & Snyder, 2010). Απόδειξη της λειτουργίας «στρατευμένου» Τύπου και ακόμα του ότι τα σκάνδαλα χρησιμοποιούνται σε μεγάλο βαθμό ως όπλα φθοράς πολιτικών αντιπάλων, όπως θα δούμε παρακάτω να συμβαίνει στις περιπτώσεις που εξετάζονται.

Ως θέματα που παρουσιάζουν τα MME, τα σκάνδαλα χαρακτηρίζονται από πολλά στοιχεία για να αναδυθούν στην ημερήσια διάταξη (McCombs, Maxwell, 2004) και να προσελκύσουν το ενδιαφέρον του κοινού (Bennett, 1999).

Ακόμα, τα σκάνδαλα, και συγκεκριμένα τα ερωτικά σκάνδαλα, αποτελούν θέματα που αφορούν πρόσωπα και την ιδιωτική τους ζωή, οικογενειακές και σεξουαλικές υποθέσεις (Clark, 2004), σχήματα που αντανακλούν τις ανθρώπινες σχέσεις, και όχι ορολογίες απρόσιτες και δυσνόητες για το ευρύ κοινό των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Ως προσιτά και «εύκολα» λοιπόν στο κοινό θέματα, τα σεξουαλικά σκάνδαλα μπορούν να προσελκύσουν την προσοχή ατόμων που δεν ασχολούνται με την πολιτική, σε θέματα που άπτονται έστω έμμεσα των πολιτικών προσώπων (Baum, 2002). Η προσωποποίηση από την άλλη πλευρά των ειδήσεων, ως χαρακτηριστικό στοιχείο των MME της νεωτερικότητας, βρίσκει γόνιμο έδαφος στις υποθέσεις σκανδάλων, που αποτελούν θέματα που διέπονται από πολλά χαρακτηριστικά των ειδήσεων των σύγχρονων MME (Bennett, 1999; Πλειός, 2001)

Οι δημοσιογραφικές πρακτικές και η λειτουργία των MME κινούνται παράλληλα προς την πολιτική κουλτούρα ενός λαού (Bennett, 1999; Παπαθανασόπουλος,

2004, Gamson, 2001; Lefkowitz, 2013). Περισσότερα στοιχεία που ερμηνεύουν τη λειτουργία των ΜΜΕ γενικότερα αναζητούμε στην εθνική πολιτική κουλτούρα των λαών αλλά και σε συγκεκριμένες πολιτικές πρακτικές που ορίζουν θεσμικά ή άτυπα το καθεστώς λειτουργίας των ΜΜΕ.

Όσον αφορά τις πρακτικές των δημοσιογράφων, ιδιαίτερα στην Νότια Ευρώπη, όπως περιγράφονται από τον Παπαθανασόπουλο(2004), υπάρχουν περιορισμοί στη διαδικασία της παραγωγής των ειδήσεων, όπως στη δομή και στον έλεγχο στο πλαίσιο των οποίων λειτουργούν ο δημοσιογραφικός οργανισμός, κα ακόμα, η επιρροή των πολιτικών ελίτ και η έμμεση επιρροή του κράτους.

Η προσωποποίηση και δραματοποίηση των ειδήσεων ως βασικό συστατικό του ελκυστικού στο κοινό περιεχομένου (Bennett, 1992). Τα στοιχεία αυτά καθιστούν τα σκάνδαλα κατάλληλα θέματα, που προσφέρουν όπως συνηθίζεται να λέγεται στον ελληνικό δημόσιο λόγο «άρτον και θεάματα»: κατανοητά και ελκυστικά θέματα, ως ανθρώπινες ιστορίες και “soft news”. Οι ανάγκες των ειδησεογραφικών οργανισμών για μεγαλύτερο κοινό και εμπορικότητα, συμπίπτουν με τα χαρακτηριστικά των σκανδάλων ως ειδήσεων.

Οι λειτουργίες των ΜΜΕ και οι πρακτικές των δημοσιογράφων συντείνουν στο να αποτελέσουν οι ιστορίες σεξουαλικών σκανδάλων και, γενικότερα, ζητήματα της ιδιωτικής ζωής των πολιτικών θέματα με υψηλή δημοσιογραφική κάλυψη και ορατότητα στο δημόσιο χώρο. Μέσα από αυτήν την διαδικασία, δημόσιο και ιδιωτικό μετασχηματίζονται, τα μεταξύ τους όρια καθίστανται θολά και παρατηρείται επίσης και η ώσμωση των χώρων μεταξύ πολιτικής και διασημότητας, καθώς τα πολιτικά πρόσωπα κινούνται ως δημόσια πρόσωπα ταυτόχρονα και η πολιτική ασκείται και εκλαμβάνεται ως διασημότητα.

3.6. Πολιτική & Δημοφιλής Κουλτούρα:

Η Πολιτική ως Διασημότητα

Η διεύρυνση του κοινού, οι αλλαγές στην τεχνολογία, οι πρακτικές εμπορευματοποίησης του Τύπου και των ΜΜΕ, οι δημοσιογραφικές πρακτικές, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, σηματοδοτούν αλλαγές στον δημόσιο χώρο, τα δημόσια πρόσωπα. Στο πεδίο της πολιτικής, τα πολιτικά πρόσωπα δεν απευθύνονται πλέον μόνο στους ψηφοφόρους ή σε περιορισμένα, κομματικά ακροατήρια, στα πλαίσια πολιτικών συγκεντρώσεων ή σε πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνίας, αλλά στο ευρύ κοινό των ΜΜΕ σε καθημερινή βάση, μέσω τεχνολογικών διαύλων που καταγράφουν και σε αρχείο τα λεγόμενά τους.

Με την προβολή τους από τα ΜΜΕ τους, τα πολιτικά πρόσωπα αποκτούν ορατότητα και αναγνωρισιμότητα στο μαζικό κοινό, και, συνεπώς, αναπτύσσουν και αποκτούν χαρακτηριστικά διασημότητας. Τα ΜΜΕ δίνουν στους πολιτικούς τη δυνατότητα να δημοσιοποιήσουν τις θέσεις τους και γίνονται οικείοι ως εικόνες και προσιοί ως προσωπικότητες στο ευρύ κοινό. Η προσωπικότητα του πολιτικού γίνεται μέρος της λεγόμενης δημοφιλούς πολιτικής και τα χαρακτηριστικά της και οι συμπεριφορές αποτελούν το επίκεντρο ενός σκανδάλου, καθώς το θέμα στρέφεται στην προσωπική ζωή του πολιτικού, όχι ως αιρετού, διοικητή, διαχειριστή δημοσίων υποθέσεων, αλλά ως διασημότητας (Cogan & Kelso, 2009; Street, 2004; Wheeler, 2013).

Οι παραπάνω διαδικασίες γίνονται προφανείς στις περιπτώσεις των πολιτικών σεξουαλικών σκανδάλων. Τα πολιτικά σεξουαλικά σκάνδαλα, όπως παρουσιάζονται από τα ΜΜΕ και συζητούνται στο δημόσιο χώρο, φανερώνουν πως τα πολιτικά πρόσωπα είναι ταυτόχρονα και δημόσια πρόσωπα,

διασημότητες, που γίνονται αντιληπτοί από τα κοινά, τηλεθεατές και αναγνώστες, και ψηφοφόρους, ως διάσημα πρόσωπα. Η ιδιωτική τους ζωή συζητείται με τους όρους και τον τρόπο που συζητείται η προσωπική ζωή δημοσίων και διασήμων προσώπων άλλων χώρων, της πολιτιστικής βιομηχανίας, όπως της μουσικής και του κινηματογράφου.

Επιπλέον, με την πολιτική ειδησεογραφία να στοχεύει και στην εμπορικότητα, οι πολιτικοί αποκτούν χαρακτηριστικά διασημοτήτων, καθώς το περιεχόμενο των ειδήσεων απευθύνεται σε ευρύτερα κοινά, ζητώντας όχι μόνο την ψήφο αλλά και την αναγνωρισιμότητα και την προβολή τους στα ΜΜΕ. Τα πεδία πολιτικής και διασημότητας διαπλέκονται, ανταλλάσσοντας κώδικες ηθικής και πρακτικής. Όπως περιγράφει, ο Street (2004:449), η πολιτική εμπεριέχει τη διασημότητα και το αντίστροφο. Η διασημότητα αποτελεί στοιχείο της πολιτικής εκπροσώπησης και, αντίστροφα, η πολιτική ενυπάρχει σε όλες τις μορφές ψυχαγωγίας. Σε δεύτερο επίπεδο, υποστηρίζεται ότι η ψυχαγωγία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την πολιτική μέσω των αξιών που διαμορφώνει και των συναισθημάτων που προκαλεί (Street, 2001).

Απόρροια διεργασιών, όπως οι παραπάνω, είναι η προσωποποίηση της πολιτικής, όπως αναφέρθηκε παραπάνω και στη διαδικασία της παραγωγής των ειδήσεων, ως προτεραιότητα στον ανθρώπινο παράγοντα, που συνδέεται με τη διασημότητα και τα ΜΜΕ. Καθώς ο τρόπος δράσης στην πολιτική άλλαξε με την συμμετοχή δημοφιλών προσώπων από άλλα πεδία της δημοφιλούς κουλτούρας, όπως γενικά το χώρο του θεάματος (τη λεγόμενη «showbiz»), ο κινηματογράφος, η μουσική, και άλλα, η προσοχή στράφηκε και στην προσωπική ζωή του πολιτικού, όχι ως φορέα ιδεολογίας ή κομματικής πολιτικής αλλά ως προσωπικότητα.

Εφόσον τα πολιτικά πρόσωπα υιοθετούν στρατηγικές διασημοτήτων και

εισέρχονται στο χώρο της δημοφιλούς κουλτούρας προσεγγίζοντας το ευρύ κοινό, γίνονται δέκτες κριτικής και για την προσωπική τους ζωή (Street, 2001). Η πολιτική εκπροσώπηση γίνεται αντιληπτή ως πολιτισμική πράξη που αναζητά ελκυστικότητα με διάφορα μέσα, όπως οι εκφράσεις και οι εικόνες της δημοφιλούς κουλτούρας. Η νέα διάσταση της πολιτικής με όρους δημοφιλούς κουλτούρας ίσως δεν ενέχει τόσο κινδύνους για την πολιτική εκπροσώπηση, αλλά δείχνει ως πολιτισμική έκφραση ευθιξία σε κώδικες αισθητικής (Street, 2001; Street, 2004).

Πολιτική και ψυχαγωγία εμπλέκονται ενδεχομένως σε μεγαλύτερο βαθμό, καθώς οι πολιτικοί επικοινωνούν με κώδικες της δημοφιλούς κουλτούρας, παίζοντας για παράδειγμα σαξόφωνο, όπως ο Μπιλ Κλίντον, ή χορεύοντας ζεϊμπέκικο, όπως ο Ανδρέας Παπανδρέου. Έτσι, η πολιτική γίνεται αντιληπτή και ως “ψυχαγωγία”, εφόσον οι κώδικες επικοινωνίας της καθορίζονται από τα ΜΜΕ που διαμορφώνουν και την δημοφιλή κουλτούρα. Παράδειγμα αποτελεί η συμμετοχή σκηνοθέτη ψυχαγωγικών εκπομπών στην μετάδοση των ομιλιών του Ανδρέα Παπανδρέου στην τηλεόραση (όπως περιγράφει για την περίπτωση του Έλληνα πρωθυπουργού ο Βαμβακάς, 2006), όπου γίνεται διακριτό ότι στοιχεία και τεχνικές της ψυχαγωγίας χρησιμοποιούνται από τα πολιτικά πρόσωπα, για σκοπούς πειθούς και προβολής, παρόμοιας με του θεάματος.

Μέσα από τα πολιτικά σκάνδαλα, την πολιτική και την παραγωγή των ειδήσεων στις σύγχρονες δυτικές δημοκρατίες, βλέπουμε μια όψη της “κοινωνίας του θεάματος”, όπως περιγράφεται από τον Γκυ Ντεμπόρ (1967). Το θέαμα παρουσιάζεται ως «ο εαυτός της κοινωνίας» και συνεκτικό στοιχείο της κοινωνίας, εγείροντας το συλλογικό φαντασιακό. Ελκύει και συγκεντρώνει τα βλέμματα των πολυπληθών ακροατηρίων των σύγχρονων ΜΜΕ, αντανakλώντας και σχηματίζοντας ταυτόχρονα κώδικες αισθητικής και ηθικής,

δρώντας ταυτόχρονα και ως ενοποιητικό στοιχείο της κοινωνίας. Το σκάνδαλο, ως μεσοποιημένο γεγονός και ως θέαμα, θεωρείται διαχρονικά ως ενοποιητικό κοινωνικό στοιχείο και, με αυτό το σκεπτικό, μέσα από τους κώδικες που χρησιμοποιεί, αντανακλά και διαμορφώνει, είναι δυνατόν να διαγραφούν όψεις της πολιτικής και της κοινωνίας (Gamson, 2001; Lefkowitz, 2013).

Καθώς τα δύο πεδία, πολιτική και δημοφιλής κουλτούρα, αλληλεπιδρούν, στις περιπτώσεις των σκανδάλων χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι τα πολιτικά σκάνδαλα τροφοδοτούν ως περιεχόμενο όχι μόνο ψυχαγωγικές τηλεοπτικές εκπομπές, αλλά και βιβλία, κινηματογραφικές ταινίες, τηλεοπτικές σειρές (Dagnes, 2015), δείχνοντας ακριβώς με γλαφυρό τρόπο τις επιρροές των διαφόρων πεδίων στο παγκόσμιο επικοινωνιακό πεδίο.

Σε αυτό το βαθμό μεσοποίησης, καθώς τα σκάνδαλα και, διά μέσου αυτών, η πολιτική, διαπερνούν διάφορα πεδία της δημοφιλούς κουλτούρας, φέρουν αναπαραστάσεις σεξουαλικότητας στο δημόσιο λόγο των ΜΜΕ και σεξουαλικές πρακτικές στα διευρυμένα τους κοινά (Arthurs, 2004: 55). Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα πολιτικά σεξουαλικά σκάνδαλα αποτελούν αφορμή για να τεθούν ζητήματα σεξουαλικότητας στο ευρύ κοινό των ΜΜΕ.

3.7. Σεξουαλικές Κουλτούρες και η Σεξουαλικότητα ως Πρόβλημα στο Δημόσιο Χώρο

Η σεξουαλικότητα είναι πολυσυζητημένο θέμα γενικότερα στο δημόσιο λόγο και ιδιαίτερα στο πεδίο των πολιτισμικών σπουδών. Στο σημείο αυτό, η σεξουαλικότητα τίθεται στο πλαίσιο σεξουαλικής κουλτούρας, με στόχο την ανάλυση των πολιτικών σεξουαλικών σκανδάλων, ως υποθέσεις, που φανερώνουν αναπαραστάσεις γυναικείας σεξουαλικότητας στο δημόσιο χώρο.

Ακολουθώντας την προσέγγιση του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού, η σεξουαλικότητα αποτελεί κοινωνική κατασκευή (Foucault, Gagnon, McIntosh, Plummer, όπως αναφέρονται από τον Weeks, 2005:11-34). Πυρήνας του επιχειρήματος του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού, όπως έχει αναπτυχθεί από τον Foucault (1979), είναι η αντίληψη της σεξουαλικότητας ως κοινωνικά ορισμένης έννοιας στο πλέγμα σχέσεων εξουσίας και σε ιστορικά πλαίσια. Ορίζοντας ιστορικά τη σεξουαλικότητα, ακολουθώντας το επιχείρημα του Weeks (2012), αυτή γίνεται αντιληπτή ως ένα περίπλοκο σχήμα κοινωνικών πρακτικών που διαφοροποιείται σε διαφορετικά χρονικά και τοπικά πλαίσια. Ο Weeks (2012), ακολουθώντας τον Foucault (1978, 1984), συνδέει την σεξουαλικότητα με τη γνώση και τις σχέσεις εξουσίας, στο πλέγμα της ανθρώπινης και κοινωνικής ιστορίας.

Η σεξουαλικότητα αποτελεί εσωτερικό γνώρισμα των ατόμων, που εκφράζεται, σχηματίζεται και τοποθετείται στην ευρύτερη κοινωνική ζωή (Foucault, 1978; Weeks, 2012). Περιγράφεται ως ιστορική ενότητα, που έχει σχηματισθεί και καθορισθεί από διάφορους παράγοντες και ιστορικές μεταβολές (Weeks, 1981). Δεν αφορά μόνο το σώμα, αλλά και το μυαλό και όσα συμβαίνουν στην

κοινωνία. Η ιστορική προσέγγιση της σεξουαλικότητας αναζητά να την κατανοήσει ως προϊόν ιστορικών μετασχηματισμών, παρά ως βιολογία ή φύση.

Κύριο στοιχείο των σύγχρονων προσεγγίσεων για την σεξουαλικότητα είναι η αναγνώριση ότι κάθε ήπειρος, κάθε έθνος, γεωγραφική περιοχή, τοπικότητα και θρησκεία, διακρίνεται από διαφορετικά σεξουαλικά ήθη και κανόνες. Κοινωνικές δομές και θεσμοί όπως η οικογένεια, ο γάμος, οι νόμοι, οι ταυτότητες των ατόμων, τελετουργίες, δοξασίες, λόγοι και ιδεολογίες, διαμορφώνουν και εντάσσουν έννοιες σχετικές με τη σεξουαλικότητα και καθορίζουν σχέσεις εξουσίας που δρουν και διά μέσου της σεξουαλικότητας. Η ιστορία της σεξουαλικότητας είναι κομβική, ως κλειδί για την κατανόηση των κοινωνικών σχέσεων και των τρόπων ζωής σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή (Weeks, 1995).

Η σεξουαλικότητα πολλές φορές συζητείται ως «πρόβλημα», καθώς κοινωνικά πρότυπα και κανόνες στοχεύουν στον έλεγχο των ατομικών συμπεριφορών, μς κανόνες ηθικής. Οι σεξουαλικές αξίες ταυτίζονται με διχοτομήσεις όπως σωστό/λάθος, φυσιολογικό/ανώμαλο, καλό/κακό. Θεωρούνται χαρακτηρισμοί διαπραγματεύσιμοι, που εδράζονται σε ευρύτερα πλαίσια ηθικών κωδίκων και αποκτούν νόημα εντός συγκεκριμένων πλαισίων, σε συστήματα σχέσεων εξουσίας, και σε επιχειρήματα που εντάσσονται σε ηθικές παραδόσεις. Η αποτελεσματικότητά τους δεν ορίζεται από το αν οι χαρακτηρισμοί ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα αλλά από τα νοήματα που εκφέρουν. Οι σεξουαλικές αξίες είναι σημαντικές όχι επειδή πηγάζουν από τη «φύση» ή αλήθειες, αλλά επειδή φέρουν τη βάση κοινωνικών και πολιτισμικών ταυτίσεων που καθιστούν δυνατή την κοινωνική ταύτιση και τη νοηματοδότηση της ατομικής και κοινωνικής ζωής, στο σημείο ηθικών και πολιτικών ανταγωνισμών/αντιπαραθέσεων. Με τέτοιου είδους ευρύτερες διαδικασίες, η

έννοια της σεξουαλικής ηθικής συνδέεται με την σεξουαλική κουλτούρα, ως πλαίσιο κανόνων που ορίζουν την αποδεκτή σεξουαλικότητα (Weeks, 1995).

Η έννοια της σεξουαλικής κουλτούρας περιλαμβάνει την πολλαπλότητα των κοινωνικών πλαισίων εντός των οποίων το σεξουαλικό βιώνεται, ασκείται, προσφέρει ευχαρίστηση και φόβο σε μια ερωτική οικονομία που χαρακτηρίζεται από ποικιλομορφία και πολυπλοκότητα. Οι διάφορες σεξουαλικές κουλτούρες διέπονται από κώδικες και αρχές και διαμορφώνονται από ιστορικές και κοινωνικές διαδικασίες. Κάθε χώρος, περιοχή, τοπικότητα και κράτος και ακόμα κάθε εθνικότητα, θρησκεία, κοινωνική τάξη και πολιτική ομάδα, διακρίνεται από διαφορετικούς ηθικούς κώδικες, τελετουργίες, νόρμες και αξίες, και, ακόμα, διαφορετικούς τρόπους συμπεριφοράς, σχετικά με τη σεξουαλικότητα, που παραδοσιακά ορίζονται από γενικές ιδέες του τι είναι σωστό ή λάθος, ηθικό ή ανήθικο, φυσιολογικό ή ανώμαλο. Σε ένα πολύ γενικό πλαίσιο, στη δυτική σεξουαλική κουλτούρα, κυρίαρχο σχήμα είναι ότι σκοπός του σεξ είναι η αναπαραγωγή του είδους μεταξύ ενός άνδρα και μιας γυναίκας και εγγύηση της νομιμότητας του είναι ο γάμος και η οικογένεια (Weeks, 2011:180).

Παρομοίως, η σεξουαλική ηθική ορίζει τον τρόπο που η σεξουαλικότητα θα πρέπει να βιώνεται (Weeks, 2011: 184). Η σεξουαλική ηθική διαμορφώνεται από ιστορικές συνθήκες που ορίζουν ποια συστήματα εξουσίας επιβάλλουν το σύστημα αξιών τους. Χαρακτηριστικά, σε διάφορες κουλτούρες παραδόσεις, είναι η θρησκεία, που θέτει κανόνες ηθικής, γύρω από τις σεξουαλικές σχέσεις.

Η σεξουαλικότητα προκαλεί ανησυχία στο δημόσιο λόγο και, ιδιαίτερα, οι αναπαραστάσεις γυναικείας σεξουαλικότητας γίνονται σημεία αντιπαράθεσης (Attwood, 2013). Χαρακτηριστικό, που αφορά και την περίπτωση που εξετάζεται, είναι ότι η σεξουαλικότητα για τις γυναίκες είναι εκτροπή για τον κοινωνικό τους ρόλο, και, ακόμα, συχνά αναφέρεται ως στοιχείο χαμηλών

κοινωνικών στρωμάτων. Η σεξουαλικότητα δεν είναι στοιχείο των «ηθικών», «ενάρετων» γυναικών και οι ηθικοί κώδικες αποτρέπουν την έκφρασή της στο δημόσιο χώρο. Μια ιστορική ανάλυση του χαρακτηρισμού “τσούλα” (“slut”) δείχνει ότι είναι φορτισμένος σημασιολογικά με θέματα κοινωνικής τάξης. Η «τσούλα» χαρακτηρίζεται από χαμηλή ποιότητα, βρωμιά. Η απόδοση χαρακτηρισμών όπως “τσούλα” σε άλλες γυναίκες εκφράζει την προσπάθεια τους να εμφανισθούν ως ανώτερες ηθικά, με αρετές, δίνοντας έμφαση στη δική τους κοινωνική θέση, κάνοντας συμμαχίες με βάση την κοινωνική τάξη παρά το φύλο. Ο όρος “τσούλα” (“slut”) δεν είναι μόνο ενδεικτικός του φύλου αλλά και της κοινωνικής τάξης, που στοχοποιεί τη γυναικεία σεξουαλικότητα ως περιθωριακή, αποκλίνουσα, και δουλεύει με στόχο τον έλεγχο της συμπεριφοράς των κοριτσιών και της κοινωνικής τους θέσης. Οι λέξεις και οι χαρακτηρισμοί, όπως «τσούλα», αποτελούν αφετηρία για να αντιληφθούμε πώς οι γυναίκες ασχολούνται, εμπλέκονται με τις αναπαραστάσεις της γυναικείας σεξουαλικότητας (Attwood, 2007). Τα παραπάνω αποτελούν εν συντομία ορισμένα στοιχεία που διαμορφώνουν αντιλήψεις γύρω από τη γυναικεία σεξουαλικότητα, όπως διαμορφώνονται στις δυτικές κουλτούρες, οι οποίες διατηρούν τα επιμέρους χαρακτηριστικά τους στοιχεία, όπως συμβαίνει και στην ελληνική περίπτωση, που αναλύεται στη συνέχεια.

Συμπερασματικά, υπάρχουν πολλές και διαφορετικές σεξουαλικές κουλτούρες, αναλόγως του χώρου και του πλαισίου όπου κινούνται τα άτομα. Εντός διαφορετικών πλαισίων σεξουαλικής κουλτούρας, διαφορετικές πράξεις νοηματοδοτούνται διαφορετικά.

3.8. Η ελληνική πολιτική κουλτούρα

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τα παραπάνω, καθώς επίκεντρο του παρόντος είναι η ελληνική περίπτωση του πολιτικού σεξουαλικού σκανδάλου της σχέσης του Έλληνα Πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου με την Δήμητρα Λιάνη, ακολουθεί ο γενικός ορισμός της έννοιας και, έπειτα, καταγραφή στοιχείων της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας.

Ορίζοντας συγκεκριμένα την πολιτική κουλτούρα, μεταφέρεται από τον Δεμερτζή (1989:264) ο ορισμός των Almond & Vera (1964:13):

«Η πολιτική κουλτούρα συνίσταται από την συχνότητα των διαφορών ειδών γνωστικών, θυμικών και αξιακών προσανατολισμών στο πολιτικό σύστημα γενικά, στις εισροές του, τις εκροές του και τον εαυτό ως πολιτικό δράστη». Πολιτική κουλτούρα εν γένει ορίζεται ως το σύνολο στάσεων, προσανατολισμών και μορφών θεσμοθετημένης πολιτικής δράσης. Είναι «το σύνολο των σχημάτων αντίληψης, γνώσης και δράσης διά των οποίων κάθε κοινωνία θεσμίζει το πολιτικό» (Δεμερτζής, 1994).

Επιπλέον, αποτελεί πλαίσιο συνύπαρξης πολιτικών στάσεων, αντιλήψεων και συμπεριφορών (Παντελίδου-Μαλούτα, 1992), όπου συμβάλλουν πολλοί παράγοντες, ιστορικοί, κοινωνικοί, πολιτικοί, συνδιαμορφώνοντας την πορεία της ιστορικής εξέλιξης του κράτους, όπου λαμβάνουν χώρα αυτές οι διεργασίες. Η πολιτική κουλτούρα ορίζει το πλαίσιο εντός του οποίου η κάθε υπόθεση εξελίσσεται και γίνεται αντιληπτή, προσλαμβάνοντας διαφορετικές διαστάσεις

στο πολιτικό πεδίο και ερμηνείες από το ακροατήριο (Apostolidis & Williams, 2004; Lefkowitz, 2013; Thompson, 2000). Καθώς η κύρια περίπτωση σκανδάλου που αφορά το παρόν πόνημα, η ερωτική σχέση Παπανδρέου-Λιάνη, εξελίσσεται σε ελληνικό έδαφος, εξετάζονται παρακάτω στοιχεία της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας.

Ιστορικά, το σύγχρονο ελληνικό κράτος χαρακτηρίζεται από εγγενείς αντιφάσεις και ασυνέχειες. Μεταξύ Ευρώπης και, Ανατολής, ελληνικής παράδοσης και δυτικής σκέψης, το ελληνικό κράτος και ο λαός προσπαθούν να βρουν ισορροπίες μεταξύ προόδου και συντήρησης, παράδοσης και εκσυγχρονισμού (Diamantouros, 1983: 44-46; Σβορώνος, 1999). Μια σύντομη ιστορική επισκόπηση φανερώνει τις συγκρούσεις τάσεων στην νεότερη ελληνική ιστορία: το εθνοκεντρικό όραμα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού σε σύγκρουση με τον Ορθόδοξο κοινοτισμό, ο βαυαρικός κρατισμός σε σύγκρουση με το προσωποπαγές λαϊκό φρόνημα, ο ανατολίτικος κοσμοπολιτισμός της βυζαντινής και οθωμανικής κοινωνίας σε σύγκρουση με το δυτικότροπο πολιτισμικό κλασικισμό του επίσημου ελληνικού κράτους. Η επιλεκτική επίδραση της παράδοσης, η θρησκευτικοπολιτική κληρονομιά του Βυζαντίου, ο τοπικός προσανατολισμός αντιλήψεων και πολιτικών αιτημάτων, προκαλούν όχι μόνο παθογενείς αντιφάσεις στην πολιτική συμμετοχή αλλά και σύγχυση πολιτικών ταυτοτήτων (Βούλγαρης, 2008).

Η ελληνική κοινωνία χαρακτηρίζεται ως παραδοσιακή, με απόπειρες εκσυγχρονισμού, μαζικά αγροτική, τοπικιστική, κοινοτική, με κυρίαρχες τάξεις των προυχόντων και των εύπορων εμπόρων, με λιγιστές τις ομάδες που ασκούσαν αστικού τύπου δραστηριότητες (Δεμερτζής, 1994). Η Ελλάδα έχει ακόμα χαρακτηριστεί ως κράτος στην περιφέρεια του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος. Καθώς δεν έχει ισχυρή οικονομία, εξαρτάται από τις

λεγόμενες «Μεγάλες Δυνάμεις» της παγκόσμιας οικονομίας. Καθώς πολίτες και κράτος υιοθετούν αυτήν την αντίληψη του μικρού και περιφερειακού, δημιουργείται και καθιερώνεται η ευρέως διαδεδομένη αντίληψη για μικρό, υπό απειλή των «μεγάλων» έθνος. Οι αντιλήψεις της κοινής γνώμης αυτές διαμόρφωσαν και την εθνολαϊκιστική ρητορική που χρησιμοποίησε το ΠΑΣΟΚ (Moschonas, 1999:111).

Η ελληνική πολιτική κουλτούρα, σε αντιπαράβολή με τις τάσεις στην Ευρώπη και τη Δύση, άπτεται της πολιτικής κουλτούρας που χαρακτηρίζεται από τα ιστορικά ορόσημα της Μεταπολίτευσης (1974) και την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση (1981) (Βούλγαρης, 2008).

Σημαντικό στοιχείο στην ελληνική πολιτική κουλτούρα είναι η χριστιανική ορθόδοξη εκκλησία (Diamantouros, 1983:57; Martinelli, 2004 στο Charalambis, D., Maratou-Alipranti L., Hadjiyanni A. 2004: xvi). Η ορθόδοξη χριστιανική εκκλησία αποτελεί σημείο αναφοράς στο παραδοσιακό σύστημα ηθικών αξιών των Ελλήνων, με αντίκτυπο τόσο στις διαπροσωπικές σχέσεις, που ορίζονται από τους κώδικες που θέτει ο χριστιανισμός, όσο και στα δημόσια πράγματα, που ορίζονται επίσης σε μεγάλο βαθμό από την Εκκλησία.

Η οικογένεια αποτέλεσε ήδη από τον Β' παγκόσμιο πόλεμο και αποτελεί μέχρι σήμερα βασικό πυλώνα της κοινωνικής ολοκλήρωσης και ενσωμάτωσης της κοινωνικής παραγωγής, καλύπτοντας το κενό που δημιουργεί η άλλοτε υποτονική, άλλοτε ανύπαρκτη κρατική πολιτική. Ως κοινωνικό «κύτταρο», δεν καλύπτει μόνο ηθικές αξίες αλλά και οικονομικές ανάγκες όπου το κράτος δεν μπορεί να καλύψει, δίνοντας της περισσότερη αξία, όχι μόνο ως «ηθικά» σωστό πλαίσιο αλλά και ως αναγκαίο. Η οικογένεια, και ο γάμος ως δεσμός της, αποτελούν όχι μόνο σε ηθικό επίπεδο αλλά παρέχουν και οικονομικά συμφέροντα. (Παναγιωτοπούλου, 1996).

Οι παραπάνω συγκρουσιακές ιδιαιτερότητες καλύπτονται από μηχανισμούς άτυπων δικτύων πελατειακών σχέσεων, πελατειακά δίκτυα σε πλαίσια εξωθεσμικής δράσης και νομιμοποίησης (Χαραλάμπης, 1989). Η απουσία ισχυρών επίσημων θεσμών και κοινωνίας πολιτών στην Ελλάδα (Diamantouros, 1983: 58), επιτρέπει χώρο σε ανεπίσημους θεσμούς, εκτός των εγκαθιδρυμένων με πολιτικές διαδικασίες θεσμών. Φορμαλιστικές και κορπορατιστικές δομές επικρατούν κατά κύριο λόγο στη λειτουργία των κοινωνικών θεσμών και οι πελατειακές σχέσεις αναπαράγουν την κομματική εξουσία, μην αφήνοντας περιθώρια για πολιτική δράση εκτός κομματικών διαδικασιών. Κεντρικό πρόβλημα ενδεχομένως αποτελεί ότι μετά το ολοκληρωτικό καθεστώς της Χούντας, την δημοκρατική αλλαγή και τη Μεταπολίτευση, πρώτα συγκροτήθηκαν κόμματα και έπειτα κοινωνικές δυνάμεις που θα διαμόρφωναν τάσεις και κινήματα, ανεξαρτήτως κομμάτων, στην κοινωνία των πολιτών. Υποστηρίζεται ακόμα ότι «η αύξηση της πολιτικής αποξένωσης και του κυνισμού οφείλεται μεταξύ άλλων στην «ώσμωση» του δημόσιου και ιδιωτικού, η οποία αποτελεί πλέον ρυθμιστικό παράγοντα του πολιτικού συστήματος της χώρας και συστατικό στοιχείο στην συγκρότηση του αξιακού πλαισίου και των στερεοτύπων της πολιτικής συμπεριφοράς» (Καφετζής, 1994 στο Δεμερτζής, 1994: 241-242). Εφόσον τα άτυπα δίκτυα και τα πελατειακά συστήματα γύρω από τα κόμματα υπερισχύουν των τυπικών και επίσημων φορέων, στην περίπτωση της ελληνικής παραδοσιακής κοινωνίας, επικρατούν θεσμοί, όπως η θρησκεία, η οικογένεια, να καλύψουν τις λειτουργίες των επίσημων, όπως γίνεται σαφές και παρακάτω. Οι ελλείψεις του κρατικού μηχανισμού, η αδυναμία συγκρότησης μακροχρόνιων πολιτικών, πέραν των πρόσκαιρων πελατειακών ρυθμίσεων, έφεραν την ανάγκη για υποστήριξη άτυπων ή διαπροσωπικών δικτύων εξουσίας, όπως της οικογένειας, και συνεπώς, την ιδιόμορφη μίξη ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας στην Ελλάδα. Τα κόμματα αποκτούν και

διατηρούν κυρίαρχο ρόλο στην διαμόρφωση πολιτικής και γίνονται μονοπωλιακά σχεδόν ο μοναδικός δίαυλος άσκησης πολιτικής, όπως συνέβη και με το γυναικείο κίνημα στην Ελλάδα. Επιπλέον, απόρροια του πελατειακού συστήματος κοινωνικών σχέσεων και της κυριαρχίας των άτυπων δικτύων εξουσίας είναι ότι τα δημόσια και τα πολιτικά διακινούνται από ανεπίσημες κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, όπως οι συγγένειες, οι φιλίες, οι παράτυπες δοσοληψίες. Για τις υποθέσεις των σκανδάλων που εξετάζουμε, το στοιχείο αυτό ευνοεί την ανάπτυξη των σκανδάλων, καθώς τα όρια δημόσιου-ιδιωτικού διαπλέκονται λόγω αυτών των ιδιότυπων ανεπίσημων δικτύων εξουσίας.

Από τα παραπάνω, σχετικά με τις ελληνικές ιδιαιτερότητες και το πολύπλοκο αυτό πλέγμα ηθικών κωδίκων, θα μπορούσαμε να διαπιστώσουμε ότι όσο περισσότερο πολύπλοκοι, πολλοί και αντιφατικοί μεταξύ τους, είναι ένα σύνολο αρχών, τόσο ευκολότερη είναι η εκτροπή ή η παραβίαση, που μπορεί να συνιστά σκάνδαλο. Θα μπορούσαμε να σκεφθούμε ότι για τις γυναίκες στην Ελλάδα είναι πιο εύκολο να θεωρηθεί ότι υποπίπτουν σε σκάνδαλα, σε αυτό το ιδιαίτερο πλαίσιο. Αν υπάρχει ο φόβος των συχνών σκανδάλων, ίσως να αποθαρρύνεται και η πολιτική συμμετοχή για τις γυναίκες, χωρίς να παραγνωρίζονται και άλλοι λόγοι, όπως οι οικογενειακές στρατηγικές ή η πολιτική οικονομία της ελληνικής οικογένειας, για την ποσοτική ακόμα έλλειψη γυναικών στην ελληνική πολιτική ζωή. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο χαρακτήρας της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας, με τις ιστορικές ιδιαιτερότητες των καταβολών της συνύπαρξης με την Ανατολή και της θρησκευτικής ηγεμονίας της ορθόδοξης χριστιανικής θρησκείας, σε συνδυασμό με την αντιφατικότητα των μηνυμάτων για τη γυναικεία σεξουαλικότητα γενικότερα στον δημόσιο χώρο συνιστούν ένα πολύπλοκο πλέγμα ηθικών κωδίκων που ορίζουν το «σωστό» για την Ελληνίδα.

Ιδιαίτερα, όσον αφορά τη θέση της γυναίκας στην ελληνική πολιτική κουλτούρα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η έλλειψη τυπικών πλαισίων κοινωνικού κράτους και η κυριαρχία της οικογένειας και της θρησκείας, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, επιφορτίζει την Ελληνίδα με έναν συγκεκριμένο κοινωνικό ρόλο (Παναγιωτοπούλου, 1996). Αρχικά, πρέπει να επισημανθεί ότι η εργασία αποτελεί καίριο παράγοντα για τη θέση της γυναίκας στην ελληνική οικογένεια και κοινωνία. Από την άλλη πλευρά, η έλλειψη κρατικής κοινωνικής πρόνοιας επιβαρύνει την «γυναίκα του σπιτιού», όπως συνηθίζεται να λέγεται, με τις οικιακές εργασίες και τη φροντίδα των αδύναμων μελών της οικογένειας (Αλιπραντή-Μαράτου, 1995, Παναγιωτοπούλου, 1996). Η εργαζόμενη γυναίκα εμπλέκεται στη δημόσια σφαίρα, επομένως, η ενασχόληση των ελληνίδων κυρίως με οικιακές εργασίες τις περιορίζει στην ιδιωτική σφαίρα του σπιτιού και όχι της πολιτικής, με αποτέλεσμα η παρουσία της γυναίκας στην ελληνική πολιτική να είναι σπάνια δεδομένου αυτής της ιδιόρρυθμης κοινωνικής συνάρθρωσης. Συνεπώς, η Ελληνίδα περιορίζεται από τον κοινωνικό της ρόλο στον οικιακό χώρο και την ιδιωτική σφαίρα, κατά τον τρόπο που οι οικιακές εργασίες εντάσσονται στην ιδιωτική σφαίρα του σπιτιού, με αποτέλεσμα η γυναίκα να περιορίζεται γενικότερα στον ιδιωτικό χώρο. Οι ιδιαιτερότητες της θέσης της γυναίκας στην Ελλάδα διακρίνονται στην πορεία του φεμινιστικού κινήματος της χώρας, που περιγράφεται παρακάτω (Poulos, 2009; Tsaliki & Chronaki, 2015).

Εν κατακλείδι, διαπιστώνεται ότι οι ιδιαιτερότητες της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας διαμορφώνουν ένα περιβάλλον ευεπίφορο στα σκάνδαλα, καθώς διαπλέκονται άτυποι και επίσημοι μηχανισμοί, δημόσια και ιδιωτική σφαίρα, στα όρια της οποίας προκύπτει εξ ορισμού το σκάνδαλο. Παρακάτω, αναλύοντας κριτικά δημοσιεύματα για το πολιτικό σεξουαλικό σκάνδαλο της σχέσης

Παπανδρέου-Λιάνη, διαφαίνονται και τα παραπάνω στοιχεία της ελληνικής κουλτούρας.

3. Μεθοδολογία

Με σκοπό να ερευνηθούν τα πολιτικά ερωτικά/σεξουαλικά σκάνδαλα ως διαμεσολαβημένα γεγονότα και φορείς αναπαραστάσεων των φύλων, ιδιαίτερα της γυναικείας σεξουαλικότητας, και των ηθικών κωδίκων πολιτικής κουλτούρας, χρησιμοποιείται η μέθοδος της ανάλυσης λόγου, κατά *Potter & Wetherell(1987)*. Στο σημείο αυτό, αναλύεται η μεθοδολογία που επιλέχθηκε στην προσέγγιση των πολιτικών σεξουαλικών σκανδάλων για τις ανάγκες εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Γενικότερα, οι άνθρωποι βιώνουν τα γεγονότα μέσα από τη γλώσσα. Η πραγματικότητα εκφέρεται και σχηματίζεται από την γλώσσα (Edelman, 1999). Ο λόγος και η γλώσσα κατασκευάζουν και εκφράζουν ηθικές αξίες(Rose, 1999: xviii), και, κατά συνέπεια, τα κείμενα φανερώνουν βαθύτερες κοινωνικές αξίες. Η πραγματικότητα κατασκευάζεται μέσα από τη γλώσσα, τα κείμενα, ο λόγος και οι αφηγήσεις αποτελούν αποτέλεσμα κατασκευής και ερμηνείας του κόσμου γύρω μας. Έτσι, η πραγματικότητα ως κοινωνική κατασκευή, μέσα από τη γλώσσα, δεν είναι στατική, αλλά δυναμική.

Συγκεκριμένα, στο πεδίο των πολιτισμικών σπουδών, πολιτικές, κοινωνικές και συμβολικές πρακτικές της καθημερινής ζωής αποτελούν αντικείμενα ανάλυσης. Ο λόγος των ΜΜΕ και οι πρακτικές επικοινωνίας γίνονται τα μέσα για να αναδείξουν ευρύτερες ιδεολογίες που διακινούνται στα πλαίσια μιας κοινωνίας, και να χαρακτηρίσουν και να κατανοήσουν τα κοινωνικά δρώμενα (Kagan, 2016). Αναφορικά με τα ΜΜΕ και την επικοινωνία, οι πολιτισμικές σπουδές

τείνουν να θέτουν ερωτήματα σχετικά με το πώς μορφές δημοφιλούς κουλτούρας, όπως τα περιοδικά, η τηλεόραση, το διαδίκτυο, και οι διαδικασίες παραγωγής και κατανάλωσής τους, σχετίζονται με ευρύτερα συστήματα σχέσεων εξουσίας, όπως η ιδεολογία, η ταξική διαστρωμάτωση, η εθνικότητα, οι σεξουαλικές ταυτότητες και το φύλο.

Τα παραπάνω μας οδηγούν στη διαπίστωση ότι ο λόγος και η ανάλυσή του μπορούν να αποτελέσουν τα εργαλεία για την κατανόηση βαθύτερων και γενικότερων κοινωνικών διεργασιών και στοιχείων. Η «ανάλυση λόγου» αναφέρεται σε μια μεγάλη γκάμα θεωρητικών προσεγγίσεων που αφορούν την μελέτη και την κατανόηση της γλώσσας, ως μέσο κοινωνικής δράσης (Potter, 1987). Εφόσον η απόφαση για τον προσδιορισμό της μεθοδολογίας ανήκει στον ερευνητή, για να εξυπηρετεί τους σκοπούς του (Κυριαζή, 2001), για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας, η μεθοδολογία που επιλέχθηκε να εφαρμοστεί είναι η ανάλυση κειμένου κατά Potter & Wetherell (1987). Η συγκεκριμένη μεθοδολογία κρίθηκε κατάλληλη για την ανάλυση των κειμένων που βρέθηκαν σε δημοσιεύσεις MME, ως λόγος που αναπαράγει συγκεκριμένα μοτίβα πολιτικής κουλτούρας στο δημόσιο λόγο. Πριν την αναλυτικότερη περιγραφή της επιλεγείσας μεθοδολογίας, γίνεται σύντομη αναφορά στις πιθανές προσεγγίσεις μεθοδολογίας.

Γενικότερα, η ανάλυση κειμένου αποτελεί έναν ευρύ όρο, που χρησιμοποιείται για τις έρευνες που αφορούν τη γλώσσα εντός κοινωνικών και γνωστικών πλαισίων (Potter & Wetherell, 1987). Ένας τρόπος προσέγγισης δημοσιευμάτων είναι η ανάλυση περιεχομένου (content analysis), κατά την οποία μετατρέπεται υλικό ποιοτικής κυρίως φύσης σε μορφή δεδομένων με ποσοτική ή ποιοτική λογική. Η ανάλυση περιεχομένου ορίζεται ως η συστηματική αντικειμενική, ποσοτική ή ποιοτική ανάλυση των χαρακτηριστικών διαφόρων μηνυμάτων

(Neuendorf, 2002). Σε αυτήν την μεθοδολογία, το περιεχόμενο εξετάζεται στην ολότητά του και όχι αποσπασματικά, οδηγώντας στη συστηματική κωδικοποίηση και ποσοτικοποίηση του λόγου, που αναλύει με εργαλεία στατιστικής ανάλυσης (Κυριαζή, 2001). Η μέθοδος αυτή δεν επιλέχθηκε καθώς το αποτέλεσμά της αφορά ποσοτικά δεδομένα εξαγόμενα από όγκο δεδομένων, που δεν εντάσσεται στους στόχους της παρούσας έρευνας.

Η κριτική ανάλυση λόγου (Critical Discourse Analysis-CDA) κατά van Dijk (2009) στοχεύει στην εξέταση στοιχείων κουλτούρας στο δημόσιο λόγο. Αναλύοντας το Λόγο των ΜΜΕ ερευνά τη σύνδεση μεταξύ γλώσσας και ιδεολογίας, τη σχέση μεταξύ κειμένου και κοινωνικών και πολιτισμικών πρακτικών, ορίζοντας ως μονάδα ανάλυσης τη λέξη (van Dijk, 2009). Ωστόσο, θεωρήθηκε ότι η λέξη ως απομονωμένη μονάδα θα αποτελούσε περιορισμό για τους στόχους της εργασίας.

Εν προκειμένω, εφόσον στόχος της εργασίας, που περιγράφηκε παραπάνω, είναι η ανάδειξη αναπαραστάσεων φύλου και ηθικής στο δημόσιο λόγο για τα πολιτικά σεξουαλικά σκάνδαλα, επιλέγεται η ανάλυση κειμένου κατά Potter & Wetherell (1987). Κατά την προσέγγιση αυτή, γίνεται λόγος για τη σημασία της γλώσσας, που με λανθάνουσες μορφές, διαμορφώνει τις αντιλήψεις των ατόμων και προκαλεί εξελίξεις. Η ανάλυση λόγου, σύμφωνα με τις θέσεις των Wetherell, Taylor, Yates (2001: i) ως μελέτη λόγου και κειμένων αποτελεί σύνολο ιδεών και μεθόδων για την έρευνα της γλώσσας στη χρήση και στη γλώσσα εντός κοινωνικών πλαισίων. Η έρευνα του λόγου ανοίγει δρόμους στην μελέτη νοημάτων, στον τρόπο έρευνας διαλόγων που διαμορφώνουν την κοινωνική δράση, συνοδεύοντας μοτίβα σημασιοδοτήσεων και αντιπροσώπευσης που διαμορφώνουν την κουλτούρα. Ο λόγος έχει τη δυνατότητα να διαμορφώσει κοινωνικές διεργασίες και κοινωνικές ταυτότητες. Τα κείμενα δεν είναι κάποιου

είδους φυσική διαδικασία, αλλά είναι πολύπλοκα προϊόντα κοινωνικών και πολιτισμικών διαδικασιών (Potter & Wetherell, 1987:3), με ενεργό ρόλο στην κοινωνική ζωή (Potter & Wetherell, 1987:1).

Η μεθοδολογία της ανάλυσης κειμένου επιλέχθηκε διότι η ανάλυση του κειμένου ως συνόλου, αντί λέξεων, δίνει στην περίπτωση των δημοσιευμάτων σαφέστερα συμπεράσματα ευρύτερα για την κοινωνία και την κουλτούρα. Όπως περιγράφεται από τους Wetherell, Taylor & Yates (2001: 7), η γλώσσα έχει ενεργό ρόλο στην καθημερινή ζωή (Wetherell & Potter, 2001: 199-209).

Όπως προαναφέρθηκε, η ανάλυση λόγου αναφέρεται σε μια μεγάλη γκάμα θεωρητικών προσεγγίσεων που αφορούν την μελέτη και την κατανόηση της γλώσσας, ως μέσο κοινωνικής δράσης και αλληλεπίδρασης (Potter, 1987). Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, οι ταυτότητες και οι γνώσεις των ατόμων για τον κόσμο διαμορφώνονται μέσω του λόγου, ως κοινωνική δράση, όπου ως λόγος θεωρείται κάθε μορφή λεκτικής έκφρασης, επίσημη και ανεπίσημη, γραπτή ή προφορική (Potter & Wetherell, 1987). Ασχολείται με ερωτήματα για το πώς ο λόγος οργανώνεται και πώς τα άτομα κατασκευάζουν εντός των ερμηνευτικών ρεπερτορίων που χρησιμοποιούν (Wetherell & Taylor, 2001).

Συγκεκριμένα στην παρούσα εργασία, για τις ανάγκες της ανάλυσης λόγου χρησιμοποιήθηκε η τρίτη προσέγγιση όπως περιγράφεται Taylor, 2001 στο Wetherell, Taylor & Yates, 2001:7), σύμφωνα με την οποία ο ερευνητής αναζητά συγκεκριμένες θεματικές/μοτίβα (patterns) στο λόγο και τη γλώσσα που αφορούν συγκεκριμένη θεματική. Στο παρόν πόνημα, ο λόγος που αναλύεται είναι δημοσιεύματα στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, στον Τύπο, όσον αφορά την ελληνική περίπτωση, και σε αναρτήσεις ειδησεογραφικών ιστοσελίδων, στην αμερικανική και τη γαλλική περίπτωση.

Τα δημοσιεύματα που βρέθηκαν αποτέλεσαν μεγάλο όγκο δεδομένων, ώστε να είναι αναγκαία η επιλογή δείγματος. Τα κριτήρια επιλογής των δεδομένων διαφέρουν ανάλογα με το θέμα που διερευνάται και μπορεί να καθοριστούν από ειδικά χαρακτηριστικά που μπορεί να διαθέτει το υλικό που πρόκειται να μελετηθεί. Καθώς η εστίαση της παρούσας είναι στα ζητήματα γυναικείας σεξουαλικότητας, όπως διαφαίνονται από δημοσιεύματα για τη σύντροφο του πρωθυπουργού, επιλέχθηκαν αποσπάσματα δημοσιευμάτων που αναφέρονται στη Δήμητρα Λιάνη και στη σχέση της με τον πρωθυπουργό Ανδρέα Παπανδρέου.

Όσον αφορά το δείγμα που επιλέχθηκε, για την ελληνική περίπτωση της ερωτικής σχέσης του Ανδρέα Παπανδρέου με την Δήμητρα Λιάνη, βρέθηκε μεγάλος όγκος δημοσιευμάτων στο αρχείο Τύπου της Βουλής των Ελλήνων και, ανάμεσα τους, επιλέχθηκε να αναλυθούν όσα κείμενα αναφέρονταν ιδιαίτερα στην ερωτική σχέση και τις αναπαραστάσεις φύλου, τη γυναικεία σεξουαλικότητα της συντρόφου του Έλληνα πρωθυπουργού. Συνολικά, βρέθηκαν 350 δημοσιεύματα στις εφημερίδες «Η Απογευματινή», «Η Αυριανή», «Ελεύθερος Τύπος», «Καθημερινή», «Ριζοσπάστης», «Τα Νέα». Επελέγησαν να αναλυθούν αποσπάσματα από 89 δημοσιεύματα, με κριτήριο επιλογής τις αναφορές τους στη γυναικεία σεξουαλικότητα και τις αναπαραστάσεις φύλου.

Στις περιπτώσεις του σκανδάλου Κλίντον-Λεβίνσκι και της υπόθεσης Στρως Καν-Ντιάλο, αναζητήθηκαν δημοσιεύματα στο διαδίκτυο, αναρτήσεις ειδησεογραφικών ιστοσελίδων, στα αγγλικά και στα γαλλικά αντίστοιχα. Επιλέχθηκε να αναλυθούν επτά(7) δημοσιεύματα που αναφέρονται στη Μόνικα Λεβίνσκι και πέντε(5) που αναφέρονται στην υπόθεση Στρως-Καν (οι μεταφράσεις από τα ξενόγλωσσα δημοσιεύματα έγιναν από την γράφουσα, που φέρει και την ευθύνη των λαθών).

Η ανάδειξη των στοιχείων αυτών αποδείχθηκε χρονοβόρα διαδικασία, διότι στις περιπτώσεις των πολιτικών σεξουαλικών σκανδάλων εμφανίζονταν πολλές διαφορετικές όψεις προς διερεύνηση, όπως η πολιτική επικοινωνία για το σκάνδαλο, η αποκατάσταση των πολιτικών προσώπων, η διασημότητα, η αρρενωπότητα (και για τις οποίες υπήρχε σχετική βιβλιογραφία). Τα στοιχεία που αναζητήθηκαν για τη γυναικεία σεξουαλικότητα και τις αναπαραστάσεις ηθικής εμπλέκονταν μαζί με στοιχεία που αφορούσαν άλλα πολιτικά σκάνδαλα και θέματα της περιόδου και άλλες πλευρές γύρω από το σεξουαλικό πολιτικό σκάνδαλο. Οπότε, από το μεγάλο όγκο δημοσιευμάτων σχετικά με τις περιπτώσεις πολιτικών σεξουαλικών σκανδάλων που αναλύθηκαν, επιλέχθηκαν τα συγκεκριμένα με γνώμονα τις αναπαραστάσεις φύλου και ηθικής για τους σκοπούς της εργασίας.

Όσον αφορά την περίπτωση που μελετάται, η υπόθεση Λιάνη-Παπανδρέου και η παρουσίασή της από τις εφημερίδες οδηγεί σε συμπεράσματα για σχέσεις εξουσίας της συγκεκριμένης περιόδου στην Ελλάδα, τις σχέσεις Τύπου-πολιτικής, τις λειτουργίες και τις πρακτικές του Τύπου, την ελληνική πολιτική κουλτούρα και τις κοινωνικές σχέσεις. Στην περίπτωση δε αυτή αποτυπώνονται και στοιχεία για την θέση της γυναίκας στην πολιτική και στην κοινωνία, η παρουσίαση της γυναίκας και της γυναικείας σεξουαλικότητας στον Τύπο.

Σημειώνεται ότι κατά τη συγγραφή της ανάλυσης, χρησιμοποιούνται ως συνώνυμες οι έννοιες «σεξουαλικό» και «ερωτικό» σκάνδαλο αφού δεν γίνεται διάκριση μεταξύ ερωτικών και σεξουαλικών σκανδάλων στη βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε.

Εν κατακλείδι, η εστίαση της επιλογής και ανάλυσης των δημοσιευμάτων επικεντρώνεται σε σεξουαλικά και ηθικά ζητήματα που εγείρουν τα σκάνδαλα, ως ιστορίες που αντανakλούν αναπαραστάσεις των φύλων στα Μέσα Μαζικής

Ενημέρωσης και στο δημόσιο χώρο. Επομένως, η επιλογή και η ανάλυση των δημοσιευμάτων γίνονται από την πλευρά από ένα μεγάλο αριθμό δημοσιευμάτων που βρέθηκε στον Τύπο, όσον αφορά την περίπτωση Παπανδρέου-Λιάνη, και (καθώς δεν υπήρχε πρόσβαση σε σχετικό αρχείο εφημερίδων εκτός Ελλάδος) στο Διαδίκτυο, όσον αφορά τις υποθέσεις Κλίντον-Λεβίνσκι και Στρωσ Καν-Ντιάλο.

4. Η ερωτική σχέση

του Ανδρέα Παπανδρέου με τη Δήμητρα Λιάνη

Η ερωτική σχέση του Ανδρέα Παπανδρέου με τη Δήμητρα Λιάνη είναι γνωστό και πολυσυζητημένο πολιτικό σεξουαλικό σκάνδαλο στη σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδας. Η υπόθεση της εξωσυζυγικής σχέσης και η σύντροφος του Έλληνα πρωθυπουργού απασχόλησε έντονα τα ελληνικά ΜΜΕ, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα αντιλήψεις σχετικά με την πολιτική, τη σεξουαλικότητα και την θέση της γυναίκας στο δημόσιο χώρο και την πολιτική στην Ελλάδα. Ο Ανδρέας Παπανδρέου διετέλεσε Πρωθυπουργός της Ελλάδας τις περιόδους 1981-1989 και 1993-1996. Κατά την περίοδο 1986-1989, ενώ ήταν ακόμα παντρεμένος με την Μαργαρίτα Παπανδρέου, διατηρούσε εξωσυζυγική σχέση με την αεροσυνοδό Δήμητρα Λιάνη, με την οποία παντρεύτηκε στις 13 Ιουλίου 1989, και παρέμειναν παντρεμένοι ως το τέλος της ζωής του, το 1996.

Τα πρώτα σχετικά δημοσιεύματα αναφέρουν ότι η ερωτική σχέση Παπανδρέου-Λιάνη ξεκίνησε τον Απρίλιο του 1986, όταν ο Ανδρέας Παπανδρέου γνώρισε την αεροσυνοδό σε ταξίδι του στην Κίνα. Μεγάλος όγκος κειμένων και φωτογραφιών δημοσιευόταν σε τακτική βάση στον αθηναϊκό Τύπο και η υπόθεση έγινε ευρέως γνωστή από τα τέλη του 1988, όταν ο Έλληνας Πρωθυπουργός νοσηλευόταν με σοβαρά καρδιολογικά προβλήματα στο νοσοκομείο του Χέρφιλντ στο Λονδίνο. Εκεί, η Δήμητρα Λιάνη τον συνόδευε και τον φρόντιζε, ως σύντροφος, ενώ δεν είχε ακόμα πάρει διαζύγιο από την σύζυγό του, Μαργαρίτα Παπανδρέου, που έμενε στην Αθήνα.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου έχει χαρακτηριστεί ως «η κυρίαρχη πολιτική φυσιογνωμία της δεκαετίας του '80», καθώς «ηγεμόνευσε πολιτικά ως

κυβερνήτης για πολλά χρόνια: από το 1981 τουλάχιστον και μέχρι το 1988 οπότε άρχισε η ηθική και πολιτική του απονομιμοποίηση εξαιτίας του σκανδάλου Κοσκωτά», όπως αναφέρεται από τον Π. Παναγιωτόπουλο (2014:428). Οπότε, ως σημαντικό πολιτικό και δημόσιο πρόσωπο, εμβληματικό όπως χαρακτηρίζεται για την ελληνική πολιτική κουλτούρα της δεκαετίας του 1980, η υπόθεση της εξωσυζυγικής του σχέσης απασχολεί ιδιαίτερα το δημόσιο λόγο της περιόδου και, όπως φαίνεται παρακάτω, σκιαγραφεί έντονα όψεις της ελληνικής πολιτικής και σεξουαλικής κουλτούρας.

Η δεύτερη σύζυγος του Ανδρέα Παπανδρέου, ίδρυσε και διετέλεσε για οκτώ χρόνια Πρόεδρος της Ένωσης Γυναικών Ελλάδος (Ε.Γ.Ε.) και έλαβε μέρος σε αρκετές πρωτοβουλίες για νομική θέσπιση δικαιωμάτων των γυναικών τη δεκαετία του '80 στην Ελλάδα, όπως η κατάργηση του θεσμού της προίκας, η νομιμοποίηση των εκτρώσεων, η θέσπιση του πολιτικού γάμου, η νομιμοποίηση διαζυγίων με αμοιβαία συναίνεση, η δυνατότητα διατήρησης του επωνύμου των γυναικών μετά το γάμο και η απόκτηση ίσων δικαιωμάτων με το σύζυγο στην κηδεμονία των παιδιών.

Τα δημοσιεύματα που αναλύονται παρακάτω, σταχυολογούνται βάσει των κύριων στοιχείων της πολιτικής κουλτούρας που διαγράφονται με σαφήνεια στο πολιτικό σεξουαλικό σκάνδαλο της ερωτικής σχέσης του Ανδρέα Παπανδρέου με τη Δήμητρα Λιάνη. Τα κύρια αυτά είναι η θρησκεία, ο γάμος, η οικογένεια, η μοιχεία*, η γυναίκα και η γυναικεία σεξουαλικότητα στο δημόσιο χώρο, η κοινωνική τάξη με συνυποδηλώσεις αισθητικής και ηθικών κωδίκων. Γύρω από αυτά τα σημεία, στοιχειοθετήθηκαν τα δημοσιεύματα και η ανάλυσή τους παρακάτω. Τέλος, διερευνάται το στοιχείο της υποκρισίας, όπως ορίζεται από τον Thompson (2000).

5.1. Το παράνομο ζευγάρι:

η πλαισίωση των «μοιχών» στον ελληνικό Τύπο

Αρχικά, καταγράφονται δημοσιεύματα που αναφέρονται στο σκάνδαλο της ερωτικής σχέσης του Ανδρέα Παπανδρέου με την Δήμητρα Λιάνη, με κριτική που εδράζεται σε κώδικες θρησκείας. Οι παράγοντες που δημιουργούν το σκάνδαλο σε αυτές τις αναφορές αφορούν παραβιάσεις κανόνων της χριστιανικής ορθόδοξης εκκλησίας, το θρησκευτικό γάμο κυρίως και τις αξίες της οικογένειας, κεντρικές στην ελληνική κουλτούρα.

Χαρακτηριστικό της σημασίας του γάμου, και όχι μόνο για την περίπτωση της Δήμητρας Λιάνη είναι το σχόλιο που δημοσιεύεται στην «Αυριανή» της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 1988, με τίτλο «*Μόνο θρησκευτική τελετή*». Διευκρινίζεται ότι το δημοσίευμα αναφέρεται στο γάμο με την Μαργαρίτα Παπανδρέου, η οποία ήταν προτεστάντης και όχι χριστιανή ορθόδοξος, με αφορμή τις φήμες για διαζύγιο. Συγκεκριμένα, γράφεται:

«Πρώτα έγινε το μυστήριο της βάπτισης, με το οποίο η Μαργαρίτα έγινε χριστιανή ορθόδοξος, από προτεστάντης που ήταν...Από κει και πέρα υπάρχουν διχογνωμίες για το αν υπάρχουν στοιχεία για το θρησκευτικό γάμο.

Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι υπάρχει μόνο θρησκευτική τελετή, δεδομένου ότι δεν καταγράφηκε ο γάμος στα βιβλία της Αρχιεπισκοπής και στα δημοτολόγια...» (Αυριανή, 11/9/1988).

Από τα παραπάνω, διαπιστώνεται ότι γενικότερα ο γάμος, ως τυπική διαδικασία ακόμα, πέραν της σημασίας του ως επισημοποιημένη από την ελληνική ορθόδοξη εκκλησία σχέση μεταξύ άνδρα και γυναίκα, και ο θρησκευτικός,

συγκεκριμένα, όπως ορίζεται από τους κώδικες της επίσημης θρησκείας της Ελλάδας, είναι το κοινωνικά ορθό. Ο δημοσιογράφος της «Αυριανής», υπερασπιζόμενος τη σωστή στάση του Πρωθυπουργού και της συζύγου του, Μαργαρίτας Παπανδρέου, καταγράφει στοιχεία με λεπτομέρειες για τον χρόνο και τον τόπο τέλεσης του θρησκευτικού γάμου, έπειτα από την βάπτιση της σε χριστιανή ορθόδοξη, με στόχο να αποδείξει την εντιμότητά του στην ιδιωτική του ζωή και την προσήλωσή του στις πρακτικές της ορθόδοξης χριστιανής εκκλησίας. Ο επικριτικός σχολιασμός απέναντι στις αμφιβολίες που εκφράζουν τρίτοι δείχνει ότι η μη τέλεση θρησκευτικού γάμου μεταξύ Ανδρέα και Μαργαρίτας Παπανδρέου θα συνιστούσε ενδεχόμενο σκάνδαλο. Το ζήτημα ανακινείται αφού συζητούνται εκείνη την περίοδο το διαζύγιο του Ανδρέα Παπανδρέου και ο γάμος με την νέα σύντροφό του, για την οποία υπήρξαν αρκετά δημοσιεύματα με αναφορές στους κώδικες της θρησκείας.

Από τα μέσα του 1988, ενώ ξεκινά να δημοσιοποιείται σε μεγαλύτερο βαθμό η ερωτική σχέση του Ανδρέα Παπανδρέου με την Δήμητρα Λιάνη, ενώ ήταν παντρεμένος, και να κάνουν δημόσιες εμφανίσεις, καταγράφονται στον Τύπο της περιόδου δηλώσεις κληρικών, εκπροσώπων της ιεραρχίας της Εκκλησίας, ιδιαίτερα όταν το ζεύγος Παπανδρέου-Λιάνη παρευρίσκεται σε θρησκευτικές τελετές.

"ΠΟΛΕΜΟΣ μητροπολιτών για τη Δήμητρα" είναι χαρακτηριστικά το πρωτοσέλιδο της «Απογευματινής» της 4ης Μαΐου 1989, και το κείμενο συνεχίζει ως εξής:

«Πόλεμος ξέσπασε μεταξύ των μητροπολιτών για τη Δήμητρα. Η από κοινού εμφάνιση της "επίσημης" και του Ανδρέα τη βραδιά της Ανάστασης σε εκκλησία της Κω, προκάλεσε την οργή πολλών

μητροπολιτών, οι οποίοι με δηλώσεις τους στην "Α" καταφέρονται και κατά του Αιμιλιανού, που έδωσε το άγιο φως στους "μοιχούς". («Απογευματινή», 4/05/1989)

Κατ' αρχήν, η αναφορά στο ζεύγος ως «μοιχοί» δηλώνει την μη αναγνώριση της ερωτικής σχέσης εκτός γάμου, ως παραβίαση. Η «οργή» των κληρικών είναι απόρροια της παραβίασης του γάμου, που επιτελεί ο Πρωθυπουργός, συνοδευόμενος από την ερωμένη του, και, ιδιαίτερα στο χώρο του ναού της εκκλησίας. Ακόμα περισσότερο το ότι ο μητροπολίτης Κω αποδέχθηκε και στην εκκλησία το ζευγάρι που χαρακτηρίζεται ως «μοιχοί», επιτρέποντάς τους να συμμετέχουν στην θρησκευτική τελετή της ανάστασης, προκάλεσε αντιδράσεις των υπόλοιπων κληρικών. Ο χαρακτηρισμός «μοιχοί» δηλώνει ότι υπάρχει το στοιχείο της παράβασης του ηθικού κώδικα της ελληνικής εκκλησίας και επιβεβαιώνει την ερωτική σχέση που έρχεται στο προσκήνιο με δημόσια εμφάνιση σε θρησκευτική τελετή. Η εμφάνιση του ζεύγους στην εκκλησία αποτελεί σκάνδαλο, μέρος του μεγαλύτερου σκανδάλου της ερωτικής σχέσης, ως παράβαση του ηθικού κανόνα που απαγορεύει τη μοιχεία και έρχεται στη δημοσιότητα (σύμφωνα με τον ορισμό που ακολουθείται, Thompson, 2000). Η δημόσια εμφάνιση του ζεύγους Παπανδρέου-Λιάνη σε θρησκευτική τελετή και ο χαρακτηρισμός τους ως «μοιχοί» από τους κληρικούς αποτελεί θεσμοποίηση του ερωτικού σκανδάλου.

Ακόμα, προκάλεσε «πόλεμο», δηλαδή αντιπαράθεση μεταξύ των αξιωματούχων της εκκλησίας, Μητροπολιτών, για το αν θα έπρεπε να γίνουν δεκτοί ή όχι στον χώρο της εκκλησίας και στη θρησκευτική τελετή. Το ότι υπήρξε αντιπαράθεση σημαίνει ότι δεν υπάρχει συγκεκριμένος κανόνας που ακολουθείται σχετικά και ότι υπονοείται η μοιχεία είναι μάλλον αμφιλεγόμενο θέμα, αφού ο μητροπολίτης Κω δέχθηκε τον πρωθυπουργό με την σύντροφό του, ενώ άλλοι μητροπολίτες

υποστηρίζουν το αντίθετο.

Το ίδιο γεγονός χαρακτηρίζεται ως "Έγκλημα και αμαρτία" και σχετικά δημοσιεύεται μεγάλη φωτογραφία στο κέντρο του ζεύγους Παπανδρέου-Λιάνη να τους δίνει το άγιο φως ο μητροπολίτης Αιμιλιανός και, επιπροσθέτως, δημοσιεύονται φωτογραφίες των κληρικών που κάνουν σχετικά δηλώσεις εκφέροντας απόψεις. Στην ίδια σελίδα όπου δημοσιεύονται οι φωτογραφίες των μητροπολιτών δημοσιεύεται και φωτογραφία του ζεύγους που ανταλλάσσει φιλιά. Στο εκτενές κείμενο του ρεπορτάζ αναφέρεται:

«Αμάρτημα θανάσιμο και βλασφημία μεγάλη", αποτελεί σύμφωνα με τη γνώμη πολλών μητροπολιτών, η ενέργεια του πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου και της "επίσημης" φίλης του Δήμητρας Λιάνη, να εμφανιστούν μαζί την ημέρα της Αναστάσεως στον ιερό χώρο της μητρόπολης της Κω και μάλιστα να πάρουν το άγιο φως της Αναστάσεως, που τους έδωσε "ελαφρά τη καρδιά" ο μητροπολίτης Αιμιλιανός.

Η ενέργεια αυτή που είναι αντίθετη με την ηθική παράδοση και τους εκκλησιαστικούς κανόνες, έχει προκαλέσει το κοινό θρησκευτικό αίσθημα». (Απογευματινή», 4/05/1989)

Στο εκτενές κείμενο της εφημερίδας, γίνεται λόγος για παραβίαση της «ηθικής παράδοσης, των εκκλησιαστικών κανόνων, καθώς και για την αποδοκιμασία, την «αγανάκτηση» για την παραβίαση, το «ανοσιούργημα», περιγράφοντας ακριβώς τα στοιχεία του ορισμού του Thompson(2000:30) για το σκάνδαλο. Η παρουσία του εκτός γάμου ζεύγους προκαλεί σκάνδαλο στο χώρο της εκκλησίας.

Συνεχίζοντας στο συγκεκριμένο δημοσίευμα της εφημερίδας «Απογευματινή»,

δημοσιεύεται συνοδεύοντας φωτογραφία κληρικού η λεζάντα:

«Με τη συνέχιση αυτής της κατάστασης αμβλύνεται το ηθικό αίσθημα του λαού, είπε ο Μητροπολίτης του νησιού Νικόλαος»
(Απογευματινή, 4/05/1989)

Με την παραπάνω δήλωση, εκφράζεται από τον εκπρόσωπο του κλήρου ότι εκτός της παραβίασης για το ίδιο το πολιτικό πρόσωπο, ο πρωθυπουργός επιδρά αρνητικά στο σύνολο των ατόμων, επηρεάζοντας ως ηγέτης του κράτους τους ηθικούς κώδικες με το δικό του παράδειγμα, απόκλισης από τους ηθικούς κώδικες της εκκλησίας.

Στη συνέχεια του ρεπορτάζ αναφέρεται η πράξη αυτή ως «παγκόσμιο σκάνδαλο» και μεταφέρεται η παρακάτω δήλωση:

«Ο μητροπολίτης Φλώρινης, Αυγουστίνος Καντιώτης, αποδοκίμασε την ενέργεια του σεβασμιώτατου Αιμιλιανού, αλλά και τη σχέση του πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου, λέγοντας ότι αδικεί τον εαυτό του, την γυναίκα του και τα παιδιά του» (Απογευματινή, 4/05/1989)

Στο παραπάνω απόσπασμα, βλέπουμε σε μια φράση, πώς διαπλέκονται οι θεσμοί της οικογένειας, του γάμου και της τήρησής τους, ως αυτοσεβασμό σε ένα πλαίσιο κανόνων, που τίθεται από τους ηθικούς κώδικες της εκκλησίας. Διαφαίνεται η επιβολή της εκκλησίας που ορίζει το ηθικό πλαίσιο, στην πολιτική, καθώς ο εκπρόσωπος της θρησκείας ως αυθεντία, ως πρεσβευτής κωδίκων ηθικής, κρίνει τον πρωθυπουργό για την εξωσυζυγική του σχέση. Χρησιμοποιώντας το ρήμα «αδικεί» εκφράζει την άποψη ότι η παρουσία του Ανδρέα Παπανδρέου με τη Δήμητρα Λιάνη στην αναστάσιμη ακολουθία

υπονομεύει και την προσωπικότητά του με όρους ηθικής, και την οικογένεια του, τη σύζυγο και τα παιδιά του και, κατά συνέπεια, το κύρος και το συμβολικό του κεφάλαιο, όπως το περιγράφει ο Thompson(2000). Στον Τύπο σχολιάζεται συγκεκριμένα η παρουσία του πρωθυπουργού με την σύντροφό του στην Εκκλησία και στα επιχειρήματα τα ενσωματώνουν και τα ΜΜΕ στη συζήτηση τους για το ζευγάρι, λαμβάνει χώρα μια δημόσια συζήτηση που σε όλα τα επίπεδα είναι ηθική και ως προς την τήρηση κανόνων και ως προς την διαχείριση του ηθικού εαυτού, σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο. Η εξωσυζυγική σχέση του Πρωθυπουργού σχολιάζεται στο πλαίσιο των ηθικών κανόνων που ορίζει η εκκλησία και ο Ανδρέας Παπανδρέου και η Δήμητρα Λιάνη κρίνονται από εκπροσώπους της εκκλησίας, ως έχοντες την εξουσία να κρίνουν σε θέματα ηθικής.

Από την άλλη πλευρά, σε πολιτικό επίπεδο, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αντιφατική η κίνηση του Ανδρέα Παπανδρέου να συνοδεύεται από την εκτός γάμου σύντροφό του σε χριστιανικό ορθόδοξο ναό όπου γίνονται δεκτά έγγαμα ζευγάρια. Ίσως η κίνηση του αυτή φανερώνει όχι μόνο την αντίφαση του ίδιου ως πολιτικού προσώπου και τη συγκρουσιακή, όπως έχει χαρακτηριστεί, πολιτική του φυσιογνωμία (Παναγιωτόπουλος, 2014), αλλά αποτελεί ένδειξη και των αντιφάσεων της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας, όπως αναφέρεται παραπάνω (Diamantouros, 1983), εντός της οποίας ενεργεί και πολιτεύεται και ο Ανδρέας Παπανδρέου.

Τέλος, επιπρόσθετα των σχολίων για την παρουσία του ζεύγους, δημοσιεύονται ρεπορτάζ, όπου μεταφέρονται δηλώσεις κληρικών για την ερωτική σχέση του πρωθυπουργού σε ναούς. Στην «Απογευματινή» της 24^{ης} Οκτωβρίου 1988, δημοσιεύεται ρεπορτάζ με τίτλο: «Κεραυνός από άμβωνος», όπου γράφονται τα παρακάτω:

«Η Μιμή και ο δεσμός της με τον πρωθυπουργό απασχόλησε χθες τον άμβωνα...Με αφορμή το Ευαγγέλιο ο π. Τιμόθεος μίλησε για το γάμο και τη σημασία της οικογένειας» (Απογευματινή», 24/10/1988)

Στο παραπάνω δημοσίευμα, ο κληρικός, ως φορέας των θρησκευτικών κωδίκων, κρίνει στον χώρο της εκκλησίας την προσωπική ζωή του πρωθυπουργού, επικαλούμενος θρησκευτικό κείμενο. Σύμφωνα με αυτή τη δήλωση, το κοινωνικά και ηθικά σωστό για τον πρωθυπουργό είναι η επιστροφή στην οικογένειά του. Ακόμα, στο θρησκευτικό κείμενο που χρησιμοποιεί παρομοιάζει τον πρωθυπουργό με τον «δαιμονισμένο» της θρησκευτικής ιστορίας, δηλώνοντας έμμεσα ως σημαντική παρεκτροπή την εκτός γάμου ερωτική σχέση. Ίσως ακούγεται παράδοξη η χρήση θρησκευτικού κειμένου για την αποδοκιμασία ερωτικής σχέσης πολιτικού προσώπου, όμως, η εφημερίδα αναφέρει ότι οι παρευρισκόμενοι πιστοί της θρησκείας «συνεχάρησαν το Μητροπολίτη», χαρακτηρίζοντας κοινωνικά αποδεκτή την κρίση στο πλαίσιο του θρησκευτικού ναού. Από τα παραπάνω δημοσιεύματα και την εμπλοκή της εκκλησίας στο σκάνδαλο, διαπιστώνεται η δύναμη της εκκλησίας στην ελληνική κοινωνία, ως φορέα που διαμορφώνει τα ηθικά πλαίσια και κρίνει την προσωπική ζωή των ατόμων και των δημοσίων προσώπων. Η θέση της εκκλησίας στην ελληνική κοινωνία είναι διαχρονικά ισχυρή. Συνοπτικά, αναφέρεται ότι οι φορείς της ελληνικής εκκλησίας ιστορικά έχουν χτίσει δίκτυα επιρροής και εξουσίας, ισχυρές σχέσεις καθώς από την περίοδο του Βυζαντίου και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας η Εκκλησία συσπείρωσε υπό την προστασία της τους υπόδουλους Έλληνες, διαδραματίζοντας ουσιώδη και πολιτικό ρόλο στη συγκρότηση της εθνικής τους ταυτότητας και η ισχυρή αυτή επιρροή συνεχίζεται (Χρονάκη, 2009:11-19).

Ένα από τα σημεία που καταδικάζει η εκκλησία είναι και το διαζύγιο που παίρνει ο πρωθυπουργός εγκαταλείποντας την πρώην του σύζυγο Μαργαρίτα Παπανδρέου.

«μια πολυσυζητημένη προσωπική σχέση του Προέδρου του ΠΑΣΟΚ, που τόσο συκοφαντήθηκε και χρησιμοποιήθηκε από την πολιτική και δημοσιογραφική αλητεία, για να χτυπηθεί ο Ανδρέας Παπανδρέου και ο φορέας της Αλλαγής, νομιμοποιήθηκε χθες, με τις ευλογίες της Εκκλησίας» (Αυριανή, 14/07/1989)

«Γάμος χωρίς παιδιά και φιλιά. Ο Ανδρέας Παπανδρέου χωρίς την παρουσία κανενός από τα παιδιά του παντρεύτηκε την κ. Δήμητρα Λιάνη...» (Απογευματινή, 14/07/1989)

«Μόλις ο Ανδρέας με τη Δήμητρα γύρω στις 9 βγήκαν από την εκκλησία, ο κόσμος ξέσπασε σε χειροκροτήματα και το σύνθημα «το ΠΑΣΟΚ είναι εδώ ενωμένο δυνατό» ακούστηκε και πάλι» «Αυριανή», 14/07/1989

«...Στο κάτω-κάτω, ένας νέος γάμος έχει προγραμματισθεί, που εξουδετερώνει προηγούμενους και κλείνει το στόμα ακόμη και των λίγων πουριτανών που έχουν απομείνει στον τόσο ταλαιπωρημένο τόπο μας....» («Αυριανή», 11/10/1988)

“Από το κρεβάτι σηκώνει τον Ανδρέα η Μιμή και τον σέρνει στην εκκλησία...ο Ανδρέας θα ντυθεί γαμπρός για τρίτη φορά...Μπορεί ο Ανδρέας να κάνει το κάθε τι ώστε να περιοριστεί όσο το δυνατόν η δημοσιότητα γύρω από το θέμα, αλλά η Μιμή δεν φαίνεται να έχει πρόβλημα... Εκείνη ετοιμάζει το νυφικό της...” (ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 8/07/1989)

«...Το μυστήριο επισφράγισε ένα δεσμό που δοκιμάστηκε πέρα από την κακοήθεια και την αισχρότητα μερίδας του Τύπου, από το άγριο κυνηγητό της μοίρας που έφερε δύο φορές τον λαοπρόβλητο ηγέτη αντιμέτωπο με τον θάνατο...» (Αυριανή, 14/07/1989)

«...Και στον κόσμο έξω ήταν διάχυτη η αισιοδοξία ότι μια καινούργια πορεία αρχίζει για την δημοκρατική παράταξη. Με τον ηγέτη της ανανεωμένο και έτοιμο για νέους αγώνες με τη δύναμη που θα αντλεί όπως πολλές φορές αποδείχτηκε τελευταία, από την επίσημη πλέον-και με την ευλογία της Εκκλησίας- σύντροφό του...» (Αυριανή, 14/07/1989)

Σε ρεπορτάζ της «Απογευματινής» της 1ης Νοεμβρίου 1988, στη σελ. 13, δημοσιεύεται υπό τον τίτλο: «Μαργαρίτα: Σπίτι μου είναι το Καστρί», το παρακάτω κείμενο:

«Σε μια νέα επίδειξη υπεροχής και περνώντας στην αντεπίθεση και στις δεξιώσεις η κ. Μαργαρίτα Παπανδρέου παρέθεσε χθες δείπνο στο σπίτι της στο Καστρί... (Απογευματινή, 1/11/1988)

Η φράση «στο σπίτι της στο Καστρί» τονίζεται ιδιαίτερα σε δελτίο Τύπου, που δόθηκε στους δημοσιογράφους που περίμεναν έξω από το Καστρί, ζητώντας επανειλημμένα από τους φύλακες-αστυνομικούς να υπενθυμίσουν στην κ. Μαργαρίτα ότι την περιμένουν. Δυστυχώς όμως οι πόρτες της «Γαλήνης» παρέμειναν κλειστές για τους εκπροσώπους του Τύπου που έφυγαν αφού τους δόθηκε μια σύντομη ανακοίνωση που

αναφέρει ότι την δεξίωση έδωσε η κ. Μαργαρίτα Παπανδρέου ως διεθνής σύνδεσμος του Παγκόσμιου Συνασπισμού «Γυναίκες για μια Αποτελεσματική Συνάντηση Κορυφής» προς τιμήν της κ. Πόλα Ρόουζ, συντονίστριας της Οργάνωσης «Επαγρύπνηση για το ΝΑΤΟ» και του συζύγου της κ. Πιέρ Γκαλάν, προέδρου της Συντονιστικής επιτροπής των μη κυβερνητικών Οργανώσεων για την ανάπτυξη του Τρίτου Κόσμου».

Στο δημοσίευμα αυτό βλέπουμε τη σημασία που έχει ο χώρος του σπιτιού, ως χώρος και ιδιοκτησία της «επίσημης συζύγου» και μάλιστα ως σύμβολο που δίνει εξουσία στη γυναίκα, ως επίσημη σύζυγο. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί ότι στο σπίτι έλαβε χώρα πολιτικής σημασίας γεγονός, όπως ένα δείπνο όπου συζητήθηκαν πολιτικά ζητήματα. Το σπίτι εμφανίζεται ως χώρος εξουσίας της γυναίκας και ως χώρος πολιτικής δράσης. Επιπλέον δείχνει και την προσοχή των δημοσιογράφων στο σπίτι του πρωθυπουργού και την παρουσία της συζύγου του εκεί. Σχετικά με τον χώρο του σπιτιού, υποστηρίζεται ότι ο οικιακός χώρος αποτελεί την ιδιωτική σφαίρα, τον ιδιωτικό χώρο όπου λαμβάνει δράση η γυναίκα (Hollows, 2008:17-21).

Καθώς η γυναίκα επιφορτίζεται με τις δουλειές του σπιτιού, ο χώρος αυτός είναι ιδιωτικός και οικογενειακός, ο ρόλος της περιορίζεται στην ιδιωτική σφαίρα και η θηλυκότητα ταυτίζεται με την ιδιωτική σφαίρα του ιδιωτικού και οικογενειακού. Ιστορικές διαδικασίες και κοινωνικές διεργασίες ορίζουν την γυναικεία δραστηριότητα στην ιδιωτική σφαίρα της οικίας, μακριά από τον δημόσιο χώρο, και, συνεπώς, από την πολιτική, που ως δημόσιος χώρος χαρακτηρίζεται και ως επικίνδυνη. Στην παραπάνω περίπτωση, της συζύγου του πρωθυπουργού, Μαργαρίτας Παπανδρέου, η κοινωνική δράση μέσα από το σπίτι μπορεί να κριθεί ως αποδεκτή και θετική, καθώς δεν εισβάλλει στα δημόσια πράγματα εμφανώς, αλλά από τον οικιακό της χώρο.

Στο ίδιο φύλλο της «Απογευματινής, δημοσιεύεται και δεύτερο θέμα με φωτογραφία της κ. Δήμητρας Λιάνη με τίτλο «Βγαίνει το διαζύγιο της Δήμητρας Λιάνη» :

«Ζήτημα ελάχιστων ημερών είναι η έκδοση του συναινετικού διαζυγίου μεταξύ της Δήμητρας Λιάνη και του Αλέξανδρου Καπόπουλου. Χθες, στο Μονομελές Πρωτοδικείο (διαδικασία εκουσίας δικαιοδοσίας-συναινετικό διαζύγιο), έγινε η δεύτερη και τελευταία συζήτηση της κοινής αίτησης των δύο συζύγων... οι παριστάμενοι φώναξαν: «Καλορίζικη».

Το διαζύγιο του Ανδρέα Παπανδρέου από τη Μαργαρίτα Παπανδρέου γίνεται θέμα που αφορά το Οικογενειακό Δίκαιο. Αναφορά γίνεται μόνο σε υπότιτλο της «Απογευματινής» της 25^{ης} Οκτωβρίου 1988, «Ειδικό νόμο ετοιμάζει ο Μένιος για το διαζύγιο», χωρίς να υπάρχει αναλυτικότερο ρεπορτάζ ή άλλη αναφορά, στο δημοσίευμα που αναλύει τις σχέσεις του Α. Παπανδρέου με την οικογένειά του.

Αναφέρεται ότι υπάρχουν «Δυσκολίες για το διαζύγιο» του πρωθυπουργού που απασχολεί τα δημοσιεύματα όπως το παρακάτω:

«Ειδική επιτροπή επεξεργάζεται αυτή τη στιγμή διατάξεις του Αστικού Κώδικα, αλλά δεν προβλέπεται να αλλάξει η διάταξη του Οικογενειακού Δικαίου, που αφορά το χρόνο λύσεως του γάμου με συναινετικό διαζύγιο.

Τη δήλωση αυτή έκανε χθες ο αντιπρόεδρος της κυβερνήσεως και υπουργός Δικαιοσύνης κ. Αγαμ. Κουτσόγιωργας, απαντώντας σε σχετική ερώτηση δημοσιογράφου, ύστερα από δημοσιεύματα ότι είναι ενδεχόμενο να γίνουν κάποιες τροποποιήσεις για να βγει

πιο γρήγορα το συναινετικό διαζύγιο του πρωθυπουργού με τη Μαργαρίτα».(Απογευματινή, 26/10/1988)

Η «πολιτική στιγμή» για μια αλλαγή στην πολιτική και σεξουαλική κουλτούρα ενός χώρου, όπως περιγράφεται από τον Weeks (1995:20), είναι η χρονική στιγμή που οι ηθικές στάσεις μετουσιώνονται σε τυπική πολιτική δράση, και μπορεί να είναι καίριας σημασίας για την διαμόρφωση της σεξουαλικότητας. Αφού αποφασίζει να δημοσιοποιήσει το συναινετικό του διαζύγιο ο Πρωθυπουργός, αντιμετωπίζει δυσκολίες νομικού χαρακτήρα, οπότε η κυβέρνησή του καλείται να λάβει απόφαση για νομική μεταρρύθμιση για την προσωπική ζωή του Πρωθυπουργού, που ως δημόσιο πρόσωπο, αποτελεί παράδειγμα ή δείγμα για κανονικότητα του διαζυγίου.

Η σημασία του γάμου στην πολιτική και την ιδιωτική ζωή και τη φήμη ως συμβολικό κεφάλαιο του πολιτικού διαφαίνεται και στο δημοσίευμα της «Αυριανής», 27 Οκτωβρίου 1988, με τίτλο:

«Μαργαρίτα, κοίταξε μην κάνεις πρωθυπουργό τον... Μητσοτάκη»

Όπου συνεχίζοντας το θέμα της πρώτης σελίδας γράφεται:

«...παραμερίζοντας κάθε προσωπική της πικρία, θα δώσει ΑΜΕΣΩΣ το διαζύγιο που χρειάζεται για να νομιμοποιήσει ο πρωθυπουργός τις σχέσεις του και να κλείσουν, έτσι τα στόματα των διαφόρων λασπολόγων. Εκτός, βέβαια, και αν η κυρία Παπανδρέου επιθυμεί να... ΒΟΗΘΗΣΕΙ να γίνει πρωθυπουργός ο... Μητσοτάκης, να πάρουν υπουργεία όλοι αυτοί που μέχρι πρότινος την φώναζαν ...ΒΟΥΛΓΑΡΑ, και τα παιδιά της να βλέπουν στο εξής τη Βουλή και τα υπουργεία με τα... κιάλια» (Αυριανή, 27/10/1988)

Στη συνέχεια, ασκείται προσωπική κριτική στην Μαργαρίτα Παπανδρέου, με αναφορές στην πολιτική της δράση, εμπλέκοντας όμως ταυτόχρονα και την ιδιωτική της ζωή. Γράφεται:

«ΚΑΤΑΛΑΒΑΙΝΟΥΜΕ πως αυτό που ζητάμε από την Μαργαρίτα, είναι λιγάκι δύσκολο, αλλά δεν πρέπει να ξεχνάει τρία πράγματα: πρώτον πως εμείς, ο δημοκρατικός λαός, δεν της χρωστάμε τίποτε, αντιθέτως αυτή μας οφείλει, και επομένως δεν έχει το δικαίωμα να μας ξαναφορτώσει τη Δεξιά, δεύτερον, με τους φεμινιστικούς αγώνες της για τη χειραφέτηση των γυναικών, στη χώρα, έχει... βοηθήσει να διαλυθούν πολλά σπίτια και τρίτον ας φρόντιζε όσο ήταν καιρός να κρατούσε το σύζυγό της. Αυτό το τελευταίο το λέμε γιατί πιστεύουμε πως, όταν διαλύεται ένας γάμος, συνήθως ΦΤΑΙΝΕ και οι ΔΥΟ... Και μεις δεν πιστεύουμε πως αν ο Ανδρέας ήταν ευτυχισμένος μαζί της, θα έτρεχε από εδώ και από κει για να βρίσκει κατανόηση, αγάπη και αφοσίωση, που χρειάζονται όλοι οι άνθρωποι και, πολύ περισσότερο, αυτοί που καθημερινά έχουν πολλές σκοτούρες στο κεφάλι τους...»(Αυριανή, 27/10/1988)

Η Μαργαρίτα Παπανδρέου, η σύζυγος του Ανδρέα Παπανδρέου, η γυναίκα κρίνεται για την προσωπική της στάση από την εφημερίδα, ως η γυναίκα που δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του ρόλου της ως συζύγου. Ο άνδρας δεν αποδοκιμάζεται για την πράξη της μοιχείας αλλά η γυναίκα για το ότι δεν κατάφερε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του ρόλου της ως συζύγου.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου ακόμα χρησιμοποιεί πολιτικά τη δημοσιότητα, έχοντας κατά νου ότι ο γάμος του προσελκύει τα ΜΜΕ διά μέσου των οποίων

απευθύνεται στους ψηφοφόρους του. Η προσωπική ζωή και ο γάμος του αποτελούν μέρος της δημόσιας εικόνας του που μεταδίδεται από τα ΜΜΕ, ως διαμεσολαβημένο γεγονός, όπως το σκάνδαλο, όπως περιγράφηκε παραπάνω.

“...Όμως όταν αργότερα βγήκαν από την εκκλησία και υπό την απειλή των φωτορεπόρτερς ο κ. Παπανδρέου ύψωσε το κεφάλι και φίλησε στα χείλη τη νέα του σύζυγο...” (Καθημερινή, 14/07/1989)

Ο γάμος ως «νομιμοποίηση» μιας ερωτικής σχέσης αντανάκλαται και στον τίτλο του «Ελεύθερου Τύπου», «Να το πάρεις το κορίτσι», όπου γίνεται λόγος για «άγριο λαϊκό ξεφώνημα» (26/12/1988) ως αποδοκιμασία της σχέσης Παπανδρέου-Λιάνη. «Τα Νέα» αφιερώνουν μισή σελίδα του πρωτοσέλιδου της εφημερίδας της 14^{ης} Ιουλίου σε φωτογραφία από την θρησκευτική τελετή του γάμου του Ανδρέα Παπανδρέου με τη Δήμητρα Λιάνη με τίτλο «Χιλιάδες φλας στο γάμο», τονίζοντας με την έκταση που δίνουν τη σημασία της θρησκευτικής τελετής.

Συνοπτικά, αναφέρονται οι παραδοσιακές δομές ως βασικές στην διαμόρφωση των κοινωνικών ρόλων των φύλων στην Ελλάδα. Η θρησκεία, ο γάμος και η συγγένεια αποτελούν κυρίαρχους κοινωνικούς δεσμούς και πυρήνες κοινωνικής δράσης ακόμα και στη σύγχρονη Ελλάδα (Loizos & Papataxiarchis, 1991). Ο γάμος, κυρίως ως θρησκευτική τελετή, παρέχει το πλαίσιο για την συγκρότηση ταυτοτήτων των ατόμων και των κοινωνικών έμφυλων ρόλων τους. Ακόμα, αποτελεί το ηθικά σωστό και κοινωνικά αποδεκτό πλαίσιο, για τη δημιουργία οικογένειας, σπιτιού, την απόκτηση παιδιών. Επιπρόσθετα, ο γάμος αποτελεί εκτός από θρησκευτική τελετή, γεγονός με οικονομικές και πολιτικές προεκτάσεις, όπου έχει επιδράσει τόσο το κράτος όσο και η εκκλησία και το διαζύγιο κρίνεται με ασυνήθιστα μεγάλο βαθμό αποδοκιμασίας (Loizos & Papataxiarchis, 1991: 3-7).

Από τα παραπάνω, αναδεικνύεται ως σημαντικό στοιχείο στην υπόθεση Λιάνη-Παπανδρέου ο γάμος. Ο Έλληνας πρωθυπουργός παντρεύτηκε τελικά την σύντροφό του, με την οποία απάτησε τη σύζυγό του, γεγονός που δε συνέβη στις άλλες περιπτώσεις εξωσυζυγικών σχέσεων που εξετάζουμε παρακάτω, στις ΗΠΑ και στη Γαλλία. Ο γάμος, και μάλιστα ο θρησκευτικός, νομιμοποιεί στο ελληνικό κοινωνικό φαντασιακό τη σχέση και έχει θετικό πρόσημο στο συμβολικό κεφάλαιο και τη φήμη τόσο στη σύζυγο, πλέον, του πρωθυπουργού όσο και στον ίδιο, ως άνδρα.

5.2. Η επιβολή της ερωμένης και η επισημοποίηση της ερωτικής σχέσης: Το νεύμα του Ανδρέα στη Μιμή

Η ερωτική σχέση του Έλληνα Πρωθυπουργού με την ξανθιά αεροσυνοδό έγινε επίσημα δημόσια με ένα μεσοποιημένο γεγονός, αποδεικνύοντας τη σημασία της σχέσης στα δημόσια πράγματα, ή και ακόμα τον χειρισμό της ερωτικής του ζωής από τον ίδιο τον Ανδρέα Παπανδρέου. Όταν η εξωσυζυγική σχέση έρχεται στο προσκήνιο, το ζευγάρι εμφανίζεται δημόσια και η ερωμένη ενός πολιτικού προσώπου παρουσιάζεται ως επίσημη συνοδός σε δημόσια γεγονότα, η υπόθεση παίρνει άλλες διαστάσεις, θίγοντας ζητήματα στο δημόσιο χώρο, προκαλώντας σχολιασμό και αποδοκιμασία, προκαλώντας το σκάνδαλο, όπως ορίστηκε παραπάνω (Apostolidis & Williams, 2004; Thompson, 2000).

Πριν την άφιξη του Ανδρέα Παπανδρέου, η Δήμητρα Λιάνη δεν αναφέρεται ξεκάθαρα σε όλες τις εφημερίδες ως η σύντροφός του. Για παράδειγμα, γράφεται ότι: μακριά από τη δημοσιότητα η Δήμητρα Λιάνη.

«Ο κ. Πρωθυπουργός θα είναι **μόνος του** στο αυτοκίνητο που θα τον μεταφέρει από το αεροδρόμιο του Μέγαρο Μαξίμου. Θα τον ακολουθούν τα αυτοκίνητα, στα οποία θα επιβαίνουν οι άνδρες της προσωπικής ασφαλείας του και οι υπουργοί. Σε ένα αυτοκίνητο της πομπής θα επιβαίνει η κ. **Δήμητρα Λιάνη.**» (Τα Νέα, 22/10/1988)

Στο ρεπορτάζ τονίζονται με έντονα τυπογραφικά στοιχεία οι λέξεις «μόνος του» και «Δήμητρα Λιάνη». Πιθανόν επειδή έχει συζητηθεί αν κατά την άφιξη του πρωθυπουργού στην Αθήνα θα τον συνοδεύσει όπως στο Λονδίνο η σύντροφός του. Όμως επιλέγεται η απομάκρυνσή της από τα φώτα της δημοσιότητας, τουλάχιστον αρχικά, γιατί το ρεπορτάζ που αφορά την εκδήλωση υποδοχής,

δημοσιεύεται την ημέρα της υποδοχής, όμως πριν από την υποδοχή. Δηλαδή το αρχικό πρόγραμμα ήταν να μείνει η Δήμητρα Λιάνη στο παρασκήνιο της άφιξης του Ανδρέα Παπανδρέου.

Υπάρχει μάλιστα σαφές πρόγραμμα για την άφιξή του που δημοσιεύεται στο ρεπορτάζ των «Νέων».

«...ο κ. Παπανδρέου θα εμφανιστεί μόνος του, θα κατέβει τη σκάλα και θα χαιρετήσει όλο το υπουργικό συμβούλιο, που θα τον περιμένει... Πίσω του θα ακολουθούν κατά την κάθοδο από το αεροπλάνο, ο κ. Μαρούδας, η κυρία Λιάνη, ο κ. Κρεμαστινός... Αφού τελειώσει ο Πρωθυπουργός το χαιρετισμό του στους υπουργούς θα μπει μόνος του στο αυτοκίνητο που θα τον μεταφέρει στο Μέγαρο Μαξίμου. Θα τον ακολουθήσει με άλλο αυτοκίνητο η κυρία Λιάνη και θα τον συναντήσει στο Μέγαρο Μαξίμου, θα φύγουν μετά για το σπίτι τους στην Πολιτεία, όπου θα εγκατασταθούν.

Το γραφείο του Πρωθυπουργού από τη Δευτέρα θα είναι στο Μέγαρο Μαξίμου και στο λυόμενο σπίτι, που βρίσκεται στην αυλή της βίλας «Γαλήνη» στο Καστρί. Ο κ. Παπανδρέου δεν πρόκειται να μπει στο σπίτι στο Καστρί, μέχρι τη συνάντησή του με την κυρία Μαργαρίτα Παπανδρέου για να συζητήσουν την έκδοση του διαζυγίου...

Σύμφωνα με δημοσιογραφικές πληροφορίες τις επόμενες εβδομάδες θα υπάρξουν δημόσιες εμφανίσεις του κ. Παπανδρέου με την κυρία Λιάνη σε εστιατόρια, θέατρα και γενικά χώρους όπου υπάρχει κοινό».

Πριν την υποδοχή Παπανδρέου, γίνεται προσπάθεια να τηρηθούν χαμηλοί τόνοι όσον αφορά την παρουσία της Δήμητρας Λιάνη. Ναι μεν παρουσιάζεται επίσημα αλλά όχι από την πρώτη στιγμή. Όμως αλλιώς το πρόγραμμα είχε καθοριστεί σύμφωνα με το ρεπορτάζ και διαφορετικά εξελίχθηκαν τα πράγματα κατά την άφιξη του Ανδρέα Παπανδρέου στην Αθήνα.

Σε αντίθεση με το ρεπορτάζ της «Απογευματινής» της 22ας Οκτωβρίου 1988, όπου με τίτλο «Έγινε ό, τι ήθελε η Δήμητρα» και υπέρτιτλο «Επέβαλε στον Ανδρέα να συμμετέχει στην πομπή από το αεροδρόμιο στην Αθήνα» γράφεται:

«Η κ. Δήμητρα Λιάνη επέβαλε την άποψή της στην κυβέρνηση, το Εκτελεστικό Γραφείο του ΠΑΣΟΚ και τους άλλους οργανωτές της σημερινής... αυθόρμητης φιέστας.

«Αυτή η μέρα μου ανήκει», είπε στον πρωθυπουργό της χώρας και όλοι οι σχεδιασμοί ανατράπηκαν μαζί με το πρωτόκολλο της... αυθόρμητης λαϊκής υποδομής... Η κ. Λιάνη όταν πληροφορήθηκε το πρόγραμμα, πάτησε πόδι» (Απογευματινή, 22/10/1988).

Στο δημοσίευμα της “Απογευματινής” τονίζεται η επιβολή της βούλησης της Δήμητρας Λιάνη στο πρόγραμμα της άφιξης του Ανδρέα Παπανδρέου.

Η εφημερίδα «Τα Νέα» περιγράφει με λεπτομέρειες και συναισθηματικούς χαρακτηρισμούς την πτήση και την άφιξη του Ανδρέα Παπανδρέου. Ανάμεσα σε άλλα αναφέρεται και η στάση της Δήμητρας Λιάνη, στην αυτομονησία του Πρωθυπουργού να φτάσει:

«Δεν τον κρατούσε τίποτα πια (σ.σ. τον Ανδρέα Παπανδρέου) Μία αεροσυνοδός του συνέστησε ευγενικά να μείνει στη θέση του, ώσπου να σταματήσει το αεροσκάφος. Δίπλα του, η κ. Δήμητρα Λιάνη τον τράβηξε μαλακά από το χέρι...

Στις 11.35 το πρωί του Σαββάτου, έφθασε στο αεροδρόμιο και κάθισε στην πρώτη θέση του αεροπλάνου, έχοντας δίπλα του την κ. Λιάνη...

Κάποια στιγμή, πλησίασα (ο δημοσιογράφος) την κ. Λιάνη και της ζήτησα κάποια δήλωση. Μου είπε:

«Καμία δήλωση. Σήμερα είναι η μέρα του Προέδρου».

Στη συνέχεια, κι ενώ αναφέρονται λεπτομέρειες για το γεύμα και τον ύπνο του Πρωθυπουργού κατά την πτήση, το κυκλοφοριακό πρόβλημα στους δρόμους της Αθήνας, η συγκέντρωση οπαδών του ΠΑΣΟΚ για την υποδοχή του Προέδρου, και ο συνωστισμός στελεχών και υπουργών στην πόρτα του αεροπλάνου, συνοπτικά αναφέρεται η κίνηση του Ανδρέα Παπανδρέου προς την Δήμητρα Λιάνη:

«Ο κόσμος τον αποθέωνε, ενώ αυτός κατέβαινε με σταθερά βήματα. Φτάνοντας στη μέση της σκάλας, χαιρέτησε και άρχισε να στέλνει φιλιά. Γύρισε προς τα πίσω κι έκανε νόημα στην κυρία Λιάνη να τον ακολουθήσει. Άρχισε να κατεβαίνει κι αυτή τα σκαλιά, ενώ πίσω της ακολουθούσαν...

στο πρώτο αυτοκίνητο μπήκε ο Πρωθυπουργός, στο επόμενο η κ. Δήμητρα Λιάνη».

Στο ίδιο δημοσίευμα, στα «Νέα» της 24^{ης} Οκτωβρίου 1988, αναφέρονται περισσότερες λεπτομέρειες για το λεγόμενο «Νεύμα». Ο υπότιτλος του αποσπάσματος που αναφέρεται στη συγκεκριμένη κίνηση είναι: «Η οριστική επιλογή...»:

«Κατά την κάθοδό του από το αεροπλάνο, στη σκάλα, με μια κίνησή του έδειξε την οριστική επιλογή του σ' ένα κρίσιμο θέμα της ιδιωτικής

ζωής του. Αυτή την έννοια είχε η πρόσκλησή του, πάνω στη σκάλα, προς την κ. Δήμητρα Λιάνη να τον ακολουθήσει κατά την κάθοδό του.

Ο αιφνιδιασμός του πλήθους ήταν πλήρης, καθώς εκείνη, ανταποκρινόμενη, στην πρόσκληση του κ. Πρωθυπουργού, κατέβαινε τα σκαλοπάτια για να σταθεί πίσω του.

Είναι γεγονός ότι υπήρξε μια στιγμιαία διακοπή των εκδηλώσεων του πλήθους.

Η εκδοχή, που είχε περάσει στη φάση της αναμονής, ήταν ότι ο κ. Πρωθυπουργός θα κατέβαινε «μόνος του» τη σκάλα του αεροπλάνου.

Η εκδοχή, που διαμορφώθηκε μετά την πρόσκληση, στη σκάλα ήταν ότι η εξέλιξη αυτή ήταν «συμφωνημένη».

Η πρόσκληση του κ. Πρωθυπουργού έγινε με μια αρκετά εύγλωττη κίνηση (του αριστερού χεριού του) που συνοδεύθηκε με την αναφορά ενός ονόματος.

Μετά την πρόσκληση, συνεχίστηκε η φάση της καθόδου του κ. Πρωθυπουργού, που είχε πίσω του την κ. Δήμητρα Λιάνη.»

Στη συνέχεια του δισέλιδου ρεπορτάζ της εφημερίδας «Τα Νέα», αναφέρονται λεπτομέρειες τόσο για την άφιξη όσο για τον τόπο διαμονής του Ανδρέα Παπανδρέου.

«Στο τελευταίο σπίτι ενός ανηφορικού και αδιέξοδου δρόμου της Πολιτείας-της οδού Πλάτωνος-εγκαταστάθηκε ο Πρωθυπουργός κ. Ανδρέας Παπανδρέου, μετά την επιστροφή του από το Λονδίνο και

τη συγκλονιστική υποδοχή του στην Αθήνα: είναι το σπίτι που είχε νοικιάσει και έμενε εδώ και έναν περίπου χρόνο κ. Δήμητρα Λιάνη και στο οποίο έμενε κατά διαστήματα και ο Πρωθυπουργός πριν από την περιπέτεια της υγείας του.

Ο Πρωθυπουργός Α. Παπανδρέου έφτασε στην οδό Πλάτωνος στις 17.58 μαζί με την κ. Δήμητρα Λιάνη-η οποία επέβαινε όμως σ' άλλο αυτοκίνητο – κάτω από αυστηρά μέτρα ασφαλείας.».

Η φράση «κατά διαστήματα» υπονοεί την διαμονή του πρωθυπουργού μαζί με την Δήμητρα Λιάνη, ως ερωτικοί σύντροφοι. Όμως μετά την άφιξη Παπανδρέου στην Αθήνα, τηρούνται τα λεγόμενα «προσχήματα», παρότι η Δήμητρα Λιάνη φαίνεται να γίνεται «επίσημη», αφού καταφθάνει σε διαφορετικά αυτοκίνητα αλλά μαζί με τον πρωθυπουργό στο Μέγαρο Μαξίμου.

«Η επίσημη εισδοχή της κ. Δήμητρας Λιάνη σ' ένα κυβερνητικό μέγαρο αποτελεί μια πράξη, που δηλώνει οριστικές αποφάσεις του κ. Πρωθυπουργού».

Αντιθέτως, ο «Ριζοσπάστης» τις ημέρες της υποδοχής δε δημοσιεύει αναφορά στην ερωτική σύντροφο του Ανδρέα Παπανδρέου, αλλά στην κεντρική φωτογραφία του ρεπορτάζ της 23^{ης} Οκτωβρίου 1988, απεικονίζεται η Δήμητρα Λιάνη δίπλα από τον Ανδρέα Παπανδρέου με τη λεζάντα:

«Ο Α. Παπανδρέου αναχωρεί από το Γκρόβενορ Χάουζ με την Δ. Λιάνη και κατευθύνονται στο αεροδρόμιο του Χίθροου»

Η μοναδική αναφορά στο όνομα της Δ. Λιάνη είναι ως «συνοδού» του πρωθυπουργού ανάμεσα στους στενούς του συνεργάτες. Οι λόγοι για τους οποίους μπορεί η εφημερίδα «Ριζοσπάστης» δεν αναφέρεται με την σχέση Παπανδρέου-Λιάνη είναι διάφοροι: στο πρωτοσέλιδό της, η εφημερίδα αυτοχαρακτηρίζεται ως «όργανο της κεντρικής επιτροπής του Κομμουνιστικού

Κόμματος Ελλάδας», και, επομένως, μεταφέρει κυρίως τις θέσεις και της δράσεις του ΚΚΕ. Ακόμα, ασχολείται κυρίως, όπως παρατηρείται, με την πολιτική χωρίς κοινωνικό σχολιασμό ή εκτενείς παραπολιτικές στήλες, τηρώντας ένα αυστηρό κομματικό ύφος. Τέλος, έχοντας κατά νου τις θέσεις του ΚΚΕ για την γυναίκα ως «μητέρα του έθνους», με κύρια καθήκοντα το μεγάλωμα των παιδιών-εργατών και αγωνιστών και την φροντίδα του συζύγου-εργάτη (Ρουλος, 2009, chap. 6), η Δήμητρα Λιάνη, ως σύντροφος του πρωθυπουργού εκτός γάμου, με πολιτική επιρροή, ενδεχομένως είναι εκτός των αξιακών συστημάτων του ΚΚΕ. Στα ρεπορτάζ εκείνης της περιόδου, η εφημερίδα “Ριζοσπάστης” αναφέρεται αποκλειστικά στην υποδοχή του Ανδρέα Παπανδρέου, ως “προπαγάνδα” του ΠΑΣΟΚ.

“Επίσημη “πρώτη” δίπλα στον Ανδρέα θα έχει η κ. Δ. Λιάνη το Σάββατο” (Απογευματινή, 21/10/1988)

“...ο κύριος Πρωθυπουργός μας υπονόμεισε ηθικά θεσμούς, οι οποίοι στην Ελλάδα είναι βαθιά ριζωμένοι...Επιστρέφει με μια γυναίκα που δεν είναι η νόμιμη γυναίκα του...” (Παπαδημητρίου, “Απογευματινή”, 20/10/1988)

“Πολιτικοί παρατηρητές αλλά και στελέχη ακόμη του Κινήματος που δεν κρύβουν την αντίθεσή τους με τις προετοιμαζόμενες εκδηλώσεις, μιλούσαν χθες για επικίνδυνη νοοτροπία για περιφρόνηση του ελληνικού λαού και για προκλητική ενέργεια που μεταξύ άλλων στοχεύει και στην επιστημοποίηση του ειδυλλίου του πρωθυπουργού με τη Δήμητρα Λιάνη” (Απογευματινή, 21/10/1988)

“...εκείνο που ενοχλεί ιδιαίτερα είναι η παρουσία της κ. Δήμητρας Λιάνη, την οποία παρά τις έντονες αντιδράσεις, ο ίδιος ο πρωθυπουργός τη θέλει κοντά του τη στιγμή της υποδοχής...”

(Απογευματινή, 19/10/1988)

Στα παραπάνω αποσπάσματα περιγράφονται «τρυφερές» προσωπικές στιγμές του ζεύγους, αλλά και οι αντιδράσεις του περιβάλλοντος του Ανδρέα Παπανδρέου ενώ εμφανίζεται η σύντροφός του στο προσκήνιο της δημοσιότητας ως «επίσημη». Όπως στον εορτασμό της επετείου του ΠΑΣΟΚ, περιγράφεται η μεταξύ τους επαφή:

«...Ο Πρωθυπουργός τσούγκρισε το ποτήρι του μόνο με την κ. Λιάνη λέγοντας “στην υγεία μας”, μάλιστα εκείνη τη στιγμή κάποιος κούνησε τη Δήμητρα και χύθηκε λίγο κρασί στο φόρεμά της».

Σε άλλα δημοσιεύματα σχολιάζεται ιδιαίτερα η άφιξη του Ανδρέα Παπανδρέου στην Αθήνα μαζί με τη Δήμητρα Λιάνη σε σχέση με τις αντιδράσεις του πολιτικού περιβάλλοντος.

“Πιέσεις για αυθόρμητη συγκέντρωση” (Απογευματινή, 19/10/1988)

“Το ΠΑΣΟΚ υποδέχεται τη... Δήμητρα Λιάνη” (Απογευματινή, 21/10/1988)

Στην εφημερίδα «Απογευματινή» της 24^{ης} Οκτωβρίου 1988, σε δισέλιδο ρεπορτάζ που υπογράφει η Άννα Παναγιωταρέα με τίτλο «Άπατη η φιέστα», ο χώρος αφιερώνεται κυρίως σε μεγάλες φωτογραφίες με τον κόσμο που περίμενε την υποδοχή του Ανδρέα Παπανδρέου, με στόχο να αποδειχθεί ότι ήταν πολύ λιγότερος από όσο περιέγραψαν άλλα μέσα. Στο σημείο που αφορά τη Δήμητρα Λιάνη έγινε η εξής αναφορά:

«Πάντως το «κλου» στην υποδοχή ήταν η εμφάνιση της κ. Λιάνη που έκανε το χαμόγελο στα πρόσωπα ΟΛΩΝ των υπουργών και των στελεχών να παγώσει.

Κανείς δεν της άπλωσε το χέρι να τη χαιρετήσει εκτός από έναν ανώτερο υπάλληλο της ΟΛΥΜΠΙΑΚΗΣ, ενώ επώνυμος του ΠΑΣΟΚ μόλις πέρασε από μπροστά του ο κ. Παπανδρέου γύρισε επιδεικτικά την πλάτη του στην κ. Λιάνη κι έφυγε.

Ο κόσμος ανάμεσα στις δύο εμφανίσεις του κ. Παπανδρέου στη σκάλα έμεινε παγωμένος και αμήχανος. Μόνον το θριαμβευτικό χαμόγελο στο πρόσωπο της κ. Λιάνη έμεινε από την υποδοχή. Αναρωτιέται κανείς αν άξιζε το ΠΑΣΟΚ να διαθέσει πεντακόσια εκατομμύρια δραχμές για να συγκεντρώσει στην Αθήνα 41.000 Έλληνες, όπως έγραψε η φιλοκυβερνητική «Ελευθεροτυπία» χθες. Πεντακόσια εκατομμύρια για ένα χαμόγελο της κ. Λιάνη. Μάλλον ακριβά το πλήρωσε ή θα το πληρώσει...»

Ανάμεσα στα επικριτικά σχόλια του δημοσιεύματος για σκηνοθεσία της υποδοχής του Ανδρέα Παπανδρέου, γίνεται λόγος για αντιδράσεις «αμηχανίας» απέναντι στην εμφάνιση της Δήμητρας Λιάνη μαζί με τον πρωθυπουργό κατά την άφιξή του. Η δημοσιογράφος γράφει ότι έμεινε μόνο το «θριαμβευτικό χαμόγελο στο πρόσωπο της κ. Λιάνη» εννοώντας την ικανοποίησή της για την εμφάνισή της και, επιπλέον, επισημαίνει «πεντακόσια εκατομμύρια για ένα χαμόγελο της κ. Λιάνη», υπονοώντας ότι η τελετή της υποδοχής έγινε για την δημόσια εμφάνισή της ως σύντροφο του πρωθυπουργού την οποία προειδοποιεί η δημοσιογράφος ότι «θα το πληρώσει» το ΠΑΣΟΚ, αφού εκτός από τα χρήματα που δαπανήθηκαν για την υποδοχή, η παρουσία της κ. Λιάνη προκαλεί πολιτικές αντιπαραθέσεις.

Η εφημερίδα «Απογευματινή» της 26^{ης} Οκτωβρίου 1988, αφιερώνει το κεντρικό άρθρο γνώμης στο «νεύμα» που ως επίσημη κίνηση παρουσίασης της συντρόφου του από τον Πρωθυπουργό έθιξε πολιτικά ζητήματα. Αναλυτικά αναφέρεται στη στήλη «Άποψη» υπό τον τίτλο: «Το «νεύμα» και τα παρεπόμενα»:

«Κάθε μέρα που περνά γίνεται και περισσότερο κατανοητό ότι στο επίκεντρο της πολιτικής δραστηριότητας της κυβέρνησης βρίσκεται η ιδιωτική ζωή του πρωθυπουργού. Εκείνο το χαρακτηριστικό νεύμα στη σκάλα του αεροσκάφους, που «κούφανε» το πανελλήνιο και πάγωσε τους εναπομείναντες οπαδούς της «αλλαγής» σηματοδότησης εξελίξεις, οι οποίες βρήκαν-όπως δείχνουν τα πράγματα- απροετοίμαστους και τους πιο στενούς συνεργάτες του κ. Α. Παπανδρέου.

Το κριτήριο με το οποίο διαχωρίζονται ήδη στην κυβέρνηση και στο κίνημα οι αξιοποιήσιμοι από τους παροπλιζόμενους είναι η θέση που παίρνουν στο «θέμα της Μιμής». (Απογευματινή, 26/10/1988)

Άλλοι συνάδελφοί τους και κορυφαίοι παράγοντες της πολιτικής ζωής και του κυβερνητικού κόμματος, μπαίνουν στην «καραντίνα» και κρατούνται-με δική τους επιλογή ή κατ' ανάγκην μακριά από τον πρωθυπουργό της χώρας και αρχηγό τους, διότι έχουν «στιγματιστεί» ως διαφωνούντες με τα πρωτοφανή για τα ελληνικά δεδομένα –και ήθη- καμώματα του νέου πρωθυπουργικού περιβάλλοντος.

Κομματικοί παράγοντες του ΠΑΣΟΚ απειλούνται με παραγκωνισμό, διότι δεν επιδεικνύουν την απαιτούμενη «κατανόηση» στην αποδοχή της κυρίας Μιμής ως σημαντικότερου δημόσιου προσώπου, μετά τον πρωθυπουργό, όπως

θέλησε να την επιβάλει ο κ. Παπανδρέου, πριν ακόμη πατήσει το ελληνικό έδαφος, κατά την επιστροφή του.

Ο «Νέος Ανδρέας Παπανδρέου», επανήλθε δριμύτερος, κομιστής νέων ηθών στη δημόσια ζωή της χώρας. Νέων ηθών, που είναι πολύ αμφίβολο, αν θα καταφέρει να τα επιβάλει, αν κρίνει κανείς από τη γενική περιφρόνηση που προκαλεί η απόπειρά του στην κοινή γνώμη και από τις αντιδράσεις των ίδιων των συνεργατών του».

Στο δημοσίευμα αυτό, περιγράφονται τα βασικά στοιχεία του σκανδάλου της ερωτικής σχέσης του Ανδρέα Παπανδρέου με τη Δήμητρα Λιάνη ως παραβίαση ηθικών κωδίκων που φέρει την δημόσια αποδοκιμασία.

Η «Απογευματινή» που πρόσκειται στην συντηρητική παράταξη της Νέας Δημοκρατίας κρίνει αυστηρά με ηθικούς όρους την επιλογή του Ανδρέα Παπανδρέου για την προσωπική του ζωή, που επηρεάζει και το πολιτικό του περιβάλλον. Εκφράζονται αμφιβολίες αν τα «νέα ήθη» που προσπαθεί να επιβάλει καθώς παρουσιάζει δημόσια την εκτός γάμου σύντροφό του θα γίνουν αποδεκτά καθώς οι αποδοκιμασίες είναι φανερές.

Ακόμα, σε επόμενο επίπεδο, δε γίνεται αποδεκτή(όπως περιγράφεται και σε άλλα δημοσιεύματα που καταγράφονται) η σύντροφος του πρωθυπουργού ως δημόσιο πρόσωπο, με ενδεχόμενα απειλητική την παρουσία της στην πολιτική.

Οι υποστηρικτές της εξωσυζυγικής σχέσης κρίνονται ως «μη αποδοτική» ενώ οι «αποδοτικοί» είναι και οι πιο ηθικά «σκληροί» αυτοί που αποδοκιμάζουν.

Σε στήλες σχολιασμού των εφημερίδων, καταγράφεται περισσότερο έντονη η κριτική κατά της Δήμητρας Λιάνη, ως γυναίκας με επιρροή στον πρωθυπουργό. Σχολιάζοντας την εμφάνιση της συντρόφου του πρωθυπουργού κατά την άφιξή τους στην Αθήνα γράφεται:

“Εδώ και τώρα η Μιμή!” (Απογευματινή, 24/10/1988)

Ενώ ο κύριος τίτλος και η κεντρική φωτογραφία του δισέλιδου της στήλης αφορά τη Δήμητρα Λιάνη, στο κείμενο του δημοσιεύματος γίνεται μόνο η παρακάτω αναφορά, υπό τον υπότιτλο “Λεπτομέρειες”:

«...τουλάχιστον κράτησε στο ακέραιο μία από τις υποσχέσεις του. Όταν έλεγε ότι θα φέρει την Αλλαγή, εννοούσε ότι θα φέρει τη Μιμή! Γι’ αυτό και το Σάββατο ολόκληρη η κυβέρνηση κατέβηκε στο αεροδρόμιο για να την υποδεχθεί. Λεπτομέρεια που δεν υπήρχε ούτε ένα από τα τέσσερα παιδιά να δεχθούν τον πατέρα του. Λεπτομέρεια που ακόμη και οι αυθόρμητοι χειροκροτητές πάγωσαν όταν είδαν τον πρωθυπουργό να μην νιώθει ασφαλής ούτε μία σκάλα να κατέβει μόνος του. Λεπτομέρεια που ο κύριος Παπανδρέου, ο οποίος δεν μπορούσε να πάρει τα πόδια του, μίλησε για τις φυσικές του δυνάμεις έχοντας στο νου του τη Μιμή. Λεπτομέρεια που έκανε λόγο και για τις ηθικές δυνάμεις (χαρά στο κουράγιο του να τις... επικαλείται!..)» (Απογευματινή, 24/10/1988)

Στο παραπάνω απόσπασμα, επισημαίνεται τόσο η φυσική αδυναμία του πρωθυπουργού όσο και το ηθικό του μειονέκτημα, η αποδοκιμασία της οικογένειάς του, για να καταλήξει στα αρνητικά αποτελέσματα αυτής της εικόνας του πρωθυπουργού για τη χώρα.

Η διάσταση της διαμεσολάβησης του γεγονότος καταγράφεται ακόμα ως εξής:

«...Η κωμικοτραγική «παλλαϊκή» υποδοχή των 35.000 ατόμων διέλυσε τις εντέχνως καλλιεργηθείσες ψευδαισθήσεις για τον ηγέτη που επιστρέφει με πυγμή και κατέδειξαν τη ραγδαία συρρίκνωση της προσωπικής του δημοτικότητας... « (Καθημερινή, 30/10/1988)

Στην “Απογευματινή” της 26ης Οκτωβρίου 1988 δημοσιεύονται αρκετά ρεπορτάζ με διαφορετικές πλευρές της σχέσης Παπανδρέου-Λιάνη. Εκτός από τα θέματα που αφορούν την “απροθυμία για το πάρτυ” για την ονομαστική εορτή της Δήμητρας Λιάνη, τις “δυσκολίες για το διαζύγιο”, δημοσιεύεται και κείμενο με πηγή την γερμανική εφημερίδα “Ζιντούτσε Τσαιτούνγκ”. Τίτλος του δημοσιεύματος είναι “Η Μιμή θα κοστίσει στον Ανδρέα πολιτικά”.

Στο κείμενο γράφονται τα παρακάτω:

«Ο πρωθυπουργός χρειάζεται, λένε το ζωογόνο λουτρό της ερωτικής του σχέσης με την πρώην συνοδό Δήμητρα «Μιμή» Λιάνη, για να μπορεί να μεταδώσει νέο παλμό και στη δημοκρατική πρόοδο της Ελλάδας.... Τον εξαντλημένο πρωθυπουργό ακολούθησε κατά την κάθοδο από το αεροπλάνο Οδυσσέας με συνειδητή προβολή αυτού του δεσμού η κομψή «Μιμή», η οποία στο κρεβάτι του νοσοκομείου στο Λονδίνο είχε μιμηθεί περισσότερο τον κέρβερο παρά την ερωμένη και η οποία διεκδικεί συνεχώς περισσότερα δικαιώματα πολιτικής επιρροής.

Η Μιμή, η οποία αποκαλείται στο μεταξύ από την αντιπολίτευση «εθνική μαιτρέσα», απειλεί στο μεταξύ να γίνει το μεγαλύτερο «χάντικαπ» του Παπανδρέου στις επικείμενες εκλογές-εφόσον ο πρωθυπουργός θα μπορεί να κατέλθει σ’ αυτές».

Αρχικά, παρατηρείται από την πληθώρα σε όγκο και την ποικιλία της θεματολογίας στη συγκεκριμένη έκδοση, η σημασία που έχει το σκάνδαλο για το αναγνωστικό κοινό και την σύνταξη της εφημερίδας “Απογευματινή”. Θα πρέπει, ακόμα, να σημειωθεί ότι αναδημοσιεύεται μεταφρασμένο δημοσίευμα γερμανικής εφημερίδας, που σημαίνει ότι τηρούνται επιφυλάξεις για τα κριτήρια επιλογής και δημοσίευσης του συγκεκριμένου δημοσιεύματος από την

“Απογευματινή”. Αντανακλώνται όμως με έμμεσο έστω τρόπο στοιχεία της γερμανικής κουλτούρας για την υπόθεση Λιάνη-Παπανδρέου. Πέραν της σημασίας που δίνει η γερμανική εφημερίδα στις αντιδράσεις της οικογένειας, εκφράζοντας συντηρητικές θέσεις, σχολιάζεται κυρίως η κατάσταση της υγείας του Έλληνα πρωθυπουργού και η ερωτική του σχέση ως “ζωογόνος”, είτε κυριολεκτικά είτε μεταφορικά πολιτικά.

Υπενθυμίζεται ότι χρονικά η ερωτική σχέση Παπανδρέου-Λιάνη εξελίσσεται παράλληλα με την περιπέτεια της υγείας του Ανδρέα Παπανδρέου και το διαζύγιό του από την Πρόεδρο της ΕΓΕ Μαργαρίτα Παπανδρέου, ταυτόχρονα επίσης και με άλλου είδους πολιτικά σκάνδαλα, όπως το σκάνδαλο Κοσκωτά.

Οι υπόλοιπες υποθέσεις, όπως το σκάνδαλο Κοσκωτά, κλονίζουν την δημοτικότητα και το πολιτικό κύρος του πρωθυπουργού, ο οποίος, ως χαρισματικός πολιτικός, όπως χαρακτηρίζεται, φαίνεται να χρησιμοποιεί την ερωτική του σχέση με μια νεότερη και σεξουαλικά ελκυστική σύντροφο προερχόμενη από τη μεσαία τάξη ως έρεισμα στα μεσαία και λαϊκά στρώματα και, επιπλέον, προς αντιστροφή του αρνητικού εις βάρος του πολιτικού κλίματος. Ακόμα όμως πλήγμα για τη δημόσια εικόνα του πρωθυπουργού είναι και τα προβλήματα της υγείας τους, που βάλλουν την δημόσια εικόνα του.

Συνεπώς, την εξωσυζυγική ερωτική σχέση με μια νεότερη γυναίκα, ο Παπανδρέου τη χρησιμοποιεί προς το πολιτικό του όφελος της επανόρθωσης της εικόνας του, ως ασθενούς και διαπλεκόμενου πολιτικού. Η εκμετάλλευση της υπόθεσης αυτής με την προβολή στοιχείων όπως ο γάμος, η αντιστροφή του σκανδαλού σε πολιτικό πλεονέκτημα, ενδεχομένως να αποτελεί σημείο που δείχνει το πολιτικό χάρισμα του Ανδρέα Παπανδρέου.

Η “Μιμή” είναι και “εθνική μαιτρέσα” αλλά και “χάντικαπ”, αποδεικνύοντας για ακόμη μια φορά την αμφίσημη διφορούμενη φύση της γυναικείας

σεξουαλικότητας στο δημόσιο χώρο (Clark, 2008; Hegarty, 2008). Οι γυναίκες έρχονται στο προσκήνιο του δημόσιου λόγου, με υπαινικτικό λόγο και διαφορούμενους όρους, αρνητικές συνυποδηλώσεις της σεξουαλικότητάς τους.

Στο συγκεκριμένο δημοσίευμα της «Απογευματινής» παρουσιάζει ενδιαφέρον η αναφορά στην αρχαία ελληνική μυθολογία, με τον Ανδρέα Παπανδρέου να παρομοιάζεται με τον Δία, στο συνεχές των ελληνικών προτύπων αρρενωπών ηγετών. Και στις δύο περιπτώσεις, και ο Δίας και ο Ανδρέας Παπανδρέου φημίζονταν για τις εξωσυζυγικές του ερωτικές σχέσεις και την έντονη σεξουαλική ζωή.

5.3. Η Οικογένεια

Είναι προφανές και από τα δημοσιεύματα που αφορούν τη σχέση Λιάνη- Παπανδρέου, ότι η οικογένεια είναι από τα βασικά κύτταρα της ελληνικής κοινωνίας και το άτομο καθορίζεται, ετεροπροσδιορίζεται, γίνεται αντιληπτό και εκφράζεται στο δημόσιο χώρο, με βάση την οικογένεια. Κεντρικό ρόλο έχει τόσο η οικογένεια όσο και η συγγένεια στην διαμόρφωση ταυτοτήτων στην ελληνική κοινωνία (Loizos & Papataxiarchis, 1991: 7).

Το θέμα της εξωσυζυγικής σχέσης τίθεται ως οικογενειακό πρόβλημα, φανερώνοντας με αυτόν τον τρόπο την ισχύ του θεσμού της οικογένειας στην ελληνική κοινωνία. Αναφέρονται ως «ψυχρές οι σχέσεις υιού-πατέρα Παπανδρέου» στα ρεπορτάζ του Οκτωβρίου 1988.

«...Ο κυβερνητικός εκπρόσωπος επιβεβαίωσε εμμέσως χθες ότι υπάρχει ψυχρότητα στις σχέσεις του πρωθυπουργού με τον γιο του, υπουργό Παιδείας, κ. Γ. Παπανδρέου...» (Καθημερινή, 26/10/1988)

«...ο Γ. Παπανδρέου έθεσε ευθέως το «οικογενειακό» θέμα-στο πλαίσιο της σχέσης πατέρα-γιου-αλλά ταυτόχρονα υπογράμμισε την πολιτική πτυχή του θέματος...και το όλο ζήτημα μπορεί να διευθετηθεί σε πλαίσιο κοσμιότητας...» (Καθημερινή, 27/10/1988)

Στην εφημερίδα «Καθημερινή» το θέμα του διαζυγίου λαμβάνει ευρύτερες πολιτικές προεκτάσεις. Παράλληλα με την εξωσυζυγική σχέση που δημοσιεύεται στον υπόλοιπο Τύπο, η «Καθημερινή» δημοσιεύει εκτενή άρθρα γνώμης, με γενικές θέσεις για τον ιδιωτικό βίο.

Σε μια στιγμή αυτοαναφορικότητας της εφημερίδας, σε άρθρο για τη γενική απουσία του Ανδρέα Παπανδρέου με αναφορές σε ειδικότερα πολιτικά ζητήματα της κυβέρνησης στην αναφορά για την προσωπική ζωή του πρωθυπουργού, αναφέρεται ότι:

«...Στο σοκ που προκάλεσε η εικόνα του ανήμπορου πρωθυπουργού, ας προσθέσουμε δύο μόνο γραμμές (οι κατηγορίες για «κιτρινισμό» είναι τόσο εύκολες) για «το ζήτημα» το προσωπικό του...» (Αναστασιάδης, 1988 στην Καθημερινή, 23/10/1988)

Με θέσεις που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν προοδευτικές αναφέρεται:

«...Στο βαθμό όμως που είναι αμφίβολο αν σε μια πλουραλιστική κοινωνία, όπως η δική μας, υπάρχει αυτή η κοινή υποδομή αξιών,.. δεν μπορούμε να δεχτούμε ότι η χριστιανική ηθική θα πρέπει να παρέχει σώνει και καλά το κοινό υπόβαθρο αξιών της ελληνικής κοινωνίας... Αυτό που πρέπει να τονισθεί για μια ακόμα φορά είναι ότι η Ελλάδα ΔΕΝ είναι ένα χριστιανικό κράτος. Είναι ένα κράτος με αρκετούς χριστιανούς-που φυσικά δεν είναι το ίδιο πράγμα...» (Μίχας, 1988 στην Καθημερινή, 14/10/1988)

«...Η ιδιωτική ζωή του κάθε ανθρώπου, είτε πρόκειται για έναν πολιτικό είτε πρόκειται για έναν απλό πολίτη, ανήκει στη σφαίρα της ατομικής του ιδιοκτησίας, για την οποία θα πληρώσει φόρους μόνο στον Παντοδύναμο. Σε κανέναν άλλο: ούτε στην Πολιτεία ούτε στο λαό ούτε φυσικά στους δημοσιογράφους» (Μίχας, 1988 στην Καθημερινή, 14/10/1988)

Για το γάμο δημοσιεύεται φωτογραφία του ζεύγους στην πρώτη σελίδα με τη λεζάντα:

«Το ζεύγος των μελλονύμφων, Ανδρέα Παπανδρέου και Δήμητρας Λιάνη (θα διατηρήσει το όνομά της γιατί όπως έχει πει υπάρχουν πολλές Παπανδρέου), κατά την άφιξή του στην εκκλησία της Πολιτείας. Έλαμψαν διά της απουσίας τα παιδιά του κ. Παπανδρέου...» (Καθημερινή, 14/07/1989)

Όπως φαίνεται στη συγκεκριμένη εφημερίδα και η σημασία της Εκκλησίας στην ελληνική πολιτική κουλτούρα.

Και στη συνέχεια σχολιάζονται οι ενδυματολογικές επιλογές της νύφης, ως ακατάλληλες για την ηλικία και την περίσταση της θρησκευτικής τελετής:

«...η δε παιδίσκη, ωσάν ευσταλής εύζων ή φρουρός του Μπάκιγχαμ, με ροζ μπον-μπον νυφικό και άλλα παράδοξα και παράταιρα ως προς την σοβαρότητα και την ιερότητα του μυστηρίου...» (Καθημερινή, 14/07/1989)

Στην «Απογευματινή της 24^{ης} Οκτωβρίου 1988, ο πρωτοσέλιδος τίτλος είναι «Μέτωπο κατά Ανδρέα. Ρήξη για τη Δήμητρα» και δημοσιεύεται δισέλιδο ρεπορτάζ με τίτλο «Οικογενειακό μέτωπο κατά Ανδρέα» και υπέρτιτλο «Τα παιδιά του αρνούνται να επικοινωνήσουν με τον πατέρα τους για να μην «νομιμοποιήσουν» την «καινούργια ιδιωτική ζωή». Γράφεται:

«Σε μείζον πολιτικό θέμα εξελίσσονται οι σχέσεις του πρωθυπουργού κ. Παπανδρέου με τα μέλη της οικογενείας του και συγκεκριμένα με τα ίδια τα παιδιά του, τα οποία και χθες αρνήθηκαν να επικοινωνήσουν μαζί του... ο πρωθυπουργός, ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που έχει ν' αντιμετωπίσει, τώρα

που επέστρεψε στην Αθήνα, είναι η κατηγορηματική άρνηση της οικογενείας του να «νομιμοποιήσει» την κ. Δήμητρα Λιάνη, στο πλευρό του... στην ειλημμένη απόφασή του να νομιμοποιήσει το δεσμό του εμφανίζεται ανυποχώρητος (σ.σ. ο Ανδρέας Παπανδρέου) και δεν συγχωρεί κανένα.

Μετά από αυτά, το θέμα παίρνει τεράστιες διαστάσεις, αφού όπως είναι γνωστό, και πολλά ακόμη κορυφαία στελέχη της κυβέρνησης και του κινήματος βρίσκονται αλληλέγγυα στον κ. Γ. Παπανδρέου, θεωρώντας ότι η κ. Λιάνη, εκθέτει ανεπανόρθωτα τον πρωθυπουργό και προκαλεί τεράστιο πολιτικό κόστος στο Κίνημα.

...λέγεται ότι έχει «μαύρη λίστα» με τους διαφωνούντες στις επιλογές του για την προσωπική του ζωή!»

Η ιδιωτική ζωή του Πρωθυπουργού αναφέρεται ως πολιτικό πρόβλημα, ως δημόσια αποδοκιμασία και ως σημείο αντιπαράθεσης μεταξύ των κομματικών στελεχών. Τα παιδιά, ακόμα και ενήλικα, και η οικογένεια του Πρωθυπουργού χρειάζεται να εγκρίνουν την ιδιωτική ζωή του πατέρα, κατά τον ηθικό κώδικα που εκφράζει και το δημοσίευμα, και όταν πρόκειται για δημόσιο πρόσωπο, το πρόβλημα της άρνησης της παιδιών αποτελεί «μείζον» πολιτικό πρόβλημα. Διαγράφεται στο παραπάνω δημοσίευμα ευκρινώς ο σημαντικός ρόλος της οικογένειας, στην ηθική της ελληνική κοινωνία.

Στην «Απογευματινή» και στο φύλλο της 27^{ης} Οκτωβρίου 1988 ο τίτλος του δημοσιεύματος είναι «Αδιαφορεί για τα παιδιά του». Ο Πρωθυπουργός κρίνεται ως «αδιάφορος πατέρας» για τα ενήλικα παιδιά του, το ένα από τα οποία, ο Γιώργος Παπανδρέου είναι υπουργός παιδείας στην κυβέρνησή του. Ως αδιάφορος πατέρας υπονοείται ότι αξιολογείται και ως ανίκανος πολιτικός.

και στο ρεπορτάζ αναφέρεται:

«Τη δική του οργή και των αδελφών του διατύπωσε χθες στον πρωθυπουργό και πατέρα του ο υπουργός Παιδείας κ. Γ. Α. Παπανδρέου κατά τη συνάντησή τους στη βίλα «Γαλήνη» στο Καστρί...

...ο κ. Γ. Παπανδρέου παρέμεινε άκαμπτος στη δική του απόφαση, που είναι και απόφαση των αδελφών του να μην δεχθούν ποτέ την παρουσία της Δήμητρας Λιάνη δίπλα του.

Και αφού μετέφερε στον πατέρα του την οργή του αδελφού του Νίκου, αλλά κυρίως της Σοφίας για τα «καμώματά» του που έχουν εκθέσει στο πανελλήνιο ολόκληρη την πρωθυπουργική οικογένεια, δήλωσε ότι από την πλευρά και των 3 παιδιών η απόφαση είναι ειλημμένη και αμετάκλητη να μη νομιμοποιήσουν τη Δήμητρα!»

Στο δημοσίευμα διαγράφεται ο έντονος κοινωνικός και οικογενειακός κυρίως έλεγχος της προσωπικής ζωής του άνδρα και πατέρα της οικογένειας από τα παιδιά του. Τα παιδιά έχουν λόγο στην «νομιμοποίηση» όπως αναφέρεται της συντρόφου του πατέρα τους και δεν δέχονται την απόφαση του πατέρα τους για την προσωπική του ζωή. Αναφέρεται ότι τα «καμώματά του έχουν εκθέσει στο πανελλήνιο ολόκληρη την πρωθυπουργική οικογένεια», επισημαίνοντας ότι η οικογένεια θεωρείται ως όλον και χαρακτηρίζει όπως αναφέρθηκε παραπάνω το άτομο στην ελληνική κοινωνία, η οποία κρίνει το άτομο ως μέλος της οικογένειας. Εμφανίζονται έντονα σκληροί οι ηθικοί κώδικες, καθώς τα παιδιά δεν δέχονται και εκφράζουν δημόσια αποδοκιμασία για τη σύντροφο του πατέρα τους και την απόφασή του για την προσωπική του ζωή.

Στη συνέχεια, ακόμα, γράφεται ότι το θέμα φθάνει ως τις φημολογίες περί παραίτησης του γιου του Ανδρέα Παπανδρέου από το υπουργείο παιδείας:

«...Ο υπουργός Παιδείας, για τη φήμη ότι πρόκειται να παραιτηθεί λόγω διαφωνίας του με τον πρωθυπουργό στην υπόθεση Λιάνη, δήλωσε ότι υπάρχει η δήλωση του κυβερνητικού εκπροσώπου».

Το θέμα είναι ταυτόχρονα οικογενειακό και πολιτικό καθώς ο γιος του Γιώργος Παπανδρέου εκείνη την περίοδο ήταν υπουργός Παιδείας. Αποδεικνύεται ο νεποτισμός και το κλειστό πολιτικό σύστημα που διακρίνει το ελληνικό πολιτικό σύστημα.

Με τίτλο «Όχι και τα παιδιά!» δημοσιεύεται σχόλιο στην εφημερίδα «Απογευματινή» της 26^{ης} Οκτωβρίου 1988.

«Πολλοί μεν ηράσθησαν αλλά όχι κι έτσι... Είπαμε να την κάνουμε πρώτη κυρία. Μάλιστα. Είπαμε να κάνουμε τον εθνικό μεταφορέα μας... πεθερικό μας, μάλιστα. Είπαμε να κάνουμε και βουλευτίνες αεροσυνοδούς, μάλιστα...Είπαμε να της χαρίσουμε και μια «Χόντα», μάλιστα. Είπαμε να τη βγάλουμε βόλτα «χεράκι-χεράκι» ενώπιον όλης της υψηλίου, μάλιστα. Αλλά όχι και να πετάξουμε τα παιδιά απέξω κύριε Αντρέα μου για το χατίρι της».

Η σημασία της οικογένειας και των παιδιών είναι καίρια για το κύρος του Έλληνα πολιτικού ανδρός. Ο Ανδρέας Παπανδρέου κατηγορείται ότι παραμελεί τα παιδιά του για τη σύντροφό του. Φαίνεται ακόμα ότι η νομή εξουσίας στην Ελλάδα γίνεται με όρους οικογένειας. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο νεποτισμός που παρουσιάζεται στην ελληνική πολιτική σκηνή ίσως είναι απόρροια της ισχυρής επιρροής της οικογένειας στην ελληνική κοινωνία. Η σύντροφος του πρωθυπουργού έχει δικαιοδοσίες αλλά η οικογένεια πρέπει να

τίθεται υπεράνω όλων, σύμφωνα με τους κώδικες που περιγράφει το σχόλιο της εφημερίδας.

Ο ρόλος της οικογένειας είναι κεντρικός στην ελληνική κοινωνία, καθώς η οικογένεια υποστηρίζει κοινωνικές ελλείψεις καλύπτοντας αδυναμίες των κοινωνικών δομών του ελληνικού κράτους. Ο ρόλος των γυναικών στην οικογένεια είναι επίσης καίριος, καθώς αναλαμβάνουν τη φροντίδα των παιδιών, των νεότερων και των μεγαλύτερων και των αδύναμων μελών της οικογένειας. Έτσι, η οικογένεια αποτελεί το πιο σημαντικό θεσμό στην κοινωνική ρύθμιση και στο πλαίσιο της κοινωνικής οργάνωσης. Η οικογένεια υποκαθιστά λειτουργίες του κοινωνικού κράτους. Η αλληλεγγύη μεταξύ των μελών της οικογένειας και η συγγένεια, μαζί με την οικογένεια, αποτελούν σημαντικά κοινωνικά δίκτυα με κεντρικό ρόλο στην κοινωνική οργάνωση της Ελλάδας (Martinelli, 2004 στο Charalambis, D., Maratou-Alipranti L., Hadjiyanni A. 2004: xvi). Όπως αναφέρεται από την Παναγιωτοπούλου(1996), «η συγκρότηση των αξιών δεν αφορούσε το άτομο, αλλά τις μορφές οικογενειακής και συγγενικής αλληλεγγύης». Στη συνείδηση των Ελλήνων, ο «εαυτός» αποτελεί οργανικό τμήμα της οικογένειας και του σογιού. Το άτομο συγκροτεί την ταυτότητα κυρίως μέσα από την οικογένεια. Η οικογένεια αποτέλεσε ήδη από τον β' παγκόσμιο πόλεμο και αποτελεί μέχρι σήμερα βασικό πυλώνα της κοινωνικής ολοκλήρωσης και ενσωμάτωσης της κοινωνικής παραγωγής, καλύπτοντας το κενό που δημιουργεί η άλλοτε υποτονική άλλοτε ανύπαρκτη κρατική πολιτική. Επιπλέον, η οικογένεια δεν καλύπτει μόνο ηθικές αξίες αλλά και οικονομικές ανάγκες όπου το κράτος δεν μπορεί να καλύψει, δίνοντας της περισσότερη αξία, όχι μόνο ως «ηθικά» σωστό πλαίσιο αλλά και ως αναγκαίο. Η οικογένεια, και ο γάμος ως μορφή δημιουργίας οικογένειας, αποτελούν όχι μόνο σε ηθικό επίπεδο αλλά συνοδεύονται και από οικονομικά συμφέροντα

(Παναγιωτοπούλου, 1996). Όπως φαίνεται στην περίπτωση του Ανδρέα Παπανδρέου, στο παραπάνω δημοσίευμα σχολιάζεται θετικά η εύνοια του Πρωθυπουργού στα παιδιά του. Ο Ανδρέας Παπανδρέου ορίζει Υπουργό Παιδείας τον γιο του, Γιώργο, και αυτό κρίνεται ως σωστό, σε αντίθεση με την ενδεχόμενη επιρροή της συντρόφου του.

Καταγράφοντας και την άλλη πλευρά, έχει υποστηριχθεί ότι τα οικογενειακά προβλήματα του Ανδρέα Παπανδρέου, που δημοσιοποιήθηκαν από τα μέσα του 1986 και μονιμοποιήθηκαν στην πολιτική και κυρίως στην παραπολιτική ατζέντα από τα μέσα του 1987, συνέβαλαν ενδεχομένως σε μικρότερο βαθμό από τις υπόλοιπες υποθέσεις, π.χ. σκάνδαλο Κοσκωτά, στην προσωπική φθορά του ίδιου του Ανδρέα Παπανδρέου (Βούλγαρης, 2008:356). Το σεξουαλικό σκάνδαλο και η ιδιωτική ζωή ήταν μια πλευρά της πολιτικής ιστορίας του Ανδρέα Παπανδρέου, από την οποία όμως αναδεικνύονται αναπαραστάσεις σεξουαλικότητας στην ελληνική κοινωνία, με αφορμή τη δημόσια συζήτηση που προκάλεσε η ερωτική σχέση του Πρωθυπουργού.

5.4. Απιστία και αρρενωπότητα

Η κύρια παραβίαση στο πολιτικό σεξουαλικό σκάνδαλο της σχέσης Παπανδρέου-Λιάνη είναι η απιστία, ως η εκτός γάμου ερωτική σχέση. Ο Ανδρέας Παπανδρέου εμφανιζόταν δημόσια και η Δήμητρα Λιάνη συνόδευε τον πρωθυπουργό σε πολιτικές συναντήσεις και συγκεντρώσεις, ενώ ήταν παντρεμένος με την Μαργαρίτα Παπανδρέου. Εφαρμόζοντας τον ορισμό των Apostolidis & Williams(2004:3) για τα σκάνδαλα ως παραβίαση που έρχεται στη δημοσιότητα με αποδοκιμασία στην περίπτωση Παπανδρέου Λιάνη, η παραβίαση της επίσημης σχέσης του γάμου, η ερωτική σχέση, ήλθε στη δημοσιότητα και αποδοκιμάστηκε στο δημόσιο χώρο, στον Τύπο και τα ΜΜΕ, με δηλώσεις δημόσιων και μη προσώπων. Στο συγκεκριμένο σημείο του παρόντος κειμένου, στο ζήτημα μοιχείας, επίκεντρο είναι η θέση της γυναίκας στην ελληνική πολιτική κουλτούρα, όπως διαφαίνεται από το πολιτικό σεξουαλικό σκάνδαλο της ερωτικής σχέσης Παπανδρέου-Λιάνη.

Ανατρέχοντας στο έργο του Foucault (1984), η ανισότητα των φύλων στην υπόθεση της απιστίας και του γάμου φανερώνονται, όχι μόνο στις αντιλήψεις και τους «άγραφους νόμους», αλλά και από νόμους που θεσπίζονται σχετικά. «Στη Ρώμη... ένα σύνολο νομοθετικών μέτρων δείχνει σιγά-σιγά την επίδραση της δημόσιας αρχής στον θεσμό του γάμου. Ο περίφημος νόμος “*de adulteriis*” είναι μία από τις εκφάνσεις αυτού του φαινομένου. Παρουσιάζει ενδιαφέρον, διότι ο συγκεκριμένος νόμος, καταδικάζοντας για μοιχεία την παντρεμένη γυναίκα που έχει σχέσεις με άλλον άνδρα, και τον άνδρα που έχει σχέσεις με μια παντρεμένη γυναίκα (και όχι τον παντρεμένο άνδρα που έχει σχέσεις με μια ανύπαντρη), δεν προσθέτει τίποτα καινούργιο στον χαρακτηρισμό των γεγονότων. Επαναλαμβάνει ακριβώς τα παραδοσιακά σχήματα της ηθικής αποτίμησης»

(Foucault, 1984: 99-100). Ακόμα και ο ρωμαϊκός νόμος, που επικαλείται ο Foucault, καταδικάζει την παντρεμένη γυναίκα, και όχι τον άνδρα στις περιπτώσεις μοιχείας, συντηρώντας «παραδοσιακά σχήματα ηθικής». Το μοτίβο αυτό παρατηρείται ότι επαναλαμβάνεται και στην υπόθεση Παπανδρέου-Λιάνη, με την ελληνική σεξουαλική κουλτούρα να επιτρέπει άτυπα την έντονη σεξουαλική ζωή των ανδρών, ως επίδραση της ανατολίτικης κουλτούρας στην ελληνική (Diamantouros, 1983).

Συγκεκριμένα,

«...Είναι αλήθεια ότι σε πολλούς Έλληνες (άνδρες και γυναίκες) λειτουργεί θετικά η παραδοσιακή ανδροκρατική συμπεριφορά, απτά δείγματα της οποίας έδωσε ο πρωθυπουργός. Σε πολλούς αρέσει-ενισχύει και την πολιτικά πατριαρχική εικόνα αυτού που κάνει ό, τι θέλει, χωρίς να ρωτήσει κανένα-ότι ο κ. Παπανδρέου επέλεξε μια νέα γυναίκα. Σε κανέναν, όμως Έλληνα, δεν αρέσει ότι αυτή, η όποια γυναίκα (ακόμα και η νόμιμη σύζυγος) «τον κάνει ό, τι θέλει» (ή έτσι τουλάχιστον δείχνει). Για το πρώτο τον θαυμάζουν, για το δεύτερο-και πάλι-λυτούνται...» (Αναστασιάδης, 1988 στην Καθημερινή, 23/10/1988)

Σε άρθρο γνώμης της «Αυριανής» 13^{ης} Οκτωβρίου 1988, παρατηρείται επιείκεια απέναντι στην ερωτική ζωή του Πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου, ενώ επιρρίπτονται ευθύνες στο περιβάλλον του πρωθυπουργού για διαρροή πληροφοριών γύρω από την ιδιωτική του ζωή και την ερωτική του σχέση με τη Δήμητρα Λιάνη. Τίτλος του δημοσιεύματος είναι «Το περιβάλλον του δεν προστάτεψε τον Ανδρέα» και γράφεται:

«...Όχι ότι δεν έχει δικαίωμα σαν άνθρωπος κι αυτός, να χαίρεται τις απλές χαρές της ζωής, αλλά η ιδιότητα του πρωθυπουργού

επιβάλλει περιορισμούς. Οι τίτλοι έχουν κάποιους φραγμούς. Και τώρα η υπόθεση δεν είναι πλέον για κουτούκια και για πεντοζάλη. Είναι για μια πολύ λεπτή υπόθεση της ζωής του πρωθυπουργού.

Σφάλματα έγιναν μεγάλα και πολλά από το περιβάλλον του. Βγήκαν στη δημοσιότητα λεπτομέρειες, που αυτό το περιβάλλον τις άφησε να διαρρεύσουν και που, κανονικά, ανθρώπινα, θα έπρεπε να μείνουν κλειστές στις εμπιστευτικές πτυχές της ιδιωτικής ζωής».(Αυριανή, 13/10/1988)

Η ερωτική σχέση του Ανδρέα Παπανδρέου χαρακτηρίζεται ως «δικαίωμα» και όχι ως «παραβίαση» που επισύρει την αποδοκιμασία, αντιθέτως, η εφημερίδα «Αυριανή» που υποστηρίζει τον αρχηγό του ΠΑΣΟΚ, επικρίνει όσους διέρρευσαν στη δημοσιότητα πτυχές της ιδιωτικής του ζωής, με σκοπό την πολιτική του βλάβη. Η ερωτική σχέση αποτελεί δικαίωμα, όταν, όμως, έρχεται στη δημοσιότητα γίνεται όπλο πολιτικής αντιπαράθεσης, πολιτικών αντιπάλων.

Παρακάτω στο ίδιο δημοσίευμα αναδεικνύεται και άλλη πτυχή της υπόθεσης Λιάνη-Παπανδρέου, με τη μοιχεία να καταγράφεται ως σύνηθες στοιχείο για τους Έλληνες:

«Ο λαός έχει πάρει ξεκάθαρη θέση στην υπόθεση της «ιστορίας» του πρωθυπουργού. Κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα να ζει προσωπικές «ιστορίες». Και ποιος από μας δεν τις συνάντησε στη ζωή του. Και ποιανού δεν του άρεσε το «κάτι άλλο», άνδρας είναι ή γυναίκα, παντρεμένος είναι ή ανύπαντρος;

Αν την εξετάσει κανείς ρεαλιστικά την «υπόθεση» του Ανδρέα, δεν είναι κάτι το καινούργιο, το πρωτότυπο, το πρωτοφανές. Ήταν όμως ανάγκη να πάρει τη μορφή που πήρε;

Υπήρξαν πολλές τέτοιες «λεπτομέρειες» στη ζωή των Ελλήνων πολιτικών χωρίς να φτάσουν να ξεχειλίσουν στις σελίδες των «Τάιμς» και του «Νιούσγουικ» και της «Μπιλντ» όπως αυτή η ιστορία του Ανδρέα. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, όταν επισκέφτηκε, μεγάλος πια, το Χόλλυγουντ, είχε περιπετειώδεις συζυγικούς καβγάδες από την Έλενα... Ο Καραμανλής είχε κι αυτός διαζύγιο. Αλλά τους προστάτεψε το περιβάλλον τους. Τον Ανδρέα αντίθετα τον εξέθεσε το περιβάλλον αυτό. Πώς ήξερε όταν «ξύπνησε» από τη νάρκωση, είπε «Θέλω τη Μιμή μου...». Από πού διοχετεύτηκε, προχθές, ότι «το πρώτο που ρωτά μόλις αρχίζει η ημέρα, είναι να δει, τι φορά η Λιάνη;». Ακόμη και οι φωτογραφίες χέρι-χέρι, ήταν ανάγκη να δοθούν στη δημοσιότητα;»

Καταγράφεται ότι η μοιχεία των ανδρών συζύγων δεν είναι κάτι το ασυνήθιστο στην ελληνική κοινωνία. Και ακόμα, υπονοείται ότι οι επιδράσεις της ευρωπαϊκής συντηρητικής κουλτούρας είναι που έδωσαν μεγαλύτερες διαστάσεις στο θέμα.

Στη συνέχεια του ίδιου δημοσιεύματος επιρρίπτονται ευθύνες στην γυναίκα της υπόθεσης, στην ερωμένη, παρότι δεν είναι πολιτικό πρόσωπο. Συγκεκριμένα, αναφέρεται:

«θα έπρεπε κάποιος να βρεθεί να συστήσει στην κα Λιάνη μερικούς κανόνες «πάμπλικ ριλίσιονς» που λένε οι Άγγλοι, γιατί εκείνη πρωτόβγαλτη είναι στη δημόσια ζωή και στα δημόσια ήθη και πρέπει

να ξέρει ότι η σιωπή είναι το κυριότερο όπλο του δημόσιου προσώπου.

Ο λαός τον βλέπει τον Ανδρέα πρώτα σαν πρωθυπουργό και κατόπιν σαν άνθρωπο.

Τι να κάνουμε;

Τη δημόσια αγάπη την πληρώνουν οι πολιτικοί...»

«...Αγάπησε μια κοπέλα και ανταγαπήθηκε. Το πώς και γιατί δε μετράει σε τίποτα. Μετράει ο έρωτας, δυνατός και αμοιβαίος. Και ο πρωθυπουργός της χώρας μας, με τόση αγωνιστική προσφορά, νιώθει βαθύτατα στο είναι του, ότι χωρίς τη Δήμητρα, δε μπορεί να ζήσει και να δράσει. ..ο έρωτας δίνει ώθηση και δύναμη κι αυτός είναι κυρίαρχος. «Έρωσ ανίκατε μάχαν»...είπε...ο Σοφοκλής...» (Αυριανή, 11/10/1988)

«...Το φαινόμενο δεν είναι μοναδικό. Απεναντίας μάλιστα. Οι πιο πολλοί επιφανείς του κόσμου είχαν σύντροφο του βίου, εκτός από το κατεστημένο, αφανή αλλ' ουσιαστικό συναγωνιστή στο έργο τους. Δε θα θυμηθούμε εδώ την Ασπασία, σύντροφο του μεγάλου δημοκράτη των Αθηνών, του Περικλή, που έγινε διάσημη κι εκείνη...ρεαλιστές και φιλογύναικοι...» (Αυριανή, 11/10/1988)

Στην εφημερίδα «Τα Νέα» της 16^{ης} Μαΐου 1989, δημοσιεύεται συνέντευξη του Ανδρέα Παπανδρέου όπου ανάμεσα σε άλλα ζητήματα αναφέρεται και στην ερωτική του σχέση αλλά χωρίς να αναφέρεται το όνομα της Δήμητρας Λιάνη.

Στον πρόλογο της συνέντευξης επιλέγεται από την εφημερίδα το παρακάτω απόσπασμα:

«Υβρίζεται καθημερινά μια ανυπεράσπιστη γυναίκα. Είναι ασυγχώρητο και πρωτοφανές. Υπάρχουν πολιτικοί άνδρες, όπως ο πατέρας μου, που συζούσαν επί πολλά έτη με μια γυναίκα. Το θεωρώ στίγμα στην ελληνική πολιτική ζωή.» (Τα Νέα, 16/05/1989)

Στο πρώτο σημείο της συνέντευξης όπου αναφέρεται έμμεσα στην προσωπική του ζωή, γράφεται:

«...ουδέποτε στην πολιτική μου ζωή έζησα τέτοια χυδαιότητα. Και γι' αυτό ο ίδιος προσωπικά μένω απ' έξω από αυτόν τον αγώνα, ας τον κάνουν εκείνοι. Δεν μετέρχομαι τα μέσα τους, δηλαδή και πληροφορίες που λέει ο λόγος να είχα δεν θα τις χρησιμοποιούσα-αν είχα δεν λέω πως έχω. Αρνητικές, ξέρεις, για την προσωπική ζωή των αντιπάλων. Δεν θα επέτρεπα να χρησιμοποιηθούν σ' αυτή τη μάχη, γιατί αυτό είναι ασέβεια προς το λαό. Αυτό ο ελληνικός λαός το ξέρει. Και μπορεί να υπάρχει κουτσομπολιό, υπάρχει μια μερίδα Τύπου, η οποία ασχολείται μόνο με αυτά τα θέματα, αλλά νομίζω ότι έχουν παύσει να έχουν ενδιαφέρον» (Τα Νέα, 16/05/1989)

Στο σημείο αυτό ο Ανδρέας Παπανδρέου από την μία πλευρά υποβαθμίζει το ζήτημα της προσωπικής του ζωής χαρακτηρίζοντάς το «κουτσομπολιό» και από την άλλη επικρίνει τους αντιπάλους του για το ότι χρησιμοποιούν πληροφορίες για την προσωπική του ζωή για να τον διαβάλλουν πολιτικά. Χρησιμοποιεί και ο ίδιος ως «μπούμεραγκ» την τακτική των αντιπάλων του, και αντί να απαντήσει ως θύμα των φημών και όσων γράφονται για την προσωπική του ζωή, αντεπιτίθεται πολιτικά.

Δεν αναφέρεται ούτε σε αυτό το σημείο σαφώς το θέμα που αφορά την προσωπική του ζωή, η εξωσυζυγική του σχέση ούτε το όνομα της συντρόφου του, Δήμητρας Λιάνη.

Ο Ανδρέας Παπανδρέου απαντάει:

«Εκείνο που μπορώ να πω είναι ότι δεν σχολιάζεται η προσωπική μου ζωή, υβρίζεται καθημερινά μια ανυπεράσπιστη γυναίκα, κάτι το οποίο είναι ασυγχώρητο και πρωτοφανές. Δεν έχει συμβεί σε καμία άλλη περίπτωση. Και υπάρχουν πολιτικοί άνδρες, όπως και ο πατέρας μου, που συνέζησαν επί πολλά έτη, χωρίς να έχει υπάρξει αυτή η χυδαιότητα. Λοιπόν, πώς το σχολιάζουν οι πολιτικοί, ας κρίνουν οι ίδιοι. Το θεωρώ πραγματικά ένα στίγμα στην ελληνική πολιτική ζωή».

Ο Ανδρέας Παπανδρέου παραχώρησε εκτενή συνέντευξη, όπου ανάμεσα σε πολλά θέματα, όπως το σκάνδαλο Κοσκωτά αναφέρεται και στο «προσωπικό» του θέμα, που αναφέρεται τελευταίο, ανάμεσα στα άλλα θέματα δείχνοντας ότι σε σχέση με άλλα θέματα είναι ήσσονος σημασίας. Είτε γιατί οι άλλες υποθέσεις είναι πιο σημαντικές για την πολιτική, δηλαδή το ερωτικό σκάνδαλο υποβαθμίζεται κατά τις θέσεις των Markovitz & Silverstein. Η άλλη όμως εκδοχή είναι ότι η σχέσεις εκτός γάμου θεωρούνται κανονικότητα, που δεν θα πρέπει να θίγεται στο δημόσιο λόγο, αφού και άλλοι είχαν προσωπική ζωή. Δεν αναφέρεται καθόλου το όνομα της Δήμητρας Λιάνη, πιθανόν για λόγους προστασίας της από τη δημοσιότητα.

Συμπερασματικά, ακόμα, αναδεικνύεται ακόμα μια αντίφαση στην ελληνική σεξουαλική κουλτούρα: ενώ οι ηθικοί κώδικες της εκκλησίας απαγορεύουν ή καταδικάζουν τις εκτός γάμου ερωτικές σχέσεις, άτυποι κώδικες προτύπων αρρενωπότητας, όπως φάνηκαν παραπάνω, επικροτούν τη μοιχεία, ως έντονη προσωπική ζωή ενός άνδρα, που εμφανίζεται δυναμικός ως σεξουαλικά

ενεργός. Όπως προαναφέρθηκε, η μοιχεία αποτελεί συνήθη πρακτική των ανδρών, αλλά όσο βρίσκεται στο παρασκήνιο της δημόσιας ζωής. Η αντίφαση αυτή σκιαγραφείται στο αφήγημα του ηλικιωμένου Πρωθυπουργού που παρασύρεται από την φιλόδοξη νεαρή αεροσυνοδό υπάρχει σε πολλά ρεπορτάζ, κυρίως των ταμπλόιντ φύλλων, της «Απογευματινής», της «Αυριανής» καθώς και του «Ελεύθερου Τύπου». Η ανεκτικότητα για τη μοιχεία των ανδρών είναι μια δημόσια συζήτηση για τα πρότυπα αρρενωπότητας στο πλαίσιο της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας, όπως καταγράφεται και σε δημοσιεύματα, όπου αναφέρεται η δημοσιοποίηση της σχέσης του Έλληνα Πρωθυπουργού από τον Τύπο του εξωτερικού. Σε αυτά, γίνεται σαφής η αντιπαραβολή των διαφορετικών στοιχείων προτύπων αρρενωπότητας, ηθικών κωδίκων και κουλτούρας. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά:

«Ο ερωτικός δεσμός του πρωθυπουργού Α. Παπανδρέου με την κ. Δ. Λιάνη, ίσως αποβεί το πολιτικό «χάντικαπ» του κ. Παπανδρέου τους προσεχείς μήνες, έγραψε χθες η έγκριτη εφημερίδα “Baltimore Sun”...αν η κ. Λιάνη δώσει την εντύπωση ότι αποτελεί περισσότερο την νοσοκόμα του παρά την ερωμένη του, αυτό θα κάνει πολλούς Έλληνες ν’ αναρωτηθούν για το είδος της επιρροής της πάνω στον πρωθυπουργό...» (Απογευματινή, 5/10/1988)

«...Ο αντιπρόεδρος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου Ζίγκμπερ Αλμπερ εξέφρασε την άποψη: «Ο πρωθυπουργός της Ελλάδας δεν είναι σε θέση να αντεπεξέλθει στην προεδρία της ΕΟΚ, όπως δεν είναι σε θέση να αντεπεξέλθει και βιολογικά στη νέα γυναίκα του...» Ελεύθερος Τύπος, 5/12/1988)

«... (σ.σ. ο Κοσκωτάς) θέτει 11 καυτά ερωτήματα για τον «ερωτευμένο γεροντάκο» ...Τι σχέση μπορεί να έχει αυτό το

ανθρωπάκι, ο ερωτευμένος γεροντάκος, ο ανθρωπάκος που δεν ξέρει τι λέει και τι κάνει πλέον με τον Ανδρέα Παπανδρέου που ήξερα... Τώρα πλέον υπάρχει μόνο ο γέρος φίλος της Μιμής...»(Απογευματινή, 28/05/1989)

Αναφορικά με την ελληνική σεξουαλική κουλτούρα, παρότι η ακαδημαϊκή παραγωγή σχετικά με τις σεξουαλικότητες στο ελληνικό πλαίσιο μπορεί να χαρακτηριστεί φτωχή, υπάρχει η άποψη ότι οι κυρίαρχες αντιλήψεις περί σεξουαλικότητας είναι κατά βάση παραδοσιακές, αντίθετες με τις δυτικές αντιλήψεις. Οι αντιλήψεις σεξουαλικής συμπεριφοράς εδράζονται σε αξίες, όπως η «τιμή», η αξιοπρέπεια, ως σεξουαλική αποχή ή αποφυγή δημόσιων δηλώσεων περί σεξουαλικότητας. Έλληνες και Ελληνίδες αντιλαμβάνονται τη σεξουαλικότητα κυρίως μέσω ηθικών αξιών. Οι γυναίκες θεωρείται ότι είναι παθητικές και απειλούμενες από το πατριαρχικό σύστημα αξιών, όπου οι άντρες «κυνηγούν» τις γυναίκες. Η αρρενωπότητα ορίζεται ως διεκδίκηση της γυναίκας, η οποία μένει παθητική . είναι ευρέως αποδεκτό αν όχι επιβεβλημένο οι σεξουαλικές ορμές να είναι μόνο γένους αρσενικού και ανεξέλεγκτες. Αντιθέτως, οι γυναίκες δεν συμπεριφέρονται ως σεξουαλικά όντα αλλά με βάση ηθικούς κώδικες, δηλαδή σεμνή στάση και κατάλληλη συμπεριφορά. (Loizos, Papataxiarchis, 1991 στο Phellas, 2007)

Η μοιχεία παρουσιάζεται ως εν πολλοίς αποδεκτή συμπεριφορά από πλευράς των ανδρών, εφόσον δεν εγκαταλείπονται τα συζυγικά καθήκοντα και η οικογένεια. Αν όμως αυτό απειλείται από τις εξωσυζυγικές ερωτικές του σχέσεις τότε θα εκτιμηθεί από το κοινωνικό του περιβάλλον (Phellas, 2000) Η απιστία ενός άνδρα εις βάρος της γυναίκας είναι σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό αποδεκτή στην Ελλάδα (Faubion, 1993). Πολλώ δε μάλλον όταν πρόκειται για ηγέτη, η κατάκτηση μιας νεαρής γυναίκας και ο γάμος μαζί της αποδεικνύει τις

ικανότητες του ως άνδρα και συνεπώς, ως ηγέτη. Τέλος, στην ελληνική κοινωνία, η απιστία των ανδρών είναι αποδεκτή, ενδεχομένως ως επίδραση αντιλήψεων από κουλτούρες της Ανατολής περί αποδεκτής ανδρικής πολυγαμίας (Nocentelli, 2008). αν δεν αποτελεί απόδειξη αρρενωπότητας. (Faubion, 1993).

Στην άλλη όψη του νομίσματος, σύμφωνα με τους άτυπους ηθικούς κώδικες και τις νόρμες της ελληνικής σεξουαλικής κουλτούρας, η ερωτική ζωή είναι θετικό στοιχείο στο συμβολικό κεφάλαιο του Ανδρέα Παπανδρέου. Διαπιστώνεται ως απόδειξη αρρενωπότητας ή και ακόμα, μια κίνηση στρατηγικής πολιτικής, προσέγγισης των ψηφοφόρων των μεσαίων στρωμάτων. Αφού η Δήμητρα Λιάνη είναι μια νεότερη, σεξουαλικά ελκυστική, αεροσυνοδός, στην ερωτική της σχέση με τον Έλληνα Πρωθυπουργό προσωποποιούνται οι προσδοκίες των μεσαίων στρωμάτων από τον πολιτικό ηγέτη και πραγματώνονται οι άτυποι κώδικες αρρενωπότητας των Ελλήνων. Η στάση του Ανδρέα Παπανδρέου χαρακτηρίζεται ως «αντικομφορμιστική-όπως εν τέλει αποδείχθηκε από τον ηθικολογικό έλεγχο που του ασκούσαν οι δεξιές εφημερίδες-απόφασή του (σ.σ. του Ανδρέα Παπανδρέου) να συμβιώσει και να παντρευτεί τη Δήμητρα που εμφανιζόταν ως περίπτωση χειραφετημένης και αυτοδημιούργητης και συνάμα λαϊκής γυναίκας της εποχής της» (Παναγιωτόπουλος, 2014: 434). Ο αντικομφορμισμός του Ανδρέα Παπανδρέου ως στοιχείο αρρενωπότητας ίσως αξιολογείται θετικά πολιτικά, από την έκβαση της πολιτικής του πορείας. Αυτό που αποδοκιμάζεται στην περίπτωση Παπανδρέου-Λιάνη είναι περισσότερο η δημόσια εκφρασμένη παρεκκλίνουσα γυναικεία σεξουαλικότητα.

5.5. Οι αναπαραστάσεις γυναικείου φύλου και γυναικείας σεξουαλικότητας

Μια ερωτική σχέση που έρχεται στη δημοσιότητα φέρνει ζητήματα φύλου στο προσκήνιο. Σε αρκετά από τα δημοσιεύματα που αναλύονται, δεν αναφέρεται σαφώς η σχέση της Δήμητρας Λιάνη με τον Ανδρέα Παπανδρέου αλλά ο ρόλος της, ως το πιο οικείο πρόσωπο στον πρωθυπουργό και το ρεπορτάζ αφιερώνει περισσότερες λέξεις στην κατάσταση της υγείας και στο χειρουργείο του Ανδρέα Παπανδρέου και τα παιδιά του που τον συνόδευαν, με προσωπικά στοιχεία.

«Στη συνάντηση Παπανδρέου και παιδιών δεν παραβρισκόταν κανείς. Μίλησαν περίπου 20 λεπτά. Κανείς όμως δεν μας είπε λέξη για τα όσα ειπώθηκαν στη συνάντηση αυτή. Προφανώς συζητήθηκε η αυστηρά προσωπική ζωής της οικογένειας Παπανδρέου...» (Τα Νέα, 1/10/1988)

Στο σημείο που αναφέρεται στη Δήμητρα Λιάνη γράφεται:

«η κυρία Δήμητρα Λιάνη κάπνιζε σε εξωτερικό χώρο του νοσοκομείου ή βημάτιζε νευρικά μέσα στο διάδρομο...ο Πρωθυπουργός και η κυρία Δήμητρα Λιάνη έμειναν μόνοι τους μέσα στο δωμάτιο κι έγινε μια συγκλονιστική...συζήτηση μεταξύ τους.

Ο κ. Παπανδρέου της είπε ότι σίγουρα θα επιστρέψει γερός στο δωμάτιό του από το χειρουργείο και μετά θα επιστρέψουν όλοι μαζί στην Αθήνα “γιατί ακόμη είναι μακρύς ο δρόμος που έχουμε να κάνουμε”, συμπλήρωσε» (Τα Νέα, 1/10/1988)

Το περιβάλλον της Δήμητρας Λιάνη γίνεται διάυλος ειδήσεων για την υγεία του Ανδρέα Παπανδρέου και περιγράφεται μια σχέση αγάπης μεταξύ τους όσο και οικειότητας της συντρόφου του Πρωθυπουργού με το περιβάλλον του.

Επίσης στην εφημερίδα “Τα Νέα” σε θέμα με υπότιτλο “*Η κ. Λιάνη*” καταγράφεται και δήλωση της Δήμητρας Λιάνη:

«Η πρώτη που τον συνάντησε νωρίς μόλις ξύπνησε χτες το πρωί (στις 7.30) ήταν η κ. Λιάνη η οποία είχε μείνει κοντά του μέχρι αργά τη νύχτα. Η κυρία Λιάνη μόλις βγήκε από το δωμάτιο του Πρωθυπουργού δήλωσε στα “ΝΕΑ”»

Εκτός από την πολύ στενή σχέση στο απόσπασμα αυτό, η σύντροφος του πρωθυπουργού έχει το ρόλο του επίσημου εκπρόσωπου Τύπου καθώς μεταφέρει πληροφορίες για την πορεία της υγείας του Ανδρέα Παπανδρέου.

Συγκεκριμένα, στην «Αυριανή» της Κυριακής 11 Σεπτεμβρίου 1988, γράφεται σε λεζάντα «*ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΑ και... παρα κοινοβουλευτικά*», υπό τον τίτλο “*Άγνωστες πτυχές από τις δύσκολες μέρες του Ανδρέα*”

Σε δημοσίευμα, της “Αυριανής” της 3ης Οκτωβρίου 1988, με τίτλο “28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ ΘΑ ‘ΜΑΙ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ” ξανά δεν αναφέρεται το όνομα της Δήμητρας ή κάτι άλλο σχετικό με τη σύντροφο του πρωθυπουργού, αλλά το κείμενο συνοδεύεται από φωτογραφία της Δήμητρας που απεικονίζεται μόνη της με τη λεζάντα:

“*Η Δήμητρα Λιάνη έξω από τον θάλαμο εντατικής παρακολούθησης του πρωθυπουργού*”(Αυριανή, 3/10/1988)

Αξιοσημείωτο είναι ότι στα περισσότερα ρεπορτάζ της χρονικής περιόδου 1988-89 που αφορούν τα υπόλοιπα σκάνδαλα η εικόνα που συνοδεύει τα δημοσιεύματα είναι φωτογραφίες της Δήμητρας Λιάνη, σε κοινωνικές εξόδους να συνοδεύει τον πρωθυπουργό και γίνεται πρόσωπο των σκανδάλων στα δημοσιεύματα.

σε στήλη που υπογράφει η δημοσιογράφος Άννα Παναγιωταρέα, αναφέρονται στοιχεία χαρακτηριστικά του κοινωνικού σχολιασμού της Μιμής.

«ΜΙΑ είναι η κυρία πρωθυπουργού η τροφαντή»...η κυρία πρωθυπουργού. Η άλλη δεν είναι πρωθυπουργού κι έχει τίποτα επάνω της να αδυνατίσει και δεν το ξέραμε;»(Απογευματινή, 5/05/1989)

Το δημοσίευμα περιγράφει ένα όχι απαραίτητα πραγματικό περιστατικό, καθώς συμβαίνει στις σχολιαστικές στήλες όπως αυτή που φέρει τον τίτλο «Α-Τσούζουν Πολιτικό Παρασκήνιο», επικρίνει την εξωτερική εμφάνιση της νέας συντρόφου του πρωθυπουργού, σε αντίθεση με την πρώην σύζυγό του.

«...μπορεί ο κ. Παπανδρέου να ήταν καταβεβλημένος, αλλά όχι και η Δήμητρα, που με το ολοκόκκινο σύνολό της έμοιαζε με... πυρκαγιά, έστω και αν ήταν τρακαρισμένη ελαφρά» (Απογευματινή, 24/05/1989)

«Σεξουαλική η αρρώστια της Δήμητρας» (Αυριανή, 5/01/1996)

«Εξετάσεις για AIDS στη Μιμή» (Αυριανή, 7/01/1996) «...Τα συμπτώματα αυτά ανησύχησαν σοβαρά τους γιατρούς, οι οποίοι εκτός από την ηπατίτιδα που ανακοινώθηκε ότι πάσχει, άρχισαν να ψάχνουν και ΠΙΟ ΠΕΡΑ, γνωρίζοντας τον ΕΚΛΥΤΟ βίο της κυρίας αυτής, τις συναναστροφές της, που αποτελούνται βασικά από

γνωστούς ομοφυλόφιλους και τους εκατοντάδες των εραστών της.
Πέραν βέβαια από τις άλλες ΑΝΩΜΑΛΙΕΣ που επιδίδετο...»
(Αυριανή, 7/01/1996)

«Έχει και άλλους εραστές η Μιμή. Για πρώτη φορά η κυβέρνηση αφήνει ακάλυπτη τη σύζυγο του πρωθυπουργού...όλοι πλέον γνωρίζουν τις ερωτικές επιδόσεις της και κανένας δεν μπορεί να την υπερασπιστεί, αφού κανένας δεν ξέρει τι άλλο μπορεί να αποκαλυφθεί... » , (Αυριανή, 12/01/1996)

Αυριανή, 1996, «Ερωμένη του Μάνου η Μιμή» 11/01/1996

Αυριανή «Έχει και άλλους εραστές η Μιμή» , 12/01/1996

Αυριανή, «Ο Ζάχος έπαιζε με τα βυζιά της Μιμής» 9/10/1995

«Και αυτός γεύτηκε τα κάλλη της Μιμής»

«Δύστυχε Ανδρέα, τι έχεις ακόμα να δεις και να μάθεις για το αχόρταγο «κορίτσι» που σε τύλιξε, σε εξευτέλισε και μας... «πήρε» όλους στο... λαιμό της, για να μην πούμε καμιά πιο βαριά κουβέντα» («Αυριανή», 9/10/1995)

«Την εποχή που η Μιμή παρίστανε την πολύ ερωτευμένη με τον Ανδρέα... Τον κεράτωνε με Ολλανδό ψαρέμπορο» (ΑΥΡΙΑΝΗ, 15/10/1995)

«Στο δρόμο της Τσιτσιολίνας η εύθυμη χήρα της Εκάλης, σύμφωνα με συνέντευξή της σε ισπανικό περιοδικό. ΣΤΑΡ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΥ Η ΜΙΜΗ!». «Σε ανταγωνίστρια της Τσιτσιολίνα

φιλοδοξεί να μετατραπεί η πορνο-Μιμή, που ξαφνικά ξεπέρασε το βαθύτατο πένθος της για τον Ανδρέα Παπανδρέου... Η Μιμή που προφανώς δεν μπορεί ακόμη να χωνέψει ότι έχει χάσει όλες τις εξουσίες που παράνομα κατείχε, φθάνει στο σημείο να δηλώσει ότι θα περάσει στην αντεπίθεση». (Αυριανή», 5/09/1996)

«Αυτό το παλιοθήλυκο φταίει για όλα» με ημίγυμνη φωτογραφία της Δήμητρας Λιάνη «Αυριανή», 8/01/1996

«ευχόμαστε κάποιες πληροφορίες σύμφωνα με τις οποίες η Μιμή ΕΧΕΙ... AIDS, να αποδειχθούν αβάσιμες, γιατί σε περίπτωση που οι φόβοι κάποιων ιατρικών κύκλων επιβεβαιωθούν , τότε ΑΛΙΜΟΝΟ μας, αφού σε μια τέτοια περίπτωση η «κυρία» σίγουρα θα 'χει «κολλήσει» και το δύστυχο Ανδρέα, έστω και αν δεν έχει κάνει, ΟΠΩΣ ΞΕΡΟΥΜΕ ποτέ στη ζωή της ΚΑΝΟΝΙΚΟ ΕΡΩΤΑ μαζί του... και καταλαβαίνεται ΟΛΟΙ, ΤΙ ΕΞΕΥΤΕΛΙΣΜΟΣ θα είναι για τη χώρα μας, αν διαπιστωθεί ότι ο ανίκανος και γέρος πρωθυπουργός μας έχει AIDS...» (Αυριανή, 8/01/1996)

Με υπαινικτικές αναφορές στην υγεία και τη σεξουαλική του σχέση με μια νεότερη αεροσυνοδό επιχειρείται η δημιουργία μιας εικόνας του Πρωθυπουργού ως πολιτικού με χαμηλές πολιτικές επιδόσεις. Ο Ανδρέας Παπανδρέου δεν είναι υγιής, δεν είναι πιστός στο γάμο του, είναι «έρμαιο της φιλόδοξης Δήμητρας» (Ελεύθερος Τύπος, 1/12/1988).

Το θέμα της συμπαράστασης της Δήμητρας στον ασθενή-έστω εκτός γάμου- σύντροφό της αποτελεί κλασικό δείγμα πατριαρχικής αντίληψης και ταύτισης της μέσης Ελληνίδας με τη σύντροφο του κομματικού ηγέτη.

Στα δημοσιεύματα της πρώτης περιόδου δημοσιοποίησης της σχέσης Παπανδρέου-Λιάνη, η σύντροφος του πρωθυπουργού παρουσιάζεται ως σύντροφος και συμπαράστατης σε ένα αφήγημα όπου ο πρωθυπουργός έχει ανάγκη από σύντροφο και συμπαράσταση στην αρνητική κατάσταση της υγείας του.

Όσο η Δήμητρα Λιάνη δεν θίγει ζητήματα πολιτικής και δεν διεκδικεί θέση και επιρροή στα δημόσια πράγματα, υπηρετεί το πρότυπο της γυναίκας, ως «νοσοκόμα» που φροντίζει τον σύντροφο της Πρωθυπουργό, δεν υπάρχει αρνητική δημοσιότητα.

Η κατακριτέα σεξουαλικότητα δεν αφορά την εμφάνιση καθώς πολλά δημοσιεύματα αναφέρονται αμεσότερα σε σεξουαλικές πράξεις της συζύγου του πρωθυπουργού, με σαφή στόχο να επικρίνουν και τον ίδιο πολιτικά. Διαπιστώνεται ότι στην πολιτική σκηνή, η γυναίκα είναι επικίνδυνη. Γίνεται όμως το επίκεντρο των παραπολιτικών και των soft news ως ενδιαφέρουσα είδηση και γλαφυρή εικόνα.

5.6. Η γυναίκα ως κίνδυνος στο δημόσιο χώρο

Σε αρκετά δημοσιεύματα εντοπίστηκαν στοιχεία που εκφράζουν ανησυχία για επιρροή της Δήμητρας Λιάνη στην πολιτική.

«Η Λιάνη απόλυτος άρχων» (Ελεύθερος Τύπος, 4/10/1988)

«Η παντοδυναμία της κ. Δήμητρας Λιάνη και η μεγάλη επιρροή που ασκεί στον πρωθυπουργό, την έχουν καταστήσει πρόσωπο “επίσημου πολίτη” μέσα στην κυβέρνηση! Έτσι, κανείς δεν τολμά να πει δημόσια οτιδήποτε για την κ. Λιάνη, ούτε και να σχολιάσει δηλώσεις και ενέργειές της» (Απογευματινή, 11/10/1988)

«... η κα Δήμητρα Λιάνη κατευθυνόμενη προς τη μονάδα εντατικής παρακολούθησης του πρωθυπουργού, δήλωσε προς τους δημοσιογράφους, ότι ο Ανδρέας είναι πολύ καλά. «Με ζήτησε, με ζήτησε...Και τρέχω κοντά του!...» (Δήμτσας, 2/10/1988)

«Για τα πάντα αποφασίζει η... Δήμητρα. Πιόνι ο Ανδρέας στα χέρια της Δήμητρας Λιάνη...η Δήμητρα εκτός από το φαγητό που ετοιμάζει στον Ανδρέα, προετοιμάζεται στο Λονδίνο και για το ρόλο της στην Αθήνα...» (Απογευματινή, 13/10/1988)

«Ένα πρωτοφανές κύμα οργής, αλλά και ανησυχίας ότι η “περίπτωση Λιάνη” θα καταποντίσει το ΠΑΣΟΚ...έρχεται ως αποτέλεσμα της πρωτοφανούς προσωπικής και πολιτικής φθοράς που έχει προκληθεί για τον κ. Ανδρέα Παπανδρέου εξαιτίας του φαινομένου “Λιάνη”...» (Απογευματινή, 16/10/1988)

«Ουδείς ασχολήθηκε τελικά με τον κ. Α. Παπανδρέου στη Σύνοδο Κορυφής του ΝΑΤΟ,...σε συνδυασμό με την πληθωρική και ενοχλητική παρουσία της Μιμής στο πλευρό του, δεν το επέτρεψαν να προωθήσει την προπαγανδιστική επιχείρηση...» (Παναγιωταρέα στην Απογευματινή, 30/05/1989)

«εμφανίζεται στο νοσοκομείο σαν να πηγαίνει σε δεξίωση» 2^{ος} Οκτωβρίου 1988., προβάλλεται επίσης η πολιτική εμπλοκή της Δήμητρας Λιάνη στο σχόλιο με τίτλο: «Έριξε τους εταίρους για την... εταίρα!» (Ελεύθερος Τύπος, 5/12/1988)

Στην ίδια σελίδα, δημοσιεύεται γελοιογραφία στην ίδια σελίδα όπου απεικονίζεται η Δήμητρα Λιάνη με ντεκολτέ, πάνω στο οποίο προχωρά ο Ανδρέας Παπανδρέου προς την ΕΟΚ. Στο κείμενο που δημοσιεύει η εφημερίδα γράφεται στην περιγραφή περιστατικού κατά την επίσκεψη του ζεύγους στη Ρόδο:

«Ιστορίες... ερωτικής τρέλας στη Ρόδο, όπως τις αφηγήθηκε σε Γερμανούς δημοσιογράφους ο καγκελάριος Κολ... Το πρωτόκολλο δεν προέβλεπε μεταξύ των καλεσμένων εταίρων και... εταίρες»

Τόσο στον τίτλο όσο και στο κείμενο, η Δήμητρα Λιάνη χαρακτηρίζεται ως «εταίρα», απέναντι σε «εταίρους», ομολόγους δηλαδή του Έλληνα πρωθυπουργού. Επαναλαμβάνεται και σε αυτό το δημοσίευμα το σχήμα της επικίνδυνης στο δημόσιο χώρο σεξουαλικής γυναίκας. Καθώς η δράση των γυναικών περιορίζεται στον οικιακό χώρο, στο σπίτι, την φροντίδα της οικογένειας και του νοικοκυριού, και η γυναίκα, ως σύζυγος και μητέρα, ταυτίζεται με την ιδιωτική σφαίρα του σπιτιού, σύμφωνα με τις παραδοσιακές αντιλήψεις. Αντιθέτως, ο άνδρας θεωρείται άμεσα εμπλεκόμενος με τα δημόσια

πράγματα (Hollows, 2008 ; Loizos & Papataxiarchis: 4). Συνεπώς, η εμφανίσιμη σύντροφος του Πρωθυπουργού αποτελεί πρόκληση όταν εμφανίζεται να τον συνοδεύει σε επίσημες και πολιτικές συναντήσεις.

Γράφονται ακόμα σεξουαλικά υπονοούμενα σε παραπολιτικές στήλες για τη σεξουαλικότητα της Δήμητρας και για την «πεσμένη λίμπιντο» του Ανδρέα. Όπως δημοσιεύεται στον «Ελεύθερο Τύπο» της 16ης Οκτωβρίου 1988:

«οι ψηλές ξανθές πάντα ταραίζουν τα νερά των αρσενικών ψυχών»

Στην πολιτική σκηνή, η γυναίκα είναι επικίνδυνη. Γίνεται όμως το επίκεντρο των παραπολιτικών και των soft news ως ενδιαφέρουσα είδηση και εικόνα. Χαρακτηριστικά η αποδοκιμασία που εκφράζεται από τον Τύπο για την ενδεχόμενη επιρροή της Δήμητρας Λιάνη στον Ανδρέα Παπανδρέου αποτυπώνεται σε λεζάντα της εφημερίδας «Ελεύθερος Τύπος» της 2ας Δεκεμβρίου 1988. Ο Πρωθυπουργός σε επίσκεψή του στη Ρόδο συνοδεύεται από τη Δήμητρα Λιάνη, δημοσιεύεται φωτογραφία του ζεύγους με την λεζάντα:

«Το ζεύγος αναχωρεί για τη Ρόδο. Η Μιμή προηγείται κι ο Ανδρέας
υπνωτισμένος ακολουθεί... κατά «πόδας».

Ο χαρακτηρισμός «υπνωτισμένος» δηλώνει ότι ο πρωθυπουργός δεν συμπεριφέρεται λογικά, και «ακολουθεί ...κατά «πόδας» τη σύντρόφό του, υπονοώντας το δημοσίευμα την πολιτική επιρροή που ασκεί στις αποφάσεις του πρωθυπουργού η σύντροφός του, η οποία περιγράφεται και απεικονίζεται και ως εμφανίσιμη ως προκλητική.

Στη γελοιογραφία της ίδιας σελίδας του «Ελεύθερου Τύπου» η Δήμητρα Λιάνη γελοιογραφείται με μεγάλο αποκαλυπτικό ντεκολτέ, και στο κείμενο του ρεπορτάζ περιγράφονται με λεπτομέρεια οι κινήσεις και τα ρούχα της, αφού αναφέρεται ότι η παρουσία της δεν ήταν επιθυμητή από τους βουλευτές της

κυβέρνησης. Ο τίτλος του ρεπορτάζ είναι: «Κόντρα σε όλους πήρε και τη Μιμή στη Σύνοδο».

Στο κείμενο γράφεται:

«Σε πείσμα όλων και παρά τις... ευρωπαϊκές επικρίσεις, ο Ανδρέας το «χαβά» του. Χθες «πέταξε» για τη Ρόδο παρέα με τη Δήμητρα Λιάνη. Έτσι, η εθνική μας Μιμή, αφού «πάτησε πόδι» στο ελληνικό Κοινοβούλιο, τώρα ετοιμάζεται να «εισβάλει» στη Σύνοδο των «12». Για ν' αποκτήσει το ρεζιλίκι μας και «ευρωπαϊκή χροιά»!

Σχολιάζεται σε έντονο βαθμό, με τη χρήση θαυμαστικών και εισαγωγικών για χαρακτηρισμούς, η πολιτική επιβολή της συντρόφου του πρωθυπουργού και αναφέρεται ως «ρεζιλίκι», λαϊκά αποδοκιμασία η παρουσία της, ενώ επισημαίνει η επιμονή του Ανδρέα Παπανδρέου παρά τις επικρίσεις βουλευτών και ευρωπαίων ομολόγων.

Στη συνέχεια του ίδιου ρεπορτάζ, αναφέρεται:

«Ο πρωθυπουργός... «Μάρλον Μπράντο» μετατρέπεται κυριολεκτικά σε έρμαιο της φιλόδοξης Δήμητρας».

Σε αυτήν την χαρακτηριστική πρόταση, ειρωνικά χαρακτηρίζεται «Μάρλον Μπράντο» ο Ανδρέας Παπανδρέου, ως αρρενωπός «καρδιοκατακτητής», που όμως είναι θύμα, «έρμαιο» της «φιλόδοξης» Δήμητρας. Η «φιλόδοξη» σύντροφος υπονοείται ως επικίνδυνη επίδραση στον πρωθυπουργό.

Για το ίδιο γεγονός της επίσκεψης στη Ρόδο, η εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος» αφιερώνει στο φύλλο της 2ας Δεκεμβρίου 1988, δισέλιδο ρεπορτάζ με πολλές φωτογραφίες όπου σε μεγάλο βαθμό απεικονίζεται η Δήμητρα Λιάνη, στην οποία αναφέρεται το παρακάτω απόσπασμα, με τίτλο «Καυτή έξοδος»:

«...Το θέαμα είναι η Μιμή. Προκλητική όσο ποτέ, φοράει μαύρο εφαρμοστό σούπερ μίνι φόρεμα με βαθύ ντεκολτέ, σοκάρει τους πάντες. Χαμογελάει, λικνίζεται πάνω στις ψηλές γόβες της και προχωράει αγέρωχη προς τη Μερσεντές που την περιμένει για τη βραδινή της έξοδο «σε κάποιο ταβερνάκι»...».

Στο παραπάνω απόσπασμα, κατ' αρχήν περιγράφονται οι αντιδράσεις θαμώνων και φωτορεπόρτερ, στο χώρο όπου εμφανίζεται η Δήμητρα Λιάνη, τονίζοντας με αυτόν τον τρόπο το ενδιαφέρον του κοινού και του Τύπου προς το πρόσωπό της. Στη συνέχεια, αναφέρεται «το θέαμα είναι η Μιμή», όπου ως «θέαμα» η σύντροφος του πρωθυπουργού περιγράφεται με λεπτομέρεια στην εμφάνισή της ως «προκλητική». Η θηλυκότητα της Δήμητρας Λιάνη «σοκάρει», όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο δημοσίευμα και προκαλεί αντιδράσεις, γιατί είναι «προκλητική όσο ποτέ», εννοώντας ενδεχομένως εκφράζοντας σεξουαλικότητα όσο καμία άλλη επίσημη σύντροφος πολιτικού προσώπου.

Οι ιστορικές καταβολές του χαρακτηρισμού του σεξ ως κίνδυνο είναι τόσο βαθιές όσο οι ιστορικές περιγραφές του Φουκώ στα θεωρητικά του σχήματα (1976) και τόσο συγκρουσιακές όσο τα διπλά μηνύματα γύρω από τη γυναικεία σεξουαλικότητα. Παρότι η γυναίκα προβάλλεται και στιγματίζεται με σεξουαλικούς όρους στο δημόσιο χώρο, χρησιμοποιείται για τις ανάγκες της πολιτικής, ως επικίνδυνη. Η γυναικεία σεξουαλικότητα συνοδεύεται από διπλά μηνύματα: ενώ οι γυναίκες περιγράφονται ως ελκυστικές, παρουσιάζονται και ως απειλητικές για την πολιτική και την κοινωνία (όπως περιγράφει η Hegarty, 2008, κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου πολέμου στις ΗΠΑ). Καθώς η σεξουαλικότητα αποτελεί ένα πεδίο απαγορεύσεων, καταπίεσης και κινδύνου, ιδιαίτερα για τις γυναίκες (Vance, 1984), η δημόσια έκφραση σεξουαλικότητας, η «προκλητική», όπως αναφέρεται στον Τύπο, εμφάνιση της Δήμητρας Λιάνη

συνιστά σκάνδαλο για την πολιτική σκηνή της Ελλάδας, ως αποκλίνουσα γυναικεία σεξουαλικότητα, από τις νόρμες της θρησκείας, που περιγράφηκαν παραπάνω.

Και αργότερα η Δήμητρα Λιάνη σχολιάζεται ως αρνητική επιρροή στην πολιτική πορεία τόσο του Ανδρέα Παπανδρέου όσο και του κόμματος του ΠΑΣΟΚ. Χαρακτηριστικά στην «Αυριανή» της 9^{ης} Ιανουαρίου 1996 ο τίτλος του πρωτοσέλιδου είναι

«ΔΙΑΛΥΕΙ ΤΟ ΠΑΣΟΚ Η ΜΙΜΗ»

Με υπέρτιτλο:

«Δεν αφήνει τον Ανδρέα να παραιτηθεί»

Στο κείμενο που δημοσιεύεται επίσης στο πρωτοσέλιδο γράφεται:

«Για μια ακόμη φορά ο πρωθυπουργός αποδείχτηκε κατώτερος των περιστάσεων και υπέκυψε στα εκβιαστικά διλήμματα της Μιμής, που εξακολουθεί να κυβερνάει τη χώρα και να λεηλατεί το δημόσιο χρήμα. Η στάση της Δήμητρας Λιάνη έχει εξοργίσει, στην κυριολεξία, τους βουλευτές και τα στελέχη του Κινήματος, που διαπιστώνουν τώρα πόσο δίκαιο είχε η «Αυριανή» που τόλμησε να φέρει στο φως της δημοσιότητας»

Με μεγάλο τίτλο με κεφαλαία γράμματα αναφέρεται «ΜΕ ΠΟΙΟΝ Η ΜΙΜΗ ΑΠΑΤΟΥΣΕ ΤΟΝ ΑΝΔΡΕΑ. Σε λίγες μέρες θα σας αποκαλύψουμε τον εραστή της «κυρίας» που κυβερνάει τη χώρα και παριστάνει τη θεοσεβούμενη και την καλή σύζυγο!...»

Εφημερίδα «Απογευματινή», 3 Μαΐου 1989. πρωτοσέλιδο θέμα με τρεις φωτογραφίες με μαγιό της Δήμητρας και δύο του Ανδρέα Παπανδρέου να κρατά μια φωτογραφική, και τίτλους «ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ» ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ. Τα... κάλλη της

«επίσημης» από το φακό του πρωθυπουργού. Και μεγάλος τίτλος «Ανδρέας-Μιμή στο Δώρη για τα πάμπερς. Μαζί με την Αλίκη και τον υιό Κουτσόγιωργα»

Η λεζάντα της φωτογραφίας γράφει:

«Οι φωτογραφίες είναι πράγματι... ιστορικές. Ο Ανδρέας, κρυμμένος στο δωμάτιό το στο ξενοδοχείο της Κω, φωτογραφίζει τα ημίγυμνα κάλλη της Μιμής».

Από τη μία πλευρά προβάλλεται το γυμνό της Δήμητρας και στο ρεπορτάζ στη σελ. 4 δημοσιεύεται ρεπορτάζ για σκάνδαλο με εμπλεκόμενη την ίδια και τον Ανδρέα Παπανδρέου. Στη σελ. 4 δεν υπάρχουν γυμνές φωτογραφίες, αλλά φωτογραφία της Δήμητρας με τον Ανδρέα με τη λεζάντα «Εκνευρισμένη δείχνει η Λιάνη από τις πληροφορίες για πιθανή δίωξή της» στο ρεπορτάζ η Δήμητρα αναφέρεται ως «ερωμένη».

Η γυναικεία σεξουαλικότητα θεωρείται πρόβλημα, καθώς σε μεγάλο βαθμό μέσω άτυπων δικτύων κοινωνικής αλληλεπίδρασης, την οικογένεια και το κοινωνικό περιβάλλον, η γυναικεία σεξουαλικότητα ορίζεται από ηθικούς κώδικες της ορθόδοξης χριστιανικής θρησκείας, με την μοναστική αγαμία ως αξία. (Loizos & Parataxiarchis, 1991: 5) να εξιδανικεύει την αποχή από το σεξ ως γυναικεία αρετή.

Στην εφημερίδα «Απογευματινή», στο φύλλο της 3ης Μαΐου 1989, δημοσιεύεται γελοιογραφία με τίτλο «Ελλάδα είναι η... Μιμή» «Η Μιμή» φώναξε εντυπωσιασμένος ο φιλέλλην ξένος μου του Πάσχα, όταν είδε στην παραπάνω μπροσούρα της ΕΟΚ, τη ροδομάγουλη ξανθούλα να έχει καταλάβει δικαιωματικά την έδρα της χώρας μας και να την «προσωποποιεί» επαξίως. Η Μιμή, έτσι κι αλλιώς, αφού η Ελλάδα για τους ξένους έχει ταυτισθεί με τη Μιμή. Η Μιμή στην επίσημη μπροσούρα της ΕΟΚ για τις ευρωεκλογές.

Έστω, κι αν δεν είναι ακριβώς αυτή, άντε να πείσεις πια τον κόσμο, ότι δεν είναι αυτή. Έτσι, όπως κάθεται, όμως, δεν φαίνεται αν η έδρα της διαθέτει... κάγκελο, ή είναι και αυτή όπως οι άλλες χωρίς κάγκελο. ..Στη θέση της Ελλάδος υπάρχει... η Μιμή»

Στις στήλες των παραπολιτικών, δημοσιεύονται τα σκληρότερα σχόλια με σαφείς αναφορές στη γυναικεία σεξουαλικότητα.

«ροδομάγουλη ξανθούλα έχει καταλάβει δικαιωματικά την έδρα της χώρας μας» η εικόνα της Δήμητρας ως εύσωμης ξανθιάς

Και σε γελοιογραφία στην «Απογευματινή» της 5ης Μαΐου 1989, γράφεται:

«...υποδέχεται μαζί με την «γκόμενα» ξένους ηγέτες... παίρνουν μαζί το άγιο φως... τι άλλο θα δούμε ακόμα;»

Η πολιτική, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, διαπερνά τις μορφές ψυχαγωγίας. Η σάτιρα αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα μείγματος πολιτικής και ψυχαγωγίας. Με τη χρήση διαφόρων μορφών τέχνης θίγει θέματα ηθικής των πολιτικών προσώπων, με αστείο και γελοίο τρόπο.

Για να λειτουργήσει ως «σάτιρα», να γίνει κατανοητό το αστείο και να επιτευχθεί ο στόχος της, χρειάζεται ένα κοινό πλαίσιο αντιλήψεων του κοινού και του δημιουργού: το υπόβαθρο της πολιτικής κουλτούρας. Επομένως διαφορετικές χώρες παράγουν διαφορετικά είδη σάτιρας (Street, 2001:63, 69-71). Και ο ελληνικός Τύπος εκφράζει τις ιδιαίτερες όψεις της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας πιο γλαφυρά μέσα των γελοιογραφιών και σχολιαστικών στηλών του.

Η πολιτική του χιούμορ δεν είναι μόνο «πλάκα» αλλά εκφράζει αξίες και ενδιαφέροντα. Μέσα από το αστείο που προκύπτει από κοινά συστήματα αξιών πραγματώνονται διχοτομήσεις μεταξύ «διεφθαρμένων» πολιτικών και «αγνών»

πολιτών».

Στο ίδιο φύλλο, στην σελ. 8, γίνεται αναφορά στην επίσκεψη του Ανδρέα με τη Δήμητρα στην Κω όπου αναφέρεται:

«Οι Καλύμνιοι, όμως, εκτός από τον Ανδρέα, είχαν την ευκαιρία να δουν και Μιμή, την επίσημη σχέση ή «γκόμενα» του πρωθυπουργού, που πήρε φόρα και τρέχει πότε στα επίσημα γκαλά και πότε στα μπαλκόνια με το αίσθημά της. Παρούσα και η οικονόμος Μπέμπα, που συνόδευσε τη Μιμή».

«...Στο κάτω-κάτω, ένας νέος γάμος έχει προγραμματισθεί, που εξουδετερώνει προηγούμενους και κλείνει το στόμα ακόμη και των λίγων πουριτανών που έχουν απομείνει στον τόσο ταλαιπωρημένο τόπο μας....» («Αυριανή», 11/10/1988)

«Από το κρεβάτι σηκώνει τον Ανδρέα η Μιμή και τον σέρνει στην εκκλησία...ο Ανδρέας θα ντυθεί γαμπρός για τρίτη φορά...Μπορεί ο Ανδρέας να κάνει το κάθε τι ώστε να περιοριστεί όσο το δυνατόν η δημοσιότητα γύρω από το θέμα, αλλά η Μιμή δεν φαίνεται να έχει πρόβλημα... Εκείνη ετοιμάζει το νυφικό της...» (ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 8/07/1989)

«...Το μυστήριο επισφράγισε ένα δεσμό που δοκιμάστηκε πέρα από την κακοήθεια και την αισχρότητα μερίδας του Τύπου, από το άγριο κυνηγητό της μοίρας που έφερε δύο φορές τον λαοπρόβλητο ηγέτη αντιμέτωπο με τον θάνατο...» (Αυριανή, 14/07/1989)

«...Και στον κόσμο έξω ήταν διάχυτη η αισιοδοξία ότι μια καινούργια πορεία αρχίζει για την δημοκρατική παράταξη. Με τον ηγέτη της ανανεωμένο και έτοιμο για νέους αγώνες με τη δύναμη που θα αντλεί όπως πολλές φορές αποδείχτηκε τελευταία, από την επίσημη πλέον-και με την ευλογία της Εκκλησίας- σύντροφό του...»
(Αυριανή, 14/07/1989)

Ο γάμος ως επισημοποίηση μιας σχέσης έχει ως συνέπεια η γυναίκα και σύντροφος εκτός γάμου να χαρακτηρίζεται ως «γκόμενα» με αρνητικές συνυποδηλώσεις χαμηλού ηθικού και άλλου επιπέδου.

Για να γίνει αντιληπτή η έκταση που έλαβε στα ΜΜΕ ή σε συγκεκριμένη μερίδα του Τύπου, για διάφορους λόγους κυρίως πολιτικής φύσης, η υποδοχή του Ανδρέα Παπανδρέου αφιερώνεται και σχόλιο στη στήλη του «Τηλεοπτικού ημερολογίου» της εφημερίδας «Απογευματινή» της 30^{ης} Οκτωβρίου 1988, με φωτογραφία του πρωθυπουργού που χαιρετά καθώς κατεβαίνει ενώ διακρίνεται η Δήμητρα Λιάνη χαμογελαστή. Στο κείμενο κυρίως σχολιάζεται η σκηνοθεσία της υποδοχής και ο τρόπος προβολής από τα τηλεοπτικά κανάλια.

«Πώς ν' αφήσουμε να περάσει αυτή η εβδομάδα χωρίς να αναφερθούμε καθόλου στην «υποδοχή» και στην τηλεοπτική της κάλυψη; Ξέρω πως όλα πια έχουν λεχθεί, αλλά θα ήθελα να εκφράσω και εγώ μερικές απορίες: Κανένας δεν έχει πει σε όσους προγραμμάτισαν όλο αυτό το απίστευτο «χάπενινγκ» πώς «το πολύ το Κύριε ελέησον το βαριέται και ο Θεός»;

Παρακάτω σχετικά με την ερωτική σχέση του Πρωθυπουργού γράφεται:

«Οι Έλληνες είναι γυναικούλες», λένε. Δώσε τους υποδοχές, ερωτικά ρομάντσα, μάχες με το θάνατο και θα λυγίσουν»

Το παραπάνω σχόλιο του δημοσιογράφου υπονοεί ότι η ερωτική ιστορία του Πρωθυπουργού, σε συνδυασμό μάλιστα με την κατάσταση της υγείας του, ευνοεί την δημοτικότητά του, καθώς τροφοδοτεί το λαϊκό φαντασιακό, όπως ένα παραμύθι.

Η επίσημη εμφάνιση του Ανδρέα Παπανδρέου με τη Δήμητρα Λιάνη αποδοκιμάζεται και σχολιάζεται σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα θέματα της ειδησεογραφίας, τα υπόλοιπα σκάνδαλα που απασχολούν τον Τύπο.

«...Και ενώ η χώρα βυθίζεται στα σκάνδαλα και στη σήψη, ο πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου κάλεσε χθες τους δημοσιογράφους στον «Αστέρα» της Βουλιαγμένης για τους... γνωρίσει τη Δήμητρα και να επιδείξει τις βέρες του αρραβώνα τους. Επί τη ευκαιρία απάντησε και σε ερωτήσεις για τον Κοσκωτά, τις εκλογές, τον ανασχηματισμό...»(Απογευματινή,30/10/1988)

Η εφημερίδα επικρίνει τον Ανδρέα Παπανδρέου για αποπροσανατολισμό από τις υπόλοιπες πολιτικές υποθέσεις και το σκάνδαλο Κοσκωτά. Απασχολώντας τον Τύπο και φέρνοντας στην επικαιρότητα το ζήτημα της ιδιωτικής του ζωής, συνειδητά ο ίδιος, και όχι έπειτα από αποκαλύψεις, κατηγορείται από προσπαθεί να μειώσει το πολιτικό κόστος, στρέφοντας την προσοχή στην νέα του σύντροφο.

πάλι σε ρεπορτάζ της Άννας Παναγιωταρέα

υπέριπλος «Η ΧΩΡΑ ΒΥΘΙΖΕΤΑΙ ΣΤΗ ΣΗΨΗ ΚΑΙ ΣΤΑ ΣΚΑΝΔΑΛΑ ΚΑΙ Ο κ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΚΑΛΕΣΕ ΤΟΥΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΥΣ ΓΙΑ ΝΑ ΤΟΥΣ... ΓΝΩΡΙΣΕΙ ΤΗ ΔΗΜΗΤΡΑ»

Κεντρικός τίτλος «Κι αυτός ...αρραβωνιάζεται!» με υπότιτλο «Μονόπετρο μπριγιάν «δεμένο» με πλατίνα φορούσε η μέλλουσα σύζυγος Παπανδρέου»

Στο δισέλιδο ρεπορτάζ της «Απογευματινής» είναι κεντρική και μεγάλες οι φωτογραφίες της Δήμητρας Λιάνη

«Αν ο κ. Ανδρέας Παπανδρέου ήταν ένας υπεύθυνος πολιτικός άνδρας με πλήρη επίγνωση της κοινωνικής και πολιτικής κατάστασης του τόπου, θα έπρεπε χθες να ανακοίνωνε στους πολιτικούς συντάκτες των εφημερίδων την παραίτηση της υπ' αυτού κυβέρνησης και την άμεση προσφυγή στην ετυμηγορία εδώ και τώρα.....Η κ. Λιάνη ως μνηστή κάθησε διακριτικά πίσω από τον κ. Πρωθυπουργό παρακολουθώντας τη «συζήτηση» με τους συντάκτες παίζοντας στο δεξί της χέρι μια χρυσή βέρα την οποία κάλυπτε ένας άλλος «κρίκος» με μπριγιάν. Ενώ στο αριστερό της χέρι ως μοναδικό στολίδι φορούσε ένα μονόπετρο μπριγιάν σχήματος «καρέ» δεμένο με πλατίνα ανυπολόγιστης αξίας...Μόνον που αυτές οι βέρες και η προσωπική του ευτυχία δεν φαίνεται δυστυχώς να μπορούν να λύσουν την καταστροφή στην οποία οδηγείται η χώρα».

Λεζάντα φωτογραφίας : «Είναι φανερό ότι ένα από τα ατού του κ. Παπανδρέου για την προσεχή πολιτική αναμέτρηση είναι η κ. Δήμητρα Λιάνη».

Η δημοσιογράφος εκφράζει παρότι γυναίκα πιο συντηρητικές και αντιλήψεις πουριτανισμού όταν γράφει ότι η παρουσία της συντρόφου του πρωθυπουργού συνιστά αιτία παραίτησης του από την κυβέρνηση και προκήρυξη εκλογών. Σε αντίθεση με άλλα ρεπορτάζ που είναι πιο μετριοπαθή, διατηρούν ήπιο ύφος στις αναφορές της ερωτικής σχέσης, τα ρεπορτάζ της Άννας Παναγιωταρέα εκφράζουν μια επιθετική ρητορική κατά της ερωτικής σχέσης αλλά και κατά της Δήμητρας Λιάνη, προσωπικά. Καταλογίζει στη Δήμητρα Λιάνη εξουσία που δεν θα έπρεπε να έχει.

Ακόμα, όσον αφορά τα κοσμήματα, το θέμα του δώρου του πρωθυπουργού στην σύντροφό του εμφανίζεται και στην έκδοση της «Απογευματινής» της 26^{ης} Οκτωβρίου 1988 όπου γράφεται στην αρχή του ρεπορτάζ με τίτλο «Απροθυμία για το πάρτυ», που αφορά τη γιορτή της Δήμητρας Λιάνη και αντιδράσεις από το κομματικό περιβάλλον του Ανδρέα Παπανδρέου:

«Κοσμήματα με σμαράγδια και μπριγιάν θα προσφέρει σήμερα στην αγαπημένη του Μιμή, ο κ. Παπανδρέου!

Το σετ των κοσμημάτων που αποτελείται από κολιέ, σκουλαρίκια και καρφίτσα, είναι το δώρο του πρωθυπουργού στην εορτάζουσα μέλλουσα σύζυγό του Δήμητρα Λιάνη» (Απογευματινή, 26/10/1988)

Το ερωτικό σκάνδαλο αποκτά και προεκτάσεις οικονομικού σκανδάλου, λόγω των ακριβών δώρων στην ερωμένη του από τον Πρωθυπουργό, και προεκτάσεις σκανδάλου εξουσίας, (κατά τους ορισμούς του Thompson, 2000), λόγω των υπονοιών του τρόπου εξοικονόμησης των οικονομικών πόρων για την αγορά ακριβών κοσμημάτων.

Η προέκταση του ερωτικού σκανδάλου στον πολιτικό χώρο δίνεται και από το ρεπορτάζ της «Απογευματινής» που συνεχίζει ως εξής:

«Το δεύτερο επίσης μεγάλο δώρο του κ. Παπανδρέου είναι η επίσημη-πρώτη εμφάνιση της Δήμητρας Λιάνη, δίπλα του, στο ρόλο της κας πρωθυπουργού...κορυφαία στελέχη του Κινήματος εμφανίστηκαν απρόθυμα να παραστούν, γιατί θα υποχρεωθούν να δηλώσουν υποταγή στη Δήμητρα και στο πανίσχυρο περιβάλλον της!» (Απογευματινή, 27/10/1988)

δώρα του Ανδρέα Παπανδρέου, η «Απογευματινή» στο φύλλο της 27^{ης} Οκτωβρίου 1988 αναφέρει

«...το δώρο που πρόσφερε ο κ. Παπανδρέου στην αγαπημένη του είναι ανυπολόγιστης αξίας, γιατί το σετ κοσμημάτων με σμαράγδια και μπριγιάν (όπως γράψαμε και χθες) που αποτελείται από κολιέ, σκουλαρίκια, δαχτυλίδι και καρφίτσα είναι δεμένα με χρυσό!»
(Απογευματινή, 27/10/1988)

Οι αναλυτικές περιγραφές και οι χαρακτηρισμοί τόσο της δεξίωσης όσο και των κοσμημάτων που φορούν ο Πρωθυπουργός και η μνηστή του πλέον αποτελούν στοιχεία αισθητικής που αντανakλούν ηθικούς κώδικες. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η κριτική στηρίζεται στα υπόλοιπα σκάνδαλα και σε υπόνοιες οικονομικής διαπλοκής και κερδών εις βάρος του δημοσίου και των πολιτών.

Το θέμα των αρραβώνων του Πρωθυπουργού με την Δήμητρα Λιάνη, που συμπίπτει και με τον εορτασμό της ονομαστικής εορτής της, απασχολεί εκτενώς την εφημερίδα «Απογευματινή» και στο φύλλο της 27^{ης} Οκτωβρίου 1988. Αναφέρονται λεπτομέρειες για τον χώρο και τους καλεσμένους που έχουν και πολιτική σημασία, όπως γράφεται σε υπότιτλο:

«ΔΕΝ ΠΡΟΣΚΛΗΘΗΚΑΝ ΑΛΕΥΡΑΣ-ΓΕΝΝΗΜΑΤΑΣ-ΖΙΑΓΚΑΣ-ΚΟΚΚΟΛΑ»

(Απογευματινή, 27/10/1988)

Αναφέρεται ακόμα στο ρεπορτάζ:

«Αξιοσημείωτο γεγονός, που προκύπτει από τον κατάλογο των προσκεκλημένων, είναι ότι στη γιορτή δεν εκλήθησαν στενοί συνεργάτες και παλιοί φίλοι του πρωθυπουργού, μόνο και μόνο γιατί διαφωνούν με το δεσμό του».

Στον Τύπο της περιόδου 1988-1989, παρατηρήθηκε ότι η υπόθεση της σχέσης του Πρωθυπουργού με τη Δήμητρα Λιάνη ήλθε σε δεύτερη μοίρα, μετά το σκάνδαλο Κοσκωτά και άλλες υποθέσεις όπως οι υποκλοπές, το σκάνδαλο με

το «καλαμπόκι». Το σεξουαλικό σκάνδαλο τροφοδοτεί τις σχολιαστικές και χιουμοριστικές στήλες των φύλλων, όπως ο «Ελεύθερος Τύπος» και όχι τα πολιτικά ρεπορτάζ που επικεντρώνονται στα πολιτικά σκάνδαλα.

Τα σκάνδαλα εξουσίας και τα οικονομικά σκάνδαλα προηγούνται στην ημερήσια διάταξη των ημερήσιων εφημερίδων, σε σχέση με το σεξουαλικό σκάνδαλο της εξωσυζυγικής σχέσης. Όμως το σεξουαλικό σκάνδαλο αποτελεί παράγοντα εξελίξεων και των ειδήσεων των εφημερίδων, με έμμεσες αναφορές στα ρεπορτάζ για τα υπόλοιπα σκάνδαλα και με σχόλια στις λεγόμενες «παραπολιτικές στήλες».

Αξιοσημείωτο είναι ότι στα περισσότερα ρεπορτάζ της χρονικής περιόδου 1988-89 που αφορούν τα υπόλοιπα σκάνδαλα η εικόνα που συνοδεύει τα δημοσιεύματα είναι φωτογραφίες της Δήμητρας Λιάνη, σε κοινωνικές εξόδους να συνοδεύει καλοντυμένη τον Ανδρέα Παπανδρέου, στην περίπτωση του «Ελεύθερου Τύπου» ως γυμνές φωτογραφίες της στην περίπτωση της «Αυριανής. Το πρόσωπο των σκανδάλων στα δημοσιεύματα είναι η σύντροφος του πρωθυπουργού.

Με έμμεσες αναφορές στην υγεία και τη σεξουαλική του σχέση με μια νεότερη αεροσυνοδό επιχειρείται η δημιουργία μιας εικόνας του Πρωθυπουργού ως πολιτικού με χαμηλές πολιτικές επιδόσεις. Ο Ανδρέας Παπανδρέου δεν είναι υγιής, δεν είναι πιστός στο γάμο του, είναι «έρμαιο της φιλόδοξης Δήμητρας» (Ελεύθερος Τύπος, 1/12/1988).

Το σεξουαλικό σκάνδαλο λειτουργεί σε άλλο επίπεδο, από τα πολιτικά και οικονομικά σκάνδαλα αφού δεν θίγει πραγματικό αλλά συμβολικό κεφάλαιο ...επιβαρύνει περισσότερο το πρόσωπο που πρωταγωνιστεί και στα υπόλοιπα σκάνδαλα, τον Ανδρέα Παπανδρέου, είτε «δίνει χρώμα» θα μπορούσαμε να

πούμε, κάνοντας πιο προσιτό, πιο ενδιαφέρον στους αναγνώστες το ρεπορτάζ.

Συγκεκριμένα, δημοσιεύονται οι παρακάτω τίτλοι:

«Ξεκάθαρη εικόνα κατάρρευσης-αποσύνθεσης ανάλογη με το
ετοιμόρροπο βάδισμα του Ανδρέα. Έρμαιο της φιλόδοξης Δήμητρας.

Έριξε τους εταίρους για την εταίρα» (Ελεύθερος Τύπος, 1/12/1988)

Παράλληλα με την ιστορία του πολιτικού σεξουαλικού σκανδάλου της ερωτικής σχέσης του Πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου με την Δήμητρα Λιάνη, προέκυψαν ζητήματα στις πανελλήνιες φεμινιστικές οργανώσεις. Ο λόγος είναι ότι η Πρόεδρος της μεγαλύτερης φεμινιστικής οργάνωσης της Ένωσης Γυναικών Ελλάδας (Ε.Γ.Ε.) ήταν η σύζυγος του Πρωθυπουργού, Μαργαρίτα Παπανδρέου. Ενώ συζητείτο το διαζύγιό τους στον Τύπο, συζητείτο και η πολιτική απομάκρυνση της Ε.Γ.Ε. από το ΠΑΣΟΚ, αποτυπώνοντας γλαφυρά τον πολιτικό εναγκαλισμό των ελληνικών γυναικείων οργανώσεων με τα πολιτικά κόμματα. Στις αναπαραστάσεις του γυναικείου φύλου στο δημόσιο χώρο και στο δημόσιο λόγο έχει συμβάλει και η εξέλιξη του γυναικείου κινήματος στην Ελλάδα. Όπως συμβαίνει και σε άλλες περιπτώσεις πολιτικών κινήσεων στην Ελλάδα, και τα ζητήματα και η πολιτική συμμετοχή των γυναικών είχαν διαφορετική πορεία, από άλλες χώρες της Δύσης. Αρχικά, από τη δεκαετία του 1920, το γυναικείο ζήτημα θεωρήθηκε ως αντίθετο με τα πολιτικά αιτήματα της Αριστεράς(το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας, ΚΚΕ) στην Ελλάδα. Ενώ και η Αριστερά και το φεμινιστικό κίνημα ζητούσαν ισότητα, δικαίωμα ψήφου και ισότητα στον εργασιακό χώρο, οπαδοί του ΚΚΕ έθεταν το ζήτημα της ανισότητας των φύλων υπό το ευρύτερο θέμα της πάλης των κοινωνικών τάξεων. Τα αιτήματα του φεμινιστικού κινήματος χαρακτηρίστηκαν ως συντηρητικά ή γελοιοποιήθηκαν. Αποτέλεσμα ήταν να ταυτιστεί σε γενικές γραμμές το φεμινιστικό κίνημα με την αστική τάξη στην Ελλάδα, όπως γίνεται

φανερό και από την δράση της ΕΓΕ, και από τα δημοσιεύματα που της περιόδου που αναλύεται. Το ΚΚΕ καλλιέργησε το πρότυπο της γυναίκας εργάτριας που επιζητά να απελευθερωθεί από την καταπίεση του καπιταλιστικού συστήματος μέσω της πάλης των τάξεων και πάντα μέσα από το ρόλο της ως σύζυγος, μητέρα και αδελφή του (άνδρα) μαχητή. Και αργότερα, κατά την δικτατορία του Μεταξά και κατά τον εμφύλιο πόλεμο (1946-1949), παρά τη σεξουαλική κακοποίηση των γυναικών, ο ρόλος της «Μητέρας του λαού» συνέχιζε να είναι κυρίαρχο στο λόγο της αριστεράς. Μετά τη Μεταπολίτευση, ο εκδημοκρατισμός των ελληνικών θεσμών αλλά και οι ανάγκες για ευρωπαϊκή ενσωμάτωση ανάγκασαν το κράτος σε διαδικασίες εκσυγχρονισμού προς προσαρμογή με τα ευρωπαϊκά προαπαιτούμενα. Οι φεμινιστικές οργανώσεις δεύτερου κύματος επικεντρώθηκαν και πάλι σε αιτήματα που αφορούσαν το οικογενειακό δίκαιο και το γάμο. Η ΟΓΕ που συνδεόταν πολιτικά με το ΚΚΕ επέμεινε στην πάλη των τάξεων και απέρριψε ακόμα τον φεμινισμό ως όρο και ιδεολογία, τηρώντας παραδοσιακό κομμουνιστικό πουριτανισμό απέναντι σε θέματα σεξουαλικότητας. Από την άλλη πλευρά, η Ένωση Γυναικών Ελλάδος (Ε.Γ.Ε.) ήταν η μεγαλύτερη και επιδραστικότερη φεμινιστική οργάνωση. Ήταν άμεσα συνδεδεμένη με το ΠΑΣΟΚ, και πολιτικά αλλά καθώς ακόμα Πρόεδρος της Ε.Γ.Ε. ήταν η Μαργαρίτα Παπανδρέου, η δεύτερη σύζυγος του Ανδρέα Παπανδρέου(Poulos, 2009, chap. 6).

Γενικότερα, η πορεία των φεμινιστικού ζητήματος στην Ελλάδα καθορίστηκε από την πολιτική κληρονομιά των αριστερών κομματικών σχηματισμών και ενώ οι γυναίκες ωφελήθηκαν από τις θεσμικές μεταρρυθμίσεις, ο φεμινισμός απέτυχε να εδραιωθεί ως αυτόνομο κίνημα, ως αυτόνομος πολιτικός χώρος στην Ελλάδα(Tsaliki & Chronaki, 2015). Όπως συνέβη και με άλλες πολιτικές κινήσεις στην Ελλάδα, τα κόμματα έχουν τον πρώτο λόγο, καθώς είτε προηγούνται της

ιδρύσεως των οργανώσεων είτε τα διάφορα κινήματα ή πολιτικοί και κοινωνικοί φορείς εξυπηρετούν κομματικούς και πολιτικούς στόχους ατόμων και μελών τους, στο πλαίσιο των πελατειακών δικτύων και των παθογενειών του ελληνικού πολιτικού συστήματος). Παρότι αυτόνομες φεμινιστικές οργανώσεις επεδίωξαν να θέσουν ζητήματα διαπροσωπικών σχέσεων στην οικογένεια και τον εργασιακό χώρο, τις αναπαραστάσεις των φύλων στα ΜΜΕ, σεξουαλικότητας και πορνογραφίας, δεν έγιναν δεκτά, όπως φάνηκε από την δημοσιογραφική κάλυψη των θεμάτων και το ότι έγιναν αντιληπτά ως γελοία.

«Η Ένωση Γυναικών Ελλάδος αποτελεί πάντα το πολιτικό όπλο της νόμιμης συζύγου “ακόμη” του Πρωθυπουργού κυρίας Μαργαρίτας Παπανδρέου....Οι περισσότερες είναι βολεμένες οι ίδιες ή ο σύζυγοί τους στον κρατικό και τον κομματικό οργανισμό, τθ υα κάνουν τώρα που εξαρτώνται μόνο από τον Ανδρέα;» (Δημητρίου, 23/10/1988)

“ξεσπάθωσε η Μάγκυ”... λέγοντας ότι “...Η ΕΓΕ είναι μια ανεξάρτητη φεμινιστική-σοσιαλιστική οργάνωση, με το δικό της καταστατικό, οργανωτική δομή, πόρους και όργανα αποφάσεων...” (Μενεγάτου, 23/10/1988)

Στην «Απογευματινή» της 24^{ης} Οκτωβρίου 1988, αναφέρεται σε ρεπορτάζ υπό τον τίτλο «Οι ΕΓΕΣ κατά του πρωθυπουργού»:

«Έσπασε χθες τα δεσμά της με το κόμμα η «εμπροσθοφυλακή» του ΠΑΣΟΚ, η Ένωση Γυναικών Ελλάδας, αφού σύμφωνα με έγκυρες πληροφορίες στο πρώτο Πανελλήνιο Συμβούλιο της Οργάνωσης τέθηκε από μέλη το «δίλημμα» της αποστασιοποίησης...

Η κ. Παπανδρέου... διευκρίνισε δε ότι φεμινισμός δεν είναι μόνο η υπόθεση του διαζυγίου, αλλά και η εξέταση ενός τόσο σοβαρού

θέματος από όλες τις πλευρές, αφού πρώτα το συζητήσει με τα παιδιά της... Δεν είναι άσχετο το προσωπικό θέμα από το πολιτικό. Καθετί προσωπικό γίνεται γενικό και ταυτόχρονα αποκτά πολιτική χροιά...»
(Απογευματινή, 24/10/1988)

Ο κομματικός εναγκαλισμός και του γυναικείου κινήματος στην Ελλάδα είχε ως συνέπεια να μην υπάρχει πολιτική ανεξαρτησία και δράση με στόχο τα αιτήματα των γυναικών, αλλά την εξυπηρέτηση των κομματικών συμφερόντων για στράτευση μελών.

Η οικογένεια είναι ισχυρός κοινωνικός θεσμός και για την ελληνική αριστερή πολιτική παράταξη, όπως και η μητρότητα ως ο κατάλληλος κοινωνικός ρόλος για τη γυναίκα. Οι αντιλήψεις που καλλιεργήθηκαν ακόμα και μέσα από ομάδες φεμινιστικών ζητημάτων και στην Ελλάδα ορίζουν τον κοινωνικό ρόλο της γυναίκας, στον ιδιωτικό χώρο, στην οικογένεια, και δεν συνέβαλαν στην κινητοποίηση και την εδραίωση της συμμετοχής των γυναικών στην πολιτική ζωή και τα δημόσια πράγματα εν γένει.

5.7. Το στοιχείο της Υποκρισίας

Η εξωσυζυγική σχέση του Έλληνα πρωθυπουργού και οι επίσημες εμφανίσεις του ανύπαντρου ζεύγους, ενώ ο Ανδρέας Παπανδρέου ήταν παντρεμένος με την Μαργαρίτα Παπανδρέου θα μπορούσε να γίνει μεγάλο πολιτικό πρόβλημα και ακόμα να επιφέρει νομικές συνέπειες στον πρωθυπουργό.

Ως ένα βαθμό, το σκάνδαλο της εξωσυζυγικής σχέσης του Έλληνα Πρωθυπουργού με μια νεαρότερή του αεροσυνοδό δεν περιείχε στοιχεία παραβιάσεων δευτέρου βαθμού. Συγκεκριμένα, όπως περιγράφει σχετικά ο Thompson(2000:34) και συμβαίνει σε περιπτώσεις εξωσυζυγικών σχέσεων

πολιτικών, γίνεται μετατόπιση της προσοχής, από την αρχική παράβαση σε μια σειρά μεταγενέστερων πράξεων που αποσκοπούν να αποκρύψουν την παράβαση της ερωτικής σχέσης. Η απόπειρα να συγκαλυφθεί μια παραβίαση, μια διαδικασία που μπορεί να έχει τη μορφή της εξαπάτησης, της παρεμπόδισης της αποκάλυψης της αλήθειας, των διαψεύσεων ή της ψευδολογίας, μπορεί να γίνει πιο σημαντική από την αρχική παραβίαση και να αποτελέσει την αρχή για κύκλους δηλώσεων και αντιδηλώσεων, που τροφοδοτεί το σκάνδαλο και κλιμακώνει πολιτικές αντιπαραθέσεις. Με αυτόν τον τρόπο, με τις επόμενες κινήσεις των πολιτικών, αρκετές φορές τα σεξουαλικά σκάνδαλα έρχονται στη δημοσιότητα και επιφέρουν συνέπειες, όχι τόσο για το σεξ και την ερωτική παραβίαση, αλλά μάλλον για την ασυνέπεια του πολιτικού προσώπου, την υποκρισία, την αναντιστοιχία, και την αποκάλυψη ότι η προσωπική ζωή δεν αντιστοιχεί στη δημόσια ζωή του δημοσίου προσώπου. (Gamson, 2004).

Η μοναδική ίσως παραβίαση δεύτερου βαθμού, όπως ορίζεται από τον Thompson είναι ο διορισμός της Δήμητρας Λιάνη στο πρωθυπουργικό του γραφείο και σε άτυπο επίπεδο, η φημολογία για πολιτική επιρροή της συντρόφου του στις πολιτικές αποφάσεις.

Σημαντικό στοιχείο στην υπόθεση Λιάνη-Παπανδρέου είναι ο γάμος. Ο Έλληνας πρωθυπουργός παντρεύτηκε την σύντροφό του, με την οποία απάτησε τη σύζυγό του, γεγονός που δε συνέβη στις άλλες περιπτώσεις εξωσυζυγικών σχέσεων που εξετάζουμε στις ΗΠΑ και στη Γαλλία. Ο γάμος, και μάλιστα ο θρησκευτικός, νομιμοποιεί στο ελληνικό κοινωνικό φαντασιακό τη σχέση και δίνει σημαντική συμβολική υπόσταση τόσο στη γυναίκα πλέον του πρωθυπουργού όσο και στον ίδιο.

Η εξωσυζυγική σχέση του Ανδρέα Παπανδρέου είναι για τους Έλληνες πολίτες, εκτός από κάτι ίσως σύνηθες, αλλά και δείγμα αρρενωπότητας. Με αυτό το

στοιχείο της ελληνικής κουλτούρας, αναιρείται έτσι, στο επίπεδο των συνεπειών του σεξουαλικού σκανδάλου, το στοιχείο της υποκρισίας, ως παραβίαση δευτέρου βαθμού.

Κύριος στόχος των δημοσιευμάτων γύρω από την ερωτική σχέση Ανδρέα Παπανδρέου και Δήμητρας Λιάνη είναι η γυναίκα της ιστορίας. Παρότι αρχικά δεν ήταν γνωστή, κερδίζει τη μεγαλύτερη δημοσιότητα, με την πλειονότητα των δημοσιευμάτων να δημοσιεύουν φωτογραφίες της Δήμητρας Λιάνη, ακόμα και όταν δεν αναφέρονται πολλά για την ίδια αλλά για τον σύντροφό της, τον Πρωθυπουργό Ανδρέα Παπανδρέου.

Διαφαινόμενος στόχος και τελικό θύμα, από τη στοχοποίηση και το διασυρμό στα ΜΜΕ και την τελική έκβαση της ιστορίας, είναι η Δήμητρα Λιάνη-Παπανδρέου, η γυναίκα της ιστορίας. Ο εύκολος τρόπος διαβολής του Ανδρέα ήταν η έκθεση της συντρόφου, προβάλλοντας ως έκτροπο την σεξουαλική της συμπεριφορά, ως φορέα ασθενειών, ως εν δυνάμει πολιτικά δυνατή μία γυναίκα που ήταν ηθικά έκπτωτη.

Η Δήμητρα Λιάνη ήταν αεροσυνοδός της Ολυμπιακής. Ο γάμος της με τον Ανδρέα Παπανδρέου θα μπορούσε να συνιστά σύμβολο της ανόδου της μεσαίας τάξης, που συντελείται χρονικά την ίδια περίπου περίοδο στην Ελλάδα.

Η παράνομη ερωτική σχέση που έρχεται στο προσκήνιο, νομιμοποιείται κοινωνικά με τις κινήσεις του Ανδρέα Παπανδρέου και καταλήγει στο γάμο βρήκε ταυτίσεις στα μεσαία κοινωνικά στρώματα, τα οποία αποτέλεσαν την πλειονότητα των ψηφοφόρων το ΠΑΣΟΚ. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η ιστορία της Δήμητρας και του Ανδρέα είναι μια αφήγηση με την οποία ταυτίστηκαν τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες των μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων του ελληνικού χώρου. Από την άλλη πλευρά, τα μεσαία κοινωνικά

στρώματα είναι που στηρίζουν το ΠΑΣΟΚ και επομένως, πέραν του λαϊκισμού που αναφέρεται σε άλλο σημείο, τροφοδοτείται το θυμικό των ψηφοφόρων με μια αφήγηση που αγγίζει τα όρια του παραμυθιού, με την φτωχή πριγκίπισσα να παντρεύεται τον βασιλιά στο τέλος μόνο που η πριγκίπισσα έχει και γυμνές φωτογραφίες που δημοσιεύονται από μέσα μαζικής ενημέρωσης, εχθρικών συμφερόντων του «πρίγκιπα».

Η μεσαία τάξη στην οποία απευθυνόταν και η οποία στήριζε το ΠΑΣΟΚ, χαρακτηριζόταν από πιο ελαστικούς ηθικούς κώδικες και ακόμα, θα μπορούσε η παράνομη σχέση του προέδρου του κόμματος με ένα «κορίτσι του λαού» να αποτελέσει δείγμα αυθεντικότητας του χαρακτήρα του ηγέτη. Τη στιγμή που μεγάλες μάζες εγκατέλειπαν τη λαϊκή ταυτότητα και τις κοινωνικές δεσμεύσεις του πρόσφατου παρελθόντος για να προσέλθουν στα δυτικά πρότυπα ζωής και τους ανάλογους συμβολισμούς ο Παπανδρέου κατερχόταν σε αυτές.

Οι διαφορές στις εθνικές πολιτικές και σεξουαλικές κουλτούρες καταγράφονται και σε άρθρα του ελληνικού Τύπου, με το σχολιασμό των αναδημοσιεύσεων άρθρων άλλων χωρών με θέμα την προσωπική ζωή του Έλληνα πρωθυπουργού.

“Με τον τίτλο “Ο Παπανδρέου παντρεύεται τη μαιτρέσα του σε θρησκευτική τελετή, το διεθνές ειδησεογραφικό πρακτορείο “Ασσοσιέιπεντ Πρες” αναφέρθηκε λεπτομερώς στη γαμήλια τελετή...επισημαίνει ότι όταν ο ιερέας ένωσε και τυπικά με τα δεσμά του γάμου τον Ανδρέα με τη Δήμητρα, εκείνος δεν έσκυψε να τη φιλήσει στο στόμα, όπως συνηθίζεται...” (Καθημερινή, 14/07/1989)

«Ντροπή! Κάπως έτσι γράφουν μερικές φυλλάδες των ΗΠΑ και αναδημοσιεύουν μερικά ανθελληνικά έντυπα εδώ και χαίρονται» (Δαγρές, 20/10/1988)

«Στην Ελλάδα επικρατούσε κάποτε η τάση να ειρωνεύεται κανείς τον αμερικανικό Τύπο για το υπερβολικό ενδιαφέρον που έδειχνε για τις ιδιωτικές πτυχές της ζωής των πολιτικών. Σήμερα όμως... η ενασχόληση με την προσωπική ζωή των πολιτικών έχει φθάσει σε τέτοια ύψη λυρικής τελειότητας που θα την ζήλευαν ακόμα και οι Αμερικανοί μαιτρ του είδους...» (Μίχας, 1988 στην Καθημερινή, 14/10/1988)

«Διεθνές ρεζιλίκι... Η κυβέρνηση έφθασε χθες στο χαμηλότερο σημείο της ελαχίστης αξιοπρέπειας που διέθετε και την οποία απώλεσε, με ανακοίνωση που εξέδωσε, υπερασπιζόμενη την κ. Λιάνη!» (Απογευματινή, 6/05/1989)

«Ο Ανδρέας Παπανδρέου, δέχθηκε χθες, με αφορμή τη Σύνοδο Κορυφής της Ρόδου, τη χαριστική βολή από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης της ΕΟΚ, για τα οποία δεν είναι, παρά ένας ξωφλημένος πολιτικός. Όλα τα ραδιοτηλεοπτικά δίκτυα της Αγγλίας, Λουξεμβούργου, Βελγίου, Δανίας και των υπολοίπων χωρών της Κεντρικής Ευρώπης, μετέδωσαν, χθες, σαν πρώτο θέμα τα σκάνδαλα της κυβέρνησης και την παρουσία της Δήμητρας Λιάνη στη Ρόδο...» (Ελεύθερος Τύπος, 3/12/1988)

Με τίτλο «...Είναι ένας γερο-μοιχός»σε λεζάντα γράφεται ότι «Το γεροντικό ειδύλλιο Ανδρέα-Μιμής μας έκανε για άλλη μια φορά βούκινο, σε όλη την Ευρώπη» (Ελεύθερος Τύπος, 3/12/1988).

Η «Ουάσινγκτον Ποστ» τονίζει την προσήλωση των Ελλήνων στην οικογένεια και γράφει ότι κανένας Έλληνας δεν θα έπαιρνε τη μαιτρέσα του στο νοσοκομείο, αλλά τη γυναίκα του και τα παιδιά του...» (Ελεύθερος Τύπος, 3/12/1988)

«...ο ανθελληνικός ρόλος μέρους του Τύπου της Δεξιάς με το να αναδημοσιεύει αποσπάσματα από ξένα έντυπα, που προέρχονται από χώρες εχθρικές προς την πατρίδα μας...Από πότε οι Τούρκοι ενδιαφέρονται για την προκοπή του τόπου μας; Από πότε θίγονται και θεωρούν ανήθικο το ότι ο πρωθυπουργός της Ελλάδας θα ξαναπαντρευτεί;... Ντροπή, ρε μεχμέτηδες εσείς παντρεύεστε δέκα-δέκα κάθε φορά τις γυναίκες και ποτέ δεν ασχοληθήκαμε μαζί σας. Πηγαίνετε στο γυαλό και κοιτάξτε την καμπούρα σας...» (Δαγρές, 20/10/1988)

Ο αρθρογράφος σχολιάζει την σεξουαλική κουλτούρα των Τούρκων, με τα ήθη της μουσουλμανικής θρησκείας να επιτρέπουν την πολυγαμία.

«...Οι φίλοι οι Αμερικάνοι τα ιμάτιά τους φωνάζει και αυτοί τι συμφορά. Πρωθυπουργός του NATO να θέλει να ξαναπαντρευτεί; ... «Όταν η φιλενάδα του Κένεντυ-που τότε συζούσε με τη γυναίκα του-πήγαινε στον Λευκό Οίκο η φρουρά παρουσίαζε όπα, διότι την θεωρούσαν τιμώμενο πρόσωπο...» (Δαγρές, 20/10/1988)

«Τώρα πλέον, υπάρχει μόνο ο γέρος φίλος της Μιμής...δίνει το δικαίωμα με τα καμώματά του να γελοιοποιείται η Ελλάδα όπως έγινε στις 21-5-89 από το NBC.

Ούτε λίγο ούτε πολύ είπαν στην Ελλάδα, από τη μυθολογία μέχρι σήμερα, οι εξωσυζυγικές σχέσεις είναι κάτι το συνηθισμένο. Και παρουσίασαν μια Ελλάδα διαλυμένη και τον πρωθυπουργό με τη γκόμενα στην εκκλησία. Στο τέλος, οι δύο παρουσιαστές γέλασαν και είπαν ότι τέτοια πράγματα στις ΗΠΑ δε γίνονται...»
(Απογευματινή, 28/05/1989)

«Ευρω-ρεζιλίκι με όλα του η Σύνοδος Κορυφής της Ρόδου...Ενδεικτικά για τον διεθνή διασυρμό της χώρας είναι όσα γράφει η μεγάλη κυκλοφορίας δυτικογερμανική εφημερίδα που αφιερώνει στο ευρω-σκάνδαλο της Μιμής το κύριο θέμα της πρώτης σελίδας της... Η δύο φορές διαζευγμένη πρώην αεροσυνοδός επεσκίασε τους κορυφαίους πολιτικούς και έτρεψε κυριολεκτικά σε φυγή μερικούς απ' αυτούς... Ο Παπανδρέου μπορεί να έκρυψε τη φιλενάδα του από τους εταίρους της ΕΟΚ, αλλά την παρουσίασε στους εκπροσώπους του διεθνούς τύπου καμαρώνοντας σαν μαθητής... Η Μιμή μπορεί να στοιχίσει στον πρωθυπουργό και την ήττα του στις εκλογές(Χρυσικάκη, Ελεύθερος Τύπος, 5/12/1988)

«Έντεκα «χαστούκια» στη μαιτρέσσα» (Χρυσικάκη, Ελεύθερος Τύπος, 5/12/1988)

Κλείνοντας την ανάλυση για το πολιτικό σεξουαλικό σκάνδαλο της ερωτικής σχέσης του Ανδρέα Παπανδρέου με την Δήμητρα Λιάνη, από την οπτική που το προσεγγίσαμε στην παρούσα, των αναπαραστάσεων φύλου, βλέπουμε τα παρακάτω. Αφού ο γάμος είναι τόσο ισχυρός κοινωνικός θεσμός, ορισμένος από τους κώδικες της εκκλησίας που επίσης έχει μεγάλη δύναμη στην ελληνική κοινωνία, η παραβίασή του και η απιστία των συζύγων επιφέρει μεγάλο βαθμό αποδοκιμασίας στην Ελλάδα ιδιαίτερα. Επιπλέον, αφού ο κοινωνικός ρόλος της γυναίκας ορίζεται στις οικιακές εργασίες, στην ιδιωτικότητα της οικίας, η εμπλοκή μιας ερωμένης, όπως συνέβη στην περίπτωση της Δήμητρας Λιάνη, σε πολιτικές διεργασίες, συνιστά σκάνδαλο, από την άποψη ότι παραβιάζει ένα πεδίο όπου παραδοσιακά δρουν οι άνδρες. Δηλαδή, εκτός από «μοιχαλίδα», «εταίρα» είναι και επικίνδυνη, αφού έρχεται στο δημόσιο χώρο της πολιτικής, αποκτώντας δύναμη μέσω της ερωτικής της σχέσης με τον Ανδρέα Παπανδρέου.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το σκάνδαλο «ξεσπά» στη ρωγμή μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού, όταν μια παράβαση του ιδιωτικού έρχεται στο αποδοκιμασία από το δημόσιο. Ο δημόσιος και ο ιδιωτικός χώρος είναι χώροι συνυφασμένοι με συγκεκριμένες ηθικές αξίες και έμφυλους ρόλους. Μέσα από την ιστορική αναδρομή της οικιακής κουλτούρας στις δυτικές κοινωνίες, όπως οι ΗΠΑ και η Μεγάλη Βρετανία, διαφαίνεται μια έμφυλη διάσταση στη διάκριση ιδιωτικού και δημόσιου χώρου (Hollows, 2008). Από τα τέλη του 18^{ου} και τις αρχές 19^{ου} αιώνα, η γυναίκα περιορίζεται στο σπίτι, που αποτελεί τον ιδιωτικό χώρο της οικογένειας και είναι συνυφασμένο με την ηθική ζωή και παραδοσιακές αξίες. Έτσι, ιστορικά η θηλυκότητα συνδέεται με τον οικιακό και ιδιωτικό χώρο και η γυναίκα που μένει εντός του πλαισίου του ιδιωτικού, του

σπιτιού, αποτελεί το πρότυπο της ηθικής, ενάρετης γυναίκας. Αντιθέτως, ο δημόσιος χώρος περιγράφεται ως ανδροκρατούμενος και ανήθικος για τις γυναίκες που καλούνται να γίνουν σωστές μητέρες και σύζυγοι, νοικοκυρές του σπιτιού. Στην πορεία της ιστορίας, τα πρότυπα αυτά συνεχίζουν να συντηρούνται και, όσον αφορά ιδιαίτερα την ελληνική πολιτική κουλτούρα, όπου, όπως προαναφέρθηκε, είναι έντονη η επιρροή της θρησκείας στη διαμόρφωση των ηθικών κωδίκων, τα πρότυπα ηθικής ορίζουν ότι η σωστή γυναίκα οφείλει να είναι ενάρετη σύζυγος, επιμελής νοικοκυρά και μητέρα, χωρίς να εκφράζεται σεξουαλικά, ούτε κοινωνικά ή πολιτικά στο δημόσιο χώρο.

Συνεπώς, στην περίπτωση της Δήμητρας Λιάνη, μια γυναίκα ακόμα και ως σύντροφος του πρωθυπουργού με εν δυνάμει πολιτική επιρροή όπως έδειχνε να έχει με τις δηλώσεις που έκανε, είναι εκτροπή από το πρότυπο της γυναίκας-συζύγου και μητέρας. Η μητέρα στην υπόθεση Λιάνη-Παπανδρέου είναι η απατημένη σύζυγος, η μητέρα των παιδιών του πρωθυπουργού, που, ταυτόχρονα, υπηρετεί και τα πρότυπα αισθητικής της δυτικής Ευρώπης. Η Δήμητρα Λιάνη κινείται σε αντίθετη πορεία από τα πρότυπα της μητέρας και συζύγου, ως ερωμένη. Είναι ακόμα σε αντίθεση με τα πρότυπα αισθητικής, της καθώς πρέπει, λεπτοκαμωμένης και συντηρητικής εμφάνισης, που αντιπροσωπεύει εμφανισιακά η Πρόεδρος της ΕΓΕ και προηγούμενη σύζυγος του Πρωθυπουργού Μαργαρίτα Παπανδρέου. Η ερωμένη Δήμητρα Λιάνη είναι η «τροφαντή ξανθούλα» όπως γράφει η «Απογευματινή», το «σέξυ γκερλ» που φωτογραφίζεται γυμνόστηθη από τον πρωθυπουργό στην παραλία.

Συμπερασματικά, οι κώδικες ηθικής που απορρέουν από την ελληνική πολιτική κουλτούρα συντελούν στο χαρακτηρισμό ενός περιστατικού ως σκάνδαλο. Όσα στοιχεία χαρακτηρίζουν την ελληνική ιδιαιτερότητα, η θρησκεία, ο γάμος, η αρρενωπότητα ως πατριαρχία και η γυναικεία σεξουαλικότητα ως παρεκτροπή,

όπως διαπλέκονται από τις ιστορικές καταβολές και επιρροές από τη συνύπαρξη με τις αξίες της Ανατολής κατά την οθωμανική κατοχή, την χριστιανική ορθόδοξη εκκλησία, συνθέτουν ένα πολύπλοκο σχήμα πολιτικής κουλτούρας, όσο και συγκρουσιακά αντιφατικό (Diamantouros, 1983). Αυτό το σχήμα ορίζει την νόρμα ως αποδεκτό πρότυπο, όπου οφείλουν να κινούνται τα άτομα, και όταν πρόκειται για δημόσια πρόσωπα, τότε υφίστανται την δημόσια αποδοκιμασία προκαλώντας το σκάνδαλο (Thompson, 2000). Το στοιχείο που αναδείχθηκε στο σκάνδαλο της ερωτικής σχέσης Παπανδρέου – Λιάνη είναι η σημασία που είχε η γυναικεία σεξουαλικότητα στο δημόσιο χώρο ως παραβίαση και παρεκτροπή, τόσο για την πρόκληση του σκανδάλου όσο και για την αναπαραγωγή των κωδίκων και των κοινωνικών ρόλων μέσω της αποδοκιμασίας της.

Όλα τα παραπάνω πλαίσια που ορίζουν την ιστορία του σκανδάλου, την εμφάνιση, την εξέλιξη, την έκβαση και τις συνέπειες στην αναπαραγωγή των κοινωνικών ρόλων, αλλάζουν όταν αλλάζει το έδαφος της πολιτικής και σεξουαλικής κουλτούρας. Με στόχο να ειδωθεί με κριτική ματιά η ελληνική περίπτωση πολιτικού σεξουαλικού σκανδάλου, στη συνέχεια, αναλύεται ακόμα ένα πολυσυζητημένο σκάνδαλο, η ερωτική σχέση μεταξύ του Προέδρου των ΗΠΑ Μπιλ Κλίντον με την εργαζόμενη στο Λευκό Οίκο Μόνικα Λεβίνσκι.

6. Η ερωτική σχέση μεταξύ Μπιλ Κλίντον και Μόνικα Λεβίνσκι

Η δεύτερη περίπτωση που εξετάζεται είναι η ερωτική σχέση του Προέδρου των ΗΠΑ, Μπιλ Κλίντον, με την εργαζόμενη στο Λευκό Οίκο, Μόνικα Λεβίνσκι, το σκάνδαλο “Monicagate” όπως επικράτησε στο λόγο των ΜΜΕ.

Ξεκινώντας από την γενική περιγραφή της υπόθεσης, στη συνέχεια γίνεται κριτική ανάλυση λόγου των σχετικών δημοσιευμάτων και, τέλος, καταγράφονται συμπεράσματα σχετικά με την πολιτική και σεξουαλική κουλτούρα των ΗΠΑ, ιδιαίτερα για τις αναπαραστάσεις του φύλου και της γυναικείας σεξουαλικότητας. Σημειώνεται ότι αναζητήθηκαν και επιλέχθηκαν ως δημοσιεύματα αναρτήσεις έγκριτων ιστοσελίδων, στις οποίες υπήρχε άμεση πρόσβαση στο Διαδίκτυο, και αφορούσαν κυρίως τις αναπαραστάσεις φύλου, το ερωτικό και σεξουαλικό μέρος του πολιτικού σεξουαλικού σκανδάλου, τις ερωτικές συνευρέσεις του Προέδρου των ΗΠΑ Μπιλ Κλίντον με την εργαζόμενη στο Λευκό Οίκο Μόνικα Λεβίνσκι.

Αναφορικά στα γεγονότα της υπόθεσης, πρώτο στοιχείο της παραβίασης που ήλθε στη δημοσιότητα ήταν όταν στις 17 Ιανουαρίου του 1998, η ιστοσελίδα “The Drudge Report” δημοσίευσε ότι ο Μπιλ Κλίντον είχε ερωτική σχέση με την εργαζόμενη στο Λευκό Οίκο Μόνικα Λεβίνσκι. Στις 27 Ιανουαρίου, η σύζυγος του Προέδρου Χίλαρυ Κλίντον εμφανίστηκε σε τηλεοπτική εκπομπή του NBC και αρνήθηκε τα όσα γράφονται για την προσωπική ζωή του συζύγου της, αποδίδοντας τα σε πολιτική «συνωμοσία της δεξιάς πτέρυγας». Όπως αποδείχθηκε στη συνέχεια, ο Μπιλ Κλίντον διατηρούσε εξωσυζυγική σεξουαλική

σχέση με την Μόνικα Λεβίνσκι, και είχαν συνολικά εννιά σεξουαλικές επαφές, από το 1995 ως το 1996, ενώ η 22χρονη εργαζόταν στο Λευκό Οίκο. Η σχέση αποκαλύφθηκε το 1998. Στις 17 Αυγούστου 1998, ο Αμερικανός Πρόεδρος Μπιλ Κλίντον παραδέχθηκε ότι είχε "ανάρμοστη σωματική επαφή" με την υπάλληλο Μόνικα Λεβίνσκι. Στους επόμενους μήνες το σκάνδαλο μονοπώλησε τα Αμερικανικά μέσα και, μετά από έντονες αντιπαραθέσεις και εκτενείς συζητήσεις στα ΜΜΕ και στο δημόσιο χώρο, κατέληξε σε απολογία ενώπιον δικαστηρίου του Προέδρου, για πρώτη φορά στην ιστορία των ΗΠΑ.

Αμερικανικά και άλλα ΜΜΕ αφιέρωσαν ειδικούς τομείς των μέσων τους κατά την εξέλιξη της υπόθεσης στο θέμα, με μεγάλο όγκο δημοσιευμάτων, αναλύσεις από διάφορες πλευρές, γνώμες, σχόλια, και άλλα. Καθώς επίκεντρο είναι οι αναπαραστάσεις του φύλου, διακρίνονται αναρτήσεις ειδησεογραφικών ιστοσελίδων που αναφέρονται στη Μόνικα Λεβίνσκι.

Στην ιστοσελίδα της "Washington Post" (24/01/1998), αναρτώνται τα παρακάτω:

"Η Λεβίνσκι λεγόταν ότι είναι καλή στο να διαλέγει γραβάτες, και σε περισσότερες από μία περιπτώσεις, ήταν γνωστό ότι έπιανε και σχολίαζε τη γραβάτα αξιωματούχων. Κάποιοι έβρισκαν την κίνηση αυτή, αρκετά εξωστρεφή και διαχυτική, άλλοι έλεγαν ότι ήταν απλώς ο τρόπος του χαρακτήρα της.

Περισσότεροι από ένας αξιωματούχος μεγαλύτερός της σε ηλικία και αξίωμα-όπως οι περισσότεροι ήταν στο Πεντάγωνο-είχαν προσέξει το φλερτ που έκανε. Είχε μια ρομαντική σχέση με έναν υψηλόβαθμο αξιωματούχο και συζητούσε για αυτό με μια συνάδελφο που ελάχιστα γνώριζε, σύμφωνα με τη συνάδελφό της...Η Λεβίνσκι κόλλησε στο Πεντάγωνο γιατί ήταν αρκετά νεότερη και πιο «πολύχρωμη» από οποιοδήποτε άλλο»

Η εξωστρέφεια και η διαχυτικότητα, ή ακόμη ίσως η οικειότητα και η φιλικότητα, του χαρακτήρα της Μόνικα Λεβίνσκι περιγράφονται ως αρνητικά στοιχεία στον εργασιακό χώρο. Όπως αρνητικά περιγράφονται από την ιστοσελίδα και οι φιλικές συζητήσεις που κάνει με συναδέλφους για τις ερωτικές της σχέσεις με αξιωματούχους. Είναι μεν εμφανίσιμη και εξωστρεφής, αλλά επειδή είναι γυναίκα, στον δημόσιο χώρο της εργασίας της, τα παραπάνω στοιχεία εκλαμβάνονται ως μειονεκτήματα, που όμως της εξασφαλίζουν μια θέση στο Πεντάγωνο. Όπως αναφέρεται παραπάνω, έμεινε στη θέση εργασίας της, όχι επειδή διέθετε επαγγελματικές δεξιότητες, αλλά επειδή ήταν πιο «πολύχρωμη», δηλαδή ζωντανή, εξωστρεφής, δεν περνούσε απαρατήρητη. Το πρόβλημα της ορατής σεξουαλικότητας περιγράφεται αναλυτικά από την Hegarty(2008) : η αμφισημία και οι αρνητικές υποδηλώσεις συνοδεύουν τη γυναικεία σεξουαλικότητα από τις περιόδους του πολέμου, καθώς χρησιμοποιούνται προς όφελος της αναπαραγωγής στερεοτύπων υπέρ πατριαρχικών κοινωνικών δομών. Ο ρόλος της Μόνικα Λεβίνσκι είναι αυτός της εμφανίσιμης ως προκλητικής νεαρής γυναίκας που προκαλεί τον Αμερικανό Πρόεδρο, όπως και άλλους συναδέλφους της, εργαζόμενους στον ίδιο χώρο, όπως αναφέρει η ανάρτηση της Washington Post, που ακολουθεί:

«Οι γείτονές της στο Πόρτλαντ τη θυμούνται ως καλή, όμορφη, ευγενική, γλυκιά και ζωντανή. Κρατούσε τα παιδιά των νεαρών γειτόνων της, προσκαλούσε τους ηλικιωμένους γείτονες για μπάρμπεκιου στην αυλή. «Ήταν πολύ ευπρεπής», θυμάται ο Καρλ Παπ, 84 ετών, «μας άρεσε».

Για να πούμε την αλήθεια, δεν ήταν ο ντροπαλός, μαζεμένος τύπος. Είχε έναν αέρα από Λος Άντζελες, μια λάμψη, όπως έλεγαν οι φίλοι και οι παλιοί γείτονες...»

Η προσωπική ζωή της ερωμένης του Προέδρου των ΗΠΑ σχολιάζεται και το περιβάλλον της διαρρέει πληροφορίες για την ιδιωτική της ζωή, την συμπεριφορά της απέναντι σε άλλους άνδρες. Η εξαντλητική περιγραφή της προσωπικής ζωής της γυναίκας δείχνει την περιέργεια του Τύπου και του κοινού για τα ερωτικά σκάνδαλα και λεπτομέρειες για τις σεξουαλικές πράξεις του Προέδρου.

Στην περίπτωση των ΗΠΑ, μεγάλη έκταση έλαβε και συγκεκριμένη σεξουαλική πράξη μεταξύ του Προέδρου Μπιλ Κλίντον και της ερωμένης του Μόνικα Λεβίνσκι. Το στοματικό σεξ μεταξύ του Προέδρου και της εργαζόμενης αναφέρθηκε στα ΜΜΕ και σχολιάστηκε εκτενώς, με πολλές προεκτάσεις για τους ρόλους των φύλων. Στην ιστοσελίδα του CNN (21/09/1998) γίνονται αναφορές για το στοματικό σεξ στον Πρόεδρο Μπιλ Κλίντον, ως μέρος της αναφοράς του ερευνητή Κένεθ Σταρρ:

«Αν η δεσποινίς Λεβίνσκι έκανε στοματικό σεξ στον Πρόεδρο, τότε κατά τη δική του ερμηνεία, εκείνη είχε σεξουαλικές σχέσεις μαζί του, ενώ εκείνος όχι. Ο Πρόεδρος αρνήθηκε να απαντήσει αν η δεσποινίς Λεβίνσκι είχε στην πραγματικότητα κάνει στοματικό σεξ σε εκείνον. Κατέθεσε ότι άμεση επαφή με το στήθος ή τα γεννητικά όργανα της δεσποινίδας Λεβίνσκι θα ήταν εντός του ορισμού, και αρνήθηκε να έχει τέτοια επαφή».

Επιπλέον, σε συνέντευξη που αναρτά η ιστοσελίδα της εφημερίδας “The New York Times”(3/3/2012), η Μόνικα Λεβίνσκι χαρακτηρίζεται ως «η βασίλισσα του στοματικού σεξ»:

«Στην ερώτηση για το πώς νιώθει να είναι «η βασίλισσα του στοματικού σεξ», η δεσποινίς Λεβίνσκι, κάνει μια μεγάλη παύση(παραμένοντας ήρεμη όπως την έχουν σίγουρα

συμβουλεύσει), όταν επιλέγει να αγνοήσει τον τόνο του ερωτώντος. «Είναι πολύ βλαβερό και προσβλητικό».

Ακόμα, σημείο γύρω από το οποίο έγινε μεγάλη συζήτηση στις ΗΠΑ, ήταν ο λεκές από σπέρμα του Μπιλ Κλίντον στο μπλε φόρεμα της Μόνικα Λεβίνσκι. Η ιστοσελίδα του CBS (11/9/1998) αναφέρει:

«Ολόκληρη η ιστορία του μπλε φορέματος της Μόνικα Λεβίνσκι περιελήφθη στην αναφορά του ειδικού κατηγορού Κένεθ Σταρρ προς το Κογκρέσσο. Πράκτορες του FBI άρχισαν να ερευνούν για αυτό το φόρεμα, που αναφέρθηκε στις μαγνητοφωνημένες συνομιλίες της Μονικα Λεβίνσκι με την Λίντα Τριπ, τον Ιανουάριο, όταν η έρευνα για την υπόθεση Whitewater άρχισε να στρέφεται στην σχέση του Προέδρου Κλίντον με την Λεβίνσκι, μια εσωτερική εργαζόμενη στο Λευκό Οίκο».

Εκτός από το φόρεμα, άλλο στοιχείο στην υπόθεση Λεβίνσκι που κέντρισε την προσοχή του κοινού και των ΜΜΕ, ήταν το πούρο που χρησιμοποιούσε ο Πρόεδρος Κλίντον στις σεξουαλικές τους συνεντεύξεις. Όπως αναφέρεται από την ιστοσελίδα theslate.com (2/9/1998) που αφιέρωσε θέμα στο πούρο του Προέδρου των ΗΠΑ:

«Η Μόνικα Λεβίνσκι αυτοϊκανοποιούνταν με ένα πούρο ενώ ο Πρόεδρος Κλίντον παρακολουθούσε και αυνανιζόταν επίσης. Ο Γιασέρ Αραφάτ υποτίθεται ότι περίμενε στον Rose Garden ενώ αυτό το σκηνικό εξελισσόταν σε ένα δωμάτιο δίπλα από το Οβάλ Γραφείο. Η ιστορία είχε συζητηθεί πολύ, αναφέρθηκε στον δημοφιλή Τύπο και σε άλλα ΜΜΕ ως γεγονός».

Από τα παραπάνω δημοσιεύματα, παρατηρείται ότι με αφορμή την ιδιωτική ζωή

του Προέδρου αναφέρθηκαν σεξουαλικές πρακτικές στα αμερικανικά ΜΜΕ όπου μπορούσε να έχει πρόσβαση όλη η οικογένεια και το σκάνδαλο έγινε η αφορμή να συζητηθούν ζητήματα σεξουαλικότητας από το ευρύ κοινό στο δημόσιο χώρο. Το όνομα της Μόνικα Λεβίνσκι γράφτηκε συνολικά σε 724 άρθρα των New York Times το 1998, κάνοντας το όνομά της πιο αναγνωρίσιμο από κάθε άλλης γυναίκας εμπλεκόμενης σε σκάνδαλα. Η φράση «στοματικό σεξ» εμφανίστηκε 162 φορές, περισσότερες από κάθε άλλη χρονιά από τότε (Dahl, 2016). Τα ΜΜΕ και το διαδίκτυο εν προκειμένω, στην υπόθεση Λεβίνσκι, «έσπασαν» τους κανόνες δεοντολογίας ή και σιωπής για τη ζωή των πολιτικών και των ισχυρών δημοσίων προσώπων και έφεραν στο προσκήνιο τη σεξουαλική ζωή τους και, γενικότερα, στοιχεία σεξ, συμβάλλοντας στην καλλιέργεια της «κουλτούρας του στριπτήζ», όπως περιγράφει ο McNair (2002:91-95) και τα πολιτικά σεξουαλικά σκάνδαλα ως διαμεσολαβημένα γεγονότα.

Η ενασχόληση του κοινού με τη σχέση αυτή εκτιμάται ως αποτέλεσμα τόσο της χρήσης μέσω της δημοφιλούς κουλτούρας από τα πολιτικά πρόσωπα όσο και της αλλαγής στον τρόπο κάλυψης των θεμάτων από τα ΜΜΕ, που ζητούσαν ιστορίες με περισσότερο “ανθρώπινο ενδιαφέρον” με πρωταγωνιστές διασημότητες, παρά παραδοσιακές πολιτικές ειδήσεις (Street, 2001: 3). Στην αμερικανική πολιτική κουλτούρα ήδη από τον 19^ο αιώνα, η σεξουαλική συμπεριφορά και η προσωπική ζωή των αξιωματούχων γίνεται αντικείμενο περιέργειας του κοινού, καθώς η πλειονότητα των ψηφοφόρων πιστεύει ότι ο ενάρετος άνδρας στην προσωπική του ζωή είναι και αξιόπιστος για τα δημόσια πράγματα, και στην πολιτική. (Summers, 2000). Θέτοντας τα πολιτικά σεξουαλικά σκάνδαλα σε ένα ιστορικό πλαίσιο, η ανάδειξη του χαρακτήρα του πολιτικού σε σημαντικό στοιχείο για τη δημόσια εικόνα του εδράζεται στις πολιτικές παραδόσεις του ρεπουμπλικανισμού και στις θρησκευτικές αντιλήψεις

του προτεσταντισμού, για συγκρατημένη σεξουαλική ζωή, συντηρητική στάση ζωής.

Είναι συχνό το φαινόμενο να γίνεται η προσωπική ζωή των πολιτικών αντικείμενο ευρειών συζητήσεων και δημοσίων αντιπαραθέσεων. «Η πολιτική εντιμότητα δεν διαφέρει από την εντιμότητα στα ιδιωτικά» (Summers, 2000). Οι παραβιάσεις, οι αποκλίνοσες από την νόρμα σεξουαλικές συμπεριφορές, γίνονται το αγαπημένο θέμα των ΜΜΕ και των δημόσιων συζητήσεων. Ιδιαίτερα στο πλαίσιο ενός ανταγωνιστικού πολιτικού συστήματος, με ευρείες μάζες αποδεκτών και διεκδικούμενων ψήφων, η προσωπική ζωή των πολιτικών γίνεται αντικείμενο συζήτησης ώστε να προκληθεί πολιτική βλάβη μεταξύ αντιπάλων (Summers, 2000, Toobin, 1999). Εντούτοις, η αντίθεση που βλέπουμε στην αμερικανική πολιτική κουλτούρα είναι η εξής: ενώ ο ρεπουμπλικανισμός και ο προτεσταντισμός ανάγει την προσωπική ζωή και την εντιμότητα σε προσωπικό επίπεδο σε πολιτική αρετή, η λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος επιτρέπει την αναζήτηση και την δημοσιοποίηση παραβιάσεων στην προσωπική ζωή.

Οι ρίζες αυτής της αντίληψης βρίσκονται στις πολιτικές παραδόσεις του ρεπουμπλικανισμού και στη θρησκευτική ιδεολογία του προτεσταντισμού. Τα βασικά στοιχεία της αμερικανικής κουλτούρας, ο προτεσταντισμός, ο ρεπουμπλικανισμός και ο πουριτανισμός που εκφράζουν σκληρά συντηρητικές αντιλήψεις για την σεξουαλικότητα (Arthurs, 2004; Bisbort; 2008) αρνούνται την σεξουαλική ελευθερία και την ευχαρίστηση στις γυναίκες, ως μια «διαβολική εκτροπή» (Clark, 2008). Εντούτοις, η αντίθεση που δημιουργείται στην αμερικανική πολιτική κουλτούρα είναι ότι ενώ ο ρεπουμπλικανισμός και ο προτεσταντισμός ανάγει την προσωπική ζωή και την εντιμότητα σε προσωπικό επίπεδο σε πολιτική αρετή, η λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος

επιτρέπει την αναζήτηση και την δημοσιοποίηση παραβιάσεων στην προσωπική ζωή (Apostolidis & Williams, 2004).

Οι παραβιάσεις ηθικών κανόνων και οι αποκλίνουσες από το «πρέπον» των κοινωνικών ρόλων γίνονται συχνά δημοφιλές θέμα στα ΜΜΕ και στις δημόσιες συζητήσεις. (Summers, 2000). Στο πλαίσιο μάλιστα ενός ανταγωνιστικού πολιτικού συστήματος, με ευρείες μάζες αποδεκτών και διεκδικούμενων ψήφων, η προσωπική ζωή των πολιτικών γίνεται αντικείμενο συζήτησης ώστε να προκληθεί πολιτική βλάβη μεταξύ αντιπάλων (Summers, 2000, Toobin, 1999) είναι δύσκολο να υποστηρίξει κάποιος ότι δεν υπάρχουν ενδοιασμοί για την επιλογή του ψηφοφόρου σε έναν ηγέτη για τον οποίο υπάρχει περιρρέουσα φημολογία για την προσωπική του ζωή.

Από την άλλη πλευρά, το φαινόμενο της λεπτομερούς παρακολούθησης της προσωπικής ζωής δεν στρέφεται μόνο στις γυναίκες, αλλά και στα δημόσια πρόσωπα και τους πολιτικούς, με την προσωπική αρετή να αναδεικνύεται σε καίριο πολιτικό πλεονέκτημα. Σε αυτό συνέβαλαν τόσο η προσωποποίηση της πολιτικής, η δραματοποίηση των ειδήσεων, όσο και η παράδοση της ερευνητικής δημοσιογραφίας στις ΗΠΑ (Apostolidis & Williams, 2004; Isikoff, 1999; Summers; 2000). Πολλώ δε μάλλον, όταν η αμερικανική πολιτική θέτει στο μικροσκόπιο την προσωπική ηθική των πολιτικών, όπου ο άμεμπτος σταθερός ηθικός χαρακτήρας αποτελεί απαραίτητο συστατικό της σωστής πολιτικής και διακυβέρνησης. Εφόσον υπάρχει η κοινή αντίληψη ότι μόνο άνθρωποι παραδειγματικής ηθικής και αρετής θα πρέπει να καταλαμβάνουν θέσεις εξουσίας, υποστηρίζεται ότι οι ηγέτες χωρίς αρετή δύσκολα θα μπορούν να αντισταθούν σε πειρασμούς της εξουσίας, όπως η διαφθορά, και γενικότερα σε επιδιώξεις προσωπικών συμφερόντων. Επιπλέον, με τη μαζικοποίηση και τη διεύρυνση τακτικών της πολιτικής κοινωνίας παρουσιάστηκε το ζήτημα της κατ'

επίφαση ηθικότητας του ηγέτη, ως δημόσιο πρόσωπο που παρουσιάζεται ηθικός για τους συγκεκριμένους λόγους επικράτησης στην εξουσία. (Summers, 2000)

Η αμερικανική πολιτική κουλτούρα χαρακτηρίζεται από ευθιξία σε υποθέσεις σεξουαλικής ηθικής των δημοσίων προσώπων, σε σύγκριση με τις χώρες της Ευρώπης.

Η ελευθερία του Τύπου, όπως και άλλα δικαιώματα, στις ΗΠΑ υπάρχει σε μεγάλο βαθμό, από τις αρχές λειτουργίας του κράτους, καθώς εξασφαλιζόταν η ελευθερία των δημοσιογράφων και, από την άλλη πλευρά, τα δημόσια πρόσωπα επιζητούσαν και επιζητούν την προσοχή των ΜΜΕ, χρησιμοποιώντας συγκεκριμένα μέσα όπως η προπαγάνδα για την προβολή τους (Bisbort, 2008: 3-42). Η ελευθεροτυπία, σε συνδυασμό με την άνθιση της ερευνητικής δημοσιογραφίας στις ΗΠΑ, δημιούργησαν ένα μείγμα δημοσιογραφικής κουλτούρας ευνοϊκό για την δημοσιοποίηση σκανδάλων. Κομματικοί ανταγωνισμοί στο αμερικανικό πολιτικό σύστημα προκαλούν τα σκάνδαλα ως συνωμοσίες (Bisbort, 2008: 28-31, Toobin, 2000).

Η υπόθεση Κλίντον-Λεβίνσκι αποκαλύφθηκε αρχικά από διαδικτυακό μέσο, το «The Drudge Report». Λαμβάνοντας μεγάλες διαστάσεις ως ένα από τα πρώτα περιστατικά που αποκαλύφθηκαν από ψηφιακό μέσο, έδειξε την δυναμική του διαδικτύου και την διαφαινόμενη τότε απορρύθμιση των παραδοσιακών δικτύων πολιτικής επικοινωνίας, τη σχέση Τύπου και πολιτικών. Το «Monicagate» θεωρείται εμβληματικό περιστατικό, της αυξανόμενης δυσκολίας που αντιμετωπίζουν τα δημόσια πρόσωπα στον έλεγχο της διασποράς πληροφοριών που θα προτιμούσαν να μείνουν κρυφές.

Ωστόσο, στην έκβαση της υπόθεσης, οι αντιδράσεις του κοινού και ο απότοκος ενός σκανδάλου θεωρούνται απρόβλεπτες. Καταγράφεται μάλιστα αρκετές

φορές στο κοινό το αίσθημα της συμπάθειας για τα «θύματα» του ίντερνετ. Συγκεκριμένα, ο Μπιλ Κλίντον ήταν πιο δημοφιλής στον αμερικανικό λαό, μετά το λεγόμενο “Monicagate” (McNair, 2011: 207).

Η δημοτικότητα του Κλίντον δεν πτοήθηκε μετά το σκάνδαλο Λεβίνσκι, όπως καταγράφεται (Miller, 1996), καθώς είχαν μεγαλύτερη σημασία οι αντιλήψεις του κοινού για τον Πρόεδρο ως καλοπροαίρετο και συμπονετικό παρά για την ανηθικότητά του.

Το σκάνδαλο “Monicagate” έχει απασχολήσει μεγάλο όγκο δημοσιογραφικών και ακαδημαϊκών κειμένων και η περίπτωση προσφέρει ακόμα ευρύ πεδίο για έρευνα από την σκοπιά των πολιτισμικών σπουδών. Καθώς η εστίαση στο παρόν κείμενο αφορά τις αναπαραστάσεις φύλου, διαπιστώνεται ότι τα στοιχεία της πολιτικής κουλτούρας του πουριτανισμού (Apostolidis & Williams, 2004; Arthurs, 2004; Summers; 2000), σε συνδυασμό με την δημοσιογραφική κουλτούρα της ερευνητικής δημοσιογραφίας στις ΗΠΑ (Isikoff; 1999), αποτελέσαν παράγοντες για τη μεγάλη έκταση του σκανδάλου της ερωτικής σχέσης Κλίντον-Λεβίνσκι. Δηλαδή, από τη μία πλευρά, οι αντιλήψεις και η περιέργεια του κοινού που ζητούσε περισσότερα, ενώ τα ΜΜΕ «έδιναν» περισσότερα στοιχεία, αναλύοντας περισσότερο, με περισσότερες λεπτομέρειες για τις σεξουαλικές συνευρέσεις του Προέδρου Κλίντον.

Η μία όψη είναι η αποδοκιμασία του κοινού, η υποκρισία για την οποία κατηγορήθηκε και ο Πρόεδρος Κλίντον διαψεύδοντας την ερωτική σχέση με την Λεβίνσκι. Αποδεικνύοντας τα διπλά και αντιφατικά μηνύματα του πουριτανισμού, η ηδονοβλεψία μέσα από τις αποκαλύψεις όπως εμφανίζεται και στο σκάνδαλο Κλίντον-Λεβίνσκι είναι η άλλη όψη του ίδιου νομίσματος του πουριτανισμού.

Η ιστορία των σεξουαλικών συνευρέσεων μεταξύ του Προέδρου των ΗΠΑ και της εργαζόμενης στο Λευκό Οίκο έλαβε πολύ μεγαλύτερες διαστάσεις στα ΜΜΕ,

από ό, τι η διάρκειά του, καθώς το κοινό και ο Τύπος ήθελαν να γνωρίσουν περισσότερα και να μιλήσουν περισσότερο για σεξ, καταδικάζοντάς το. Η αντίφαση αυτή είναι εγγενής στις συντηρητικές πουριτανικές αντιλήψεις (Arthurs, 2004).

Εξυπηρετώντας εντούτοις την ανάγκη για πληροφόρηση, την περιέργεια ενός συντηρητικού κοινού που δεν είναι εξοικειωμένο, τα ΜΜΕ δίνουν περισσότερες αποκαλύψεις, προσφέροντας θέαμα και ένα παράδειγμα προς δημόσια αποδοκιμασία.

Η υπόθεση Λεβίνσκι αποτέλεσε ένα σκάνδαλο του οποίου ο πυρήνας της παραβίασης δεν ήταν μόνο η μοιχεία, η υποκρισία και οι ψευδείς ισχυρισμοί του Προέδρου των ΗΠΑ, αλλά και η σεξουαλικότητα της εργαζόμενης στο Λευκό Οίκο, ως παραβίαση των ηθικών κωδίκων και προτύπων για τη γυναικεία σεξουαλικότητα, που, όπως επισημαίνουμε και σε αυτό το σημείο, είναι διαφορετικά σε διαφορετικά πλαίσια σεξουαλικής κουλτούρας.

7. Η Υπόθεση Ντομινίκ Στρωζ-Καν

Μια διαφορετική περίπτωση, σε διαφορετικό έδαφος όπου τα γεγονότα έλαβαν διαφορετική πορεία και διαστάσεις, είναι η υπόθεση του πολιτικού σεξουαλικού σκανδάλου του Ντομινίκ Στρωζ-Καν στη Γαλλία. Η εστίαση και σε αυτήν την περίπτωση γίνεται στις αναπαραστάσεις φύλου που απορρέουν από το πολιτικό σεξουαλικό σκάνδαλο.

Αναφορικά στα στοιχεία της υπόθεσης, ο Ντομινίκ Στρωζ-Καν (Dominique Straus Kahn), γνωστός ή και αυτοαποκαλούμενος ως DSK (ακρωνύμιο που χρησιμοποιήθηκε και στην υπόθεση του σκανδάλου) ήταν Πρόεδρος του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (Δ.Ν.Τ.), ως τις 18 Μαΐου 2011, οπότε αναγκάστηκε να παραιτηθεί από τη θέση αυτή, υπό τις πιέσεις των κατηγοριών για σεξουαλική παρενόχληση της μαύρης καμαριέρας, Ναφισάτου Ντιάλλο(Wikipedia, 2017).

Όπως έγραψε η ιστοσελίδα της εφημερίδας “The Guardian” (10/12/2012):

“Εκείνη είπε ότι ο Στρωζ-Καν της επιτέθηκε στις 14 Μαΐου 2011, καθώς προσπαθούσε να καθαρίσει το δωμάτιο. Η Ντιάλλο υποστηρίζει ότι ο Στρωζ-Καν έτρεξε προς το μέρος της γυμνός και την ανάγκασε να του κάνει στοματικό σεξ. Οι ισχυρισμοί οδήγησαν σε δικαστικές έρευνες κατά του διευθυντή του ΔΝΤ τον περασμένο χρόνο, και στην κατ’ οίκον προσαγωγή του στο Μανχάτταν.

Αλλά οι κατηγορίες για απόπειρα βιασμού, σεξουαλική κακοποίηση forcible touching και unlawful imprisonment απερρίφθησαν, με τους κατηγορούμενους να αναφέρουν «ζητήματα αξιοπιστίας» για την Ντιάλλο.

Παρά την κατάρρευση της δικαστικής έρευνας, η Ντιάλλο συνέχισε να διώκει τον Στρως-Καν μέσω αστικών δικαστηρίων, οδηγώντας σε counter defamation suit by the former IMF head.

Αρχικά, οι δικηγόροι του Στρως-Καν προσπάθησαν να υποστηρίξουν»

Με μια πρώτη ματιά, τα δημοσιεύματα είναι λιγότερα για την υπόθεση Στρως-Καν, σε σχέση με τις περιπτώσεις πολιτικών σεξουαλικών σκανδάλων που εξετάστηκαν παραπάνω. Ακόμα, το όνομα της μαύρης καμαριέρας, της Ναφισσάτου Ντιάλλο μόλις που αναφέρεται σε ορισμένα δημοσιεύματα, ενώ στις άλλες περιπτώσεις οι γυναίκες, οι ερωμένες, έτυχαν εκτενέστερης προβολής.

Οι διαφορές στην καταγραφή, δημοσιοποίηση και αντιμετώπιση της υπόθεσης είναι χαρακτηριστικές. Το περιοδικό “Paris Match” στις 17 Μαΐου 2011 δημοσιοποίησε το όνομα της μαύρης καμαριέρας και ακολούθησαν κι άλλα γαλλικά έντυπα, ονομάζοντας την εμπλεκόμενη στην υπόθεση, με φωτογραφίες και λεπτομέρειες για την προσωπική της ζωή. Ενώ στις ΗΠΑ, τα αμερικανικά μέσα δεν δημοσιοποιούν γενικά ονόματα ανθρώπων που αναφέρουν κατηγορίες για βιασμό.

Ενισχύοντας και επιβεβαιώνοντας τα χαρακτηριστικά στοιχεία της γαλλικής πολιτικής κουλτούρας, οι νόμοι της Γαλλίας προστατεύουν την ιδιωτικότητα των πολιτικών προσώπων.

Γράφτηκε ακόμα ότι η περίπτωση του Ντομινίκ Στρως-Καν ήταν τόσο ισχυρή ώστε να αλλάξει τον τρόπο διαχείρισης των πληροφοριών από τα ΜΜΕ. Στη «Libération» στις 28/02/2012 αναρτήθηκε άρθρο υπό τον τίτλο “Ευθύνη”: “Μετά

την υπόθεση DSK, ποιος δημοσιογράφος δεν έκανε, δεν θα έπρεπε να κάνει, τον δικό του απολογισμό, τη δική του εξέταση συνείδησης; ... Ποιος δεν έχει αναλογιστεί τα ακαθόριστα όρια μεταξύ της ιδιωτικής ζωής, που πρέπει να παραμείνουν, και τη στιγμή που μπορεί ενδεχομένως να γίνει πολιτικό πρόβλημα, για το οποίο λοιπόν πρέπει να πληροφορήσει τους αναγνώστες του; ...

Ένα πράγμα είναι σίγουρο: θα υπάρξει, εκ των πραγμάτων, μια εποχή πριν και μετά την υπόθεση DSK. Και ανάμεσα στον ταμπλόιντ “τρας” τύπο και την απόλυτη σιωπή, αυτή η αντιπαράθεση ανοίγει μια συζήτηση αρκετά απαραίτητη. Υπάρχει ένας δρόμος που θα πρέπει να βρει ο γαλλικός Τύπος. Όχι της ηδονοβλεψίας ούτε του μοραλισμού, αλλά απλώς της πληροφόρησης ότι θα πρέπει να το κάνει. Να ξεκινήσει να παίρνει ανά περίπτωση, την ευθύνη της δημοσίευσης...”

Η περίπτωση του σκανδάλου και ο χειρισμός του από τα αμερικανικά ΜΜΕ έθεσαν υπό αμφισβήτηση την παράδοση των γαλλικών ΜΜΕ για προστασία των ελίτ και των πολιτικών, και της ιδιωτικής τους ζωής, από τη δημοσιότητα. Ο συντάκτης της “Liberation” εκφράζει στο παραπάνω κείμενο τον προβληματισμό του και τονίζει ότι ο γαλλικός Τύπος θα πρέπει να αναζητήσει νέους δρόμους. Διαπιστώνεται ότι μια υπόθεση πολιτικού σεξουαλικού σκανδάλου, που εξελίσσεται σε διαφορετικά κράτη που φέρουν διαφορετικές πολιτικές και σεξουαλικές κουλτούρες, μπορεί να αναστατώσει σε τέτοιο βαθμό όσα τηρούνταν μέχρι τη στιγμή που εμφανίστηκε, τις νόρμες, τα πρότυπα και τις παραδόσεις.

Η υπόθεση του Ντομινίκ Στρως-Καν ακολούθησε διαφορετικό δρόμο, από τις δύο περιπτώσεις που αναλύθηκαν παραπάνω. Καθώς δεν αποτελούν αντικείμενο του παρόντος, αποφεύγεται η εξέταση στοιχείων εκτροπής του

νόμου, όπως επίσης και των μεγάλων κοινωνικών ζητημάτων που εγείρει η κατηγορία από μια μαύρη καμαριέρα προς έναν ισχυρό Γάλλο πολιτικό. Η εστίαση γίνεται στο ερωτικό μέρος της υπόθεσης και τις όψεις που αφορούν στοιχεία πολιτικής και σεξουαλικής κουλτούρας.

Η εξέλιξη του σκανδάλου σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον ειδήσεων και σε διαφορετικές χώρες, καθώς ο Γάλλος Διευθυντής του ΔΝΤ συνελήφθη σε αμερικανικό έδαφος και, όπως ήταν φυσικό, το θέμα καλύφθηκε ειδησεογραφικά από Στη Γαλλική περίπτωση η γυναίκα που είχε το ρόλο της ερωμένης στο πολιτικό σεξουαλικό σκάνδαλο δεν αναφέρεται με το ύφος και τη συχνότητα που γίνεται στις άλλες περιπτώσεις. Η γυναικεία σεξουαλικότητα δεν είναι στιγματισμένη αλλά είναι αποδεκτή και αυτό που κατηγορείται είναι η συμπεριφορά του πολιτικού άντρα με κατηγορίες για βία.

Από το ιστορικό παρελθόν της Γαλλίας διακρίνεται η ανεκτικότητα απέναντι στη γυναικεία σεξουαλικότητα και την ελευθερία των γυναικών. Στην ιστορία της Γαλλίας, είναι εδραιωμένη η θέση της γυναίκας και η αποδοχή της γυναικείας σεξουαλικότητας. Η παράδοση των Γάλλων στις νουβέλες και στην πορνογραφία (Clark, 2008; Hunt, 2008) επέτρεψε την διαμόρφωση του κοινωνικού ρόλου της γυναίκας σε άλλες βάσεις από αυτές των προτεσταντικών ή χριστιανορθόδοξων .

Σε συνδυασμό με στοιχεία της γαλλικής πολιτικής κουλτούρας που επιτρέπουν τις ερωμένες στους ηγέτες η υπόθεση του Στρως-Καν εντός των γαλλικών συνόρων θα μπορούσε να μη συνιστά σκάνδαλο.

Ανάμεσα στα δημοσιεύματα που αναλύονται υπό τα παραπάνω κριτήρια, βασικό στοιχείο που τονίζεται ακόμα και από τους ίδιους τους δημοσιογράφους είναι οι διαφορές στην κουλτούρα και τα «ήθη», τους κώδικες και τις εγκαθιδρυμένες αντιλήψεις από χώρα σε χώρα. Με λίγα λόγια, και τα ΜΜΕ

κατέγραψαν ότι αν είχε γίνει σε άλλη χώρα, θα είχε διαφορετικό αντίκτυπο.

Οι διαφορές μεταξύ Γαλλίας και ΗΠΑ σκιαγραφούνται έντονα και στο περιστατικό της εμφάνισης του Στρως-Καν στο αεροδρόμιο JFK. Η εικόνα του Γάλλου πολιτικού να εμφανίζεται και να δημοσιοποιείται με χειροπέδες ενώ δεν είχαν τελεσιδικήσει οι κατηγορίες ενόχλησαν τα γαλλικά ΜΜΕ και την κοινή γνώμη.

Ακόμα γαλλική νομοθεσία του 2000 ποινικοποιεί την δημοσιοποίηση φωτογραφιών κατηγορουμένου με χειροπέδες που δεν έχει καταδικασθεί, αποδεικνύοντας το σεβασμό στην ιδιωτική ζωή.

Αντίθετα, στο όνομα της ελευθερίας του Τύπου αλλά και για λόγους ηθικής τάξης, στις ΗΠΑ η αστυνομία και η δικαιοσύνη επιτρέπουν στα ΜΜΕ να έχουν φωτογραφίες υπόπτων. Ο αμερικανικός Τύπος αντέδρασε στις κατηγορίες του γαλλικού Τύπου, κατηγορώντας τα γαλλικά ΜΜΕ ότι καλύπτουν τα παραπτώματα των ισχυρών ανθρώπων, ειδικά όταν πρόκειται για σεξουαλικά σκάνδαλα. Έγινε μάλιστα λόγος για «*διατλαντικό πολιτισμικό πόλεμο*» (Time, 19/05/2011), καθώς οι διαφορές μεταξύ των δύο χωρών δε μένουν στο επίπεδο της αστυνομίας, της δικαιοσύνης ή των λειτουργιών των ΜΜΕ αλλά αφορούν ευρύτερα συστήματα αξιών.

Τα ΜΜΕ πλέον αποτελούν τους διαύλους μέσω των οποίων επικοινωνούνται σε παγκοσμιοποιημένα ακροατήρια οπότε τα τελετουργικά επικοινωνούνται εκτός της εθνικής κουλτούρας που τα παράγει, προκαλώντας σύγχυση ή αποδοκιμασία σε άλλα πλαίσια.

Ο Στρως Καν ενδιέφερε τη γαλλική κοινή γνώμη και τον Τύπο καθώς οι δημοσκοπήσεις τον παρουσίαζαν ως τον δημοφιλέστερο υποψήφιο για τις προεδρικές εκλογές του 2012. Αλλά προσέλκυσε και το ενδιαφέρον των ΜΜΕ

παγκοσμίως ως Πρόεδρος του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), καίριο ρόλο σε περιόδους οικονομικής κρίσης. Ιδιαίτερα στην Ελλάδα, (CNN.com, 18/05/2011).

Στη γαλλική περίπτωση η διαμάχη προκλήθηκε μεταξύ των δημοσιογράφων για τον σεβασμό της ιδιωτικότητας που οδήγησε σε νόμο της σιωπής γύρω από τις σεξουαλικές πράξεις των πολιτικών και, από την άλλη πλευρά, το καθήκον των δημοσιογράφων να ερευνούν και να δημοσιεύουν εγκλήματα, συμπεριλαμβανομένων των σεξουαλικών εγκλημάτων. Τα γαλλικά ΜΜΕ έθεσαν υπό αμφισβήτηση όσα τηρούσαν μέχρι την υπόθεση Στρως-Καν, προσκαλώντας και φορείς φεμινιστικών θέσεων να συμμετέχουν στη συζήτηση.

Στις ΗΠΑ, η ένταση εμφανίστηκε μεταξύ της ελευθερίας του τύπου και του δικαιώματος του κοινού για πληροφόρηση και του σεβασμού για αθωότητα από την άλλη πλευρά.

Και στις δύο χώρες άνοιξε διάλογος όπου συμμετείχαν μειονοτικές φωνές. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι ο ίδιος ο Τύπος αναδεικνύεται ως θεσμός που αναγνωρίζει τις αδυναμίες ή τις παρωχημένες πρακτικές που απορρέουν από την πολιτική κουλτούρα ή την ίδια του την παράδοση και το γενικότερο σύστημα αξιών και θεσμών και τα δημοσιοποιεί, με προβληματισμό. Ωστόσο, οι δημοσιογράφοι αναφέρουν ότι δεν διαφαίνονται λύσεις σύντομα, λόγω της βαρύτητας που διατηρούν οι παραδόσεις (Boudana, 2013).

Στη γαλλική κουλτούρα, οι σεξουαλικές σχέσεις μένουν ιδιωτικές, κρυμμένες πίσω από κλειστές πόρτες, ιδιαίτερα όταν οι σχέσεις προκύπτουν μεταξύ ατόμων διαφορετικών κοινωνικών τάξεων (Rouyer, 2013)

Από τη μία πλευρά, υπάρχει ο σεβασμός στην ιδιωτικότητα της προσωπικής ζωής ιδιαίτερα των ισχυρών δημοσίων προσώπων και από την άλλη πλευρά,

υπάρχει το δικαίωμα στην έκφραση της σεξουαλικότητας, και μάλιστα στις γυναίκες, που ως στοιχεία της γαλλικής σεξουαλικής κουλτούρας συνθέτουν ένα πλαίσιο όπου παραμερίζονται τα σκάνδαλα. Δεν υπάρχει χώρος για σκάνδαλα, εφόσον δεν δημοσιοποιούνται ή δεν καταγγέλλονται, αφού προστατεύεται η ιδιωτική ζωή των πολιτικών και δεν θεωρούνται παραβιάσεις, αφού υπάρχει ελευθερία στην έκφραση της σεξουαλικότητας.

8. Συμπεράσματα-Συζήτηση

Τα σκάνδαλα περιγράφονται μεν ως «τυχαίο της ιστορίας» μεν, αποδεικνύονται δε ως σημείο ανάδειξης πολλών όψεων κοινωνίας, πολιτικής κοινωνίας και σεξουαλικότητας. Δεν είναι απλώς «κουτσομπολιά», αλλά απρόβλεπτα ή ανεπιθύμητα περιστατικά που αφήνουν έκθετες σε κοινή θέα «ρωγμές» ιστορικά ορισμένων κοινωνικών δομών. Αφού επιχειρήθηκε να αναλυθούν τρεις υποθέσεις πολιτικών σεξουαλικών σκανδάλων, ακολουθούν συμπερασματικά στοιχεία που προέκυψαν. Στα συγκεκριμένα στοιχεία επέλεξα να εστιάσω την ανάλυση των δημοσιευμάτων από μεταφεμινιστική οπτική, καθώς πέρα από τις όψεις που αφορούν το φύλο στο σκάνδαλο, εμφανίζονται και διάφορες άλλες, όπως πολιτικές, κοινωνικές, δημοσιογραφικές αντιλήψεις.

Κεντρική υπόθεση της εργασίας μου είναι ότι η κριτική που ασκήθηκε στη σύντροφο του Δήμητρα Λιάνη και στην εξωσυζυγική σχέση της με τον Έλληνα πρωθυπουργό Ανδρέα Παπανδρέου, εδράζεται σε βαθύτερες δομές και χαρακτηριστικά στοιχεία της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας. που άπτονται των αναπαραστάσεων φύλου, ηθικής και κοινωνικών τάξεων. Συγκεκριμένα, η Δήμητρα Λιάνη έγινε στόχος δημοσιευμάτων και σχολιασμού καθώς από αεροσυνοδός, γυναίκα που δεν προερχόταν από πολιτικές ελίτ, με σεξουαλικότητα που εκφραζόταν δημοσίως, έγινε η σύντροφος εκτός γάμου του πρωθυπουργού, με δυνατότητα πολιτικής επιρροής. Το σκάνδαλο στην περίπτωση της ερωτικής σχέσης του Ανδρέα Παπανδρέου και της Δήμητρας Λιάνη δεν προκαλείται μόνο λόγω της μοιχείας, της ερωτικής σχέσης εκτός γάμου. Η δημόσια αποδοκιμασία επέρχεται εφόσον η εικόνα της συντρόφου του Πρωθυπουργού αντιτίθεται στις καθιερωμένες εικόνες των γυναικών που

οφείλουν να υπηρετούν την οικογένεια στον ιδιωτικό χώρο, αντιβαίνει στις ηθικές επιταγές του κοινωνικού ρόλου των γυναικών της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου στην Ελλάδα.

Οι υποθέσεις των πολιτικών σεξουαλικού σκανδάλου αποδείχθηκε ότι διαπερνούν πολλές πλευρές της κοινωνίας και αντανακλούν διαφορετικές όψεις σε διαφορετικά πεδία. Η κριτική, η αποδοκιμασία, ο χλευασμός, η ντροπή, η δημόσια κατακραυγή αρκετές φορές, είναι μόνο μερικές από τις πλευρές ενός σκανδάλου, που ενέχει βαθύτερες αντιλήψεις, για τα συστήματα ηθικών αξιών και άλλα στοιχεία μιας εθνικής κουλτούρας. Τα σκάνδαλα, πέρα από παραβιάσεις εγκαθιδρυμένων κωδίκων, αποτελούν παραβιάσεις και εγκαθιδρυμένων κοινωνικών ρόλων, των «σωστών» ρόλων που καλούνται να «παίξουν» οι πρωταγωνιστές της δημόσιας ζωής. Ακολουθώντας φουκωικές αντιλήψεις, μπορούμε να πούμε ότι το φύλο συνιστά κοινωνικά κατασκευασμένο ρόλο, από πολιτισμικούς, κοινωνικούς, πολιτικούς παράγοντες και ιστορικές συγκυρίες. Η γυναικεία σεξουαλικότητα θεωρείται μάλιστα επικίνδυνη (Vance, 1984). Οι πολιτικές κουλτούρες κατασκευάζουν ανάλογα αξιακά συστήματα με κώδικες. Το σκάνδαλο συμβαίνει εκεί όπου διαταράσσονται οι κώδικες και οι νόρμες. Συνεπώς. Μπορούμε να πούμε ότι το φύλο και η σεξουαλικότητα, ως κοινωνικά κατασκευασμένες έννοιες, αποτελούν αιτιώδεις παράγοντες σκανδάλων.

Γενικότερα, το αυξανόμενο φαινόμενο προσωποποίησης της πολιτικής συνεπάγεται την αύξηση των περιστατικών των σκανδάλων. Είτε επειδή τα ίδια τα πρόσωπα είναι εξ ορισμού πιο ευάλωτα στην απόδοση επικριτικών σχολίων, είτε επειδή απουσιάζουν σε μεγάλο βαθμό από τον πολιτικό λόγο και τη δημόσια σφαίρα οι πολιτικές θέσεις και το πολιτικό πρόγραμμα, εκφραζόμενα

από αξιωματούχους, αιρετούς και πολιτευόμενους, στοιχεία που αποτελούν θέματα επιχειρηματολογίας και όχι κοινωνικού σχολιασμού.

Όσον αφορά την περίπτωση που μελετάται, η υπόθεση Λιάνη-Παπανδρέου και η παρουσίασή της από τις εφημερίδες οδηγεί σε συμπεράσματα για σχέσεις εξουσίας της συγκεκριμένης περιόδου στην Ελλάδα, τις σχέσεις Τύπου-πολιτικής, τις λειτουργίες και τις πρακτικές του Τύπου, την ελληνική πολιτική κουλτούρα και τις κοινωνικές σχέσεις. Στην περίπτωση δε αυτή αποτυπώνονται και στοιχεία για την θέση της γυναίκας στην πολιτική και στην κοινωνία, η παρουσίαση της γυναίκας και της γυναικείας σεξουαλικότητας στον Τύπο.

Πρώτη προφανής διαφορά μεταξύ της ελληνικής υπόθεσης και των υποθέσεων στις ΗΠΑ και στη Γαλλία είναι η τελική έκβαση των γεγονότων. Στην Ελλάδα το σκάνδαλο κατέληξε σε γάμο, ενώ οι άλλες υποθέσεις έφτασαν στις δικαστικές αίθουσες, διαγράφοντας τις διαφορές στις διαφορετικές πολιτικές κουλτούρες. Με τον γάμο ο Ανδρέας Παπανδρέου νομιμοποίησε τη σχέση του, που ως σεξουαλική υπόθεση, τον ενίσχυσε πολιτικά, ενισχύοντας την αρρενωπότητά του. Στις άλλες χώρες, είναι ότι οι γυναίκες άσκησαν τα δικαιώματά τους, χρησιμοποιώντας ένδικα μέσα. Αυτό είναι δείγμα διεκδικήσεων των γυναικών στις ΗΠΑ και στη Γαλλία, σε αντίθεση με την Ελλάδα και το ασθενικό γυναικείο κίνημα. Κάνοντας υποθέσεις και έχοντας κατά νου την υπόθεση Παπανδρέου-Λιάνη, μπορούμε να πούμε ότι αυτό που διεκδικούν οι γυναίκες στην Ελλάδα είναι η επισημοποίηση των ερωτικών σχέσεων, μέσα από το γάμο και την οικογένεια, που αποτελούν κεντρικά στοιχεία της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας, όπως αναφέρθηκε παραπάνω.

Κοινό σημείο των υποθέσεων σε Ελλάδα και ΗΠΑ, είναι ότι η φήμη των εμπλεκόμενων γυναικών στα σκάνδαλα, τόσο της Δήμητρας Λιάνη, όσο και της Μόνικας Λεβίνσκι σημαδεύτηκε από τις σχέσεις τους με τους πολιτικούς ηγέτες

και η δημιουργία των σκανδάλων. Οι γυναίκες εμπλεκόμενες στιγματίστηκαν στην κοινή γνώμη, με αρνητικά και θετικά όμως αποτελέσματα, καθώς ήρθαν στο προσκήνιο ή προσπάθησαν να εξαργυρώσουν με επαγγελματικές απολαβές την εμπλοκή τους στα σκάνδαλα, με συνεντεύξεις, δημόσιες εμφανίσεις και βιβλία σχετικά με τις σχέσεις αυτές. Φυσικά υπάρχουν διαφορές στις συγκεκριμένες περιπτώσεις, που αφορούν ατομικές επιλογές των προσώπων, αλλά διαπιστώνεται ότι και από την πλευρά των συνεπειών, οι γυναίκες φέρουν μεγαλύτερο βάρος, με την κατηγορία της “έκτροπης” σεξουαλικότητας να τις σημαδεύει στην υπόλοιπη ζωή τους και μετά τις σχέσεις με τους πολιτικούς.

Στην ελληνική περίπτωση, ο χαρακτήρας του ΠΑΣΟΚ, ως μαζικό κόμμα, που απευθύνεται στο «λαό», υπό έναν χαρισματικό ηγέτη (Moschonas, 1999:113-115), καθιστούν ιδιαίτερα ευάλωτο ως ιδανικό για την πρόκληση σκανδάλων. Η προσωποποίηση σε συνδυασμό με την πρόσβαση ή την απεύθυνση σε μεγαλύτερα ακροατήρια της πολιτικής συντείνει στο να δημιουργηθεί σκάνδαλο, καθώς στο επίκεντρο βρίσκεται ο ηγέτης και η προσωπική του ζωή από πολλούς πολίτες, ψηφοφόρους και κοινό των ΜΜΕ. Εξ αρχής, εφόσον ο ηγέτης χρησιμοποιεί το χάρισμα του, είναι εύλογο να είναι και ευάλωτος ως πρόσωπο.

Όσον αφορά την επανόρθωση από περιπτώσεις σκανδάλων, ορισμένοι πολιτικοί βγαίνουν αλώβητοι, στο βαθμό που έχουν καλλιεργήσει μια κατάλληλη δημόσια εικόνα αποτελεσματικότητας και ικανότητας, ενώ κάποιοι άλλοι καταστρέφονται πολιτικά στο βαθμό που η δημόσια εικόνα τους στηρίζεται σε ηθικούς «δείκτες προσωπικότητας» (Δεμερτζής, 2002: 260)

Αυτό που παρατηρείται ακόμα είναι η «αντοχή» και η σταθερότητα των ποσοστών δημοτικότητας των ανδρών πολιτικών παρά την εμπλοκή τους σε

σκάνδαλα. Το ΠΑΣΟΚ και ο Ανδρέας Παπανδρέου αναδείχθηκαν νικητές στην εξαιρετικά δυσμενή συγκυρία, λόγω των πολιτικών και του σεξουαλικού σκανδάλου, των δύο βουλευτικών εκλογικών αναμετρήσεων του 1989 (Νικολακόπουλος, 1990: 228). Στην αμερικανική περίπτωση, η δημοτικότητα του Μπιλ Κλίντον δεν πτοήθηκε από το σκάνδαλο Λεβίνσκι (Miller, 1996) και παρά την αρνητική πολιτική διαφήμιση εναντίον του, με επίκεντρο τις εξωσυζυγικές του ερωτικές σχέσεις, ο Μπιλ Κλίντον κέρδισε τις εκλογές, καθώς οι ψηφοφόροι θεώρησαν τις πράξεις αυτές πταίσματα άσχετα με την ικανότητά του ως Πρόεδρος (McNair, 2011 :97)

Επιπροσθέτως εντοπίζονται ομοιότητες στις φημολογίες για την προσωπική ζωή των ανδρών πολιτικών. Και στις τρεις περιπτώσεις οι άνδρες πολιτικοί χαρακτηρίζονται από έντονη προσωπική ζωή. Ωστόσο, η δραστήρια προσωπική ζωή, με πολλές ερωτικές συντρόφους, δεν συνιστά πρόβλημα για τους άνδρες πολιτικούς καθώς δεν επηρεάζεται η δημόσια εικόνα και η δημοτικότητά τους. Τα πράγματα αλλάζουν όταν έντονη ερωτική ζωή ή σεξουαλικότητα αφορά τις γυναίκες στο δημόσιο χώρο.

Τόσο η Δήμητρα Λιάνη-Παπανδρέου, όσο και η Μόνικα Λεβίνσκι και η Ναφισιάτου Ντιάλο, έγιναν δέκτες αρνητικής δημοσιότητας και διεκδίκησαν πρόσκαιρα όπως αποδείχθηκε οικονομικά οφέλη από αυτή τη δημοσιότητα. Οι γυναίκες, ως ερωμένες, που εμπλέχθηκαν στα πολιτικά σεξουαλικά σκάνδαλα, επιχείρησαν να εισέλθουν στο δημόσιο χώρο, χωρίς θετικά αποτελέσματα. Ενδεχομένως, η διαφορά αυτή να φανερώνει τη συντήρηση των ανισοτήτων των φύλων στο δημόσιο χώρο. Οι άνδρες έχουν τη δυνατότητα να επανορθώσουν για την παραβίασή τους-για διάφορους λόγους σε κάθε περίπτωση που δεν είναι της παρούσης-αλλά οι γυναίκες στιγματίζονται, ως ηθικά έκτροπες.

Συμπερασματικά, τέλος, διαπιστώνουμε ότι τα σκάνδαλα προκαλούνται στο δημόσιο χώρο όταν η γυναίκα και η γυναικεία σεξουαλικότητα αντιβαίνουν των προτύπων που θέτει το πλαίσιο μιας εθνικής πολιτικής και σεξουαλικής κουλτούρας. Η παραβίαση σε αυτό το επίπεδο αφορά τις εγκαθιδρυμένες αναπαραστάσεις, τα πρότυπα για το γυναικείο φύλο, ως κοινωνικό ρόλο. Και ακόμα μεγαλύτερες διαστάσεις παίρνει η παραβίαση όταν έρχεται στο προσκήνιο της δημόσιας ζωής και στις διαδικασίες της πολιτικής με ενδεχόμενη επιρροή και εξουσία. Θα μπορούσε να είναι η συνέχεια όσων περιγράφει η Hegarty (2008) για τις γυναίκες στον β' Παγκόσμιο Πόλεμο και τα προβληματικά μηνύματα, με μεγάλες αντιφάσεις για τη γυναικεία σεξουαλικότητα. Όπως χαρακτηρίστηκαν ως «επικίνδυνες» οι γυναίκες που κυκλοφορούσαν ελεύθερες και εργαζόμενες, εκτός των προτύπων της περιόδου, έτσι και οι ερωμένες των πολιτικών ηγετών, που και ως εικόνες έθιγαν τους ηθικούς κώδικες και τα πρότυπα αισθητικής του κάθε πλαισίου, αποτελούσαν, αν όχι κίνδυνο, εκτροπή από κοινωνικά ορισμένο αποδεκτό και «σωστό».

Στο επίπεδο της πολιτικής επικοινωνίας, όπου οι στρατηγικές εξαρτώνται από το πλαίσιο των συγκυριών (Holtzhausen & Zerfaas, 2015:10), η αποκατάσταση της φήμης των πολιτικών η αντιμετώπιση των σκανδάλων, η διαχείριση της κρίσης, εξαρτάται από το βαθμό παραβίασης από τα αποδεκτά, τη δύναμη του πολιτικού, (Grover & Hasel, 2014). Ενώ στην περίπτωση του Straus-Kahn ακολουθήθηκε η ίδια στρατηγική απολογίας και άρνησης όπως στον Κλίντον αλλά με εντελώς διαφορετικό αποτέλεσμα, αποδεικνύοντας την καίρια σημασία της πολιτικής κουλτούρας στο χειρισμό ενός σκανδάλου, στην διαχείριση του συμβολικού κεφαλαίου, της φήμης, και της πολιτικής επικοινωνίας τελικά.

Οι περιπτώσεις των πολιτικών σεξουαλικών σκανδάλων θίγουν πολλές πλευρές. Από την πολιτική, τη δημοσιότητα, τα MME, τους δημοσιογράφους και

τις σχέσεις τους με τους πολιτικούς, τα όρια μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου βίου ως τη σεξουαλικότητα και τις αναπαραστάσεις των φύλων και τους κοινωνικούς ρόλους, η έρευνα γύρω από αυτά ήταν μια διαδικασία κατά την οποία αναδείχθηκαν πολλά και διαφορετικά στοιχεία ερευνητικών θεμάτων προς ανάλυση, με αποτέλεσμα την σύγχυση και την ανάγκη για εστίαση από την γράφουσα μεν, την ανάδειξη νέων ερευνητικών θεμάτων προς περαιτέρω διερεύνηση δε.

Επισημαίνοντας και στο σημείο αυτό ότι εν τέλει η ανάλυση των πολιτικών σεξουαλικών σκανδάλων στράφηκε στις αναπαραστάσεις της γυναικείας σεξουαλικότητας μέσα από αυτά, έμειναν ανεξερευνήτες όψεις που αφορούν τις άλλες σεξουαλικότητες, την αρρενωπότητα συγκεκριμένα, εφόσον μιλάμε για πολιτικά σεξουαλικά σκάνδαλα που αφορούν ερωτικές σχέσεις ετεροφυλόφιλων. Η δημοτικότητα των ανδρών πολιτικών δεν πτοήθηκε, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, από τις παραβιάσεις ηθικών κωδίκων, όταν αυτές είχαν να κάνουν με την αρρενωπότητά τους, εκφρασμένη ως έντονη σεξουαλική ζωή. Σε αντίθεση με τις γυναίκες των ιστοριών των σεξουαλικών σκανδάλων, που στιγματίστηκαν από τη δημοσιότητα, αρνητικά, αδυνατώντας να «ξεφύγουν» από την εμπλοκή τους σε ερωτικές σχέσεις με πολιτικούς άνδρες. Μία νέα υπόθεση εργασίας θα μπορούσε να είναι λοιπόν η εξής: Η αρρενωπότητα, ως στοιχείο ηγεσίας των πολιτικών, ενισχύεται από την έντονη σεξουαλική ζωή των πολιτικών.

Συνεχίζοντας επαγωγικά, θα ήταν ενδιαφέρον να διερευνηθεί γιατί δεν εμφανίζονται σκάνδαλα για την ερωτική ζωή των γυναικών πολιτικών. Ή ακόμα γιατί τα ΜΜΕ δεν ασχολούνται με τους άνδρες συντρόφους των γυναικών, με τον τρόπο που καλύπτουν θέματα για τις γυναίκες συντρόφους των πολιτικών. Τα θέματα αυτά θεωρείται ότι στηρίζονται σε ιστορικές διεργασίες και στους πυλώνες των εδραιωμένων αντιλήψεων των κοινωνικών ρόλων, που

αναφέρθηκαν παραπάνω, και ανατρέπονται σε βάθος χρόνου και με μεγάλες πολιτικές και κοινωνικές τομές.

Σε έναν μεγαλύτερο χρονικά ορίζοντα, θα ήταν ενδιαφέρον ακόμα να διερευνηθεί αν τα πολιτικά σεξουαλικά σκάνδαλα μπορούν να αποτελέσουν όχημα συντήρησης ή ανατροπής των σεξουαλικών ηθών, συνέχεια στο νήμα των ανισοτήτων ή τομή για την αναγνώριση των δικαιωμάτων όλων των φύλων στην έκφραση της σεξουαλικότητας. Το απότοκο ορίζεται από το υπόβαθρο, όπως έγινε σαφές από τις περιπτώσεις που αναλύθηκαν παραπάνω, το ιστορικό πλαίσιο της πολιτικής και σεξουαλικής κουλτούρας του χώρου όπου λαμβάνει χώρα και, επίσης, από την χρονική συγκυρία.

Το ένα στοιχείο είναι το παραπάνω, οι κοινωνικές αντιλήψεις γύρω από την σεξουαλικότητα και τα φύλα. Το άλλο στοιχείο που εμπλέκεται στα πολιτικά σεξουαλικά σκάνδαλα είναι αυτό των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Σε αντίθεση, με τις παραπάνω μακροχρόνιες διεργασίες, τα ΜΜΕ αλλάζουν με τους ρυθμούς της τεχνολογίας, ραγδαία. Συνεπώς, από εκείνο το «μέτωπο» οι αλλαγές αλλάζουν και τον τρόπο εξέλιξης των σκανδάλων. Το νέο επικοινωνιακό τοπίο, τα ψηφιακά μέσα, διαμορφώνουν νέους όρους γενικότερα και στην πολιτική επικοινωνία, και, συνεπώς, στον τρόπο που ξεσπούν, εμφανίζονται και εξελίσσονται και τα πολιτικά σεξουαλικά σκάνδαλα. Προκλήσεις για τους πολιτικούς και ευκαιρίες για τους πολίτες. Οι δυνατότητες, οι ευκαιρίες και οι κίνδυνοι για τα δημόσια πρόσωπα αυξάνονται καθώς οι δημόσιες κινήσεις τους δεν περιορίζονται χρονικά και χωρικά, από τις συμβάσεις των «παραδοσιακών» όπως λέγονται μέσων μαζικής ενημέρωσης όπως ο Τύπος.

Γενικότερα, όψεις του ιδιωτικού βίου διέπονται από κανόνες ηθικής που αναπτύσσονται στο δημόσιο λόγο των ΜΜΕ και η αυτοσυνείδηση και ο αυτοέλεγχος της προσωπικής ζωής των ατόμων γίνονται θέματα προς συζήτηση στα ΜΜΕ. Στα πλαίσια των νέων τρόπων ζωής και των τάσεων η

ιδιωτική ζωή αποκτά περισσότερη ορατότητα, όπως διαπιστώνει και ο Rose (1999: 263-268). Εφόσον οι κανόνες ηθικής διαμορφώνονται από τα ΜΜΕ και δημόσιους χώρους, είναι αυτοί οι ίδιοι οι δημόσιοι χώροι που κρίνουν τις ιδιωτικές συμπεριφορές.

Η δυναμική της ταχύτητας διάδοσης των πληροφοριών και η αδυναμία των πολιτικών να προλάβουν την κατανάλωση και συζήτησή τους από το ευρύ κοινό αποτελεί αισιόδοξο στοιχείο για το μέλλον της Δημοκρατίας, όπως διαπιστώνει ο McNair (2011: 207-208),

Ιδιαίτερα για τα δημόσια πρόσωπα, η διάκριση ιδιωτικού δημόσιου μετασχηματίζεται καθώς τα δημόσια πρόσωπα και όλα σχεδόν τα άτομα, ως χρήστες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, τροφοδοτούν το υπόλοιπο ακροατήριο των διαδραστικών πλέον νέων μέσων με στοιχεία για την προσωπική τους ζωή. Είναι οι ίδιοι οι πρωταγωνιστές που δίνουν εικόνες από την προσωπική τους ζωή, άμεσα και εύκολα, αν δεν πληροφορούν οι ίδιοι το κοινό, με κάποιον ίσως και τυχαίο τρόπο γίνονται όλα γνωστά για κάποια σχέση ή προσωπική υπόθεση σε διαδικτυακές αναρτήσεις. Επομένως, αλλάζουν και οι όροι των σκανδάλων, η αποκάλυψη ίσως είναι ευκολότερη, η συγκάλυψη ευκολότερη, σίγουρα δυσχερέστερη η διαχείριση των στοιχείων και των πληροφοριών που εκθέτουν στο αχανές όπως χαρακτηρίζεται διαδίκτυο. Οι διασημότητες δεν έχουν να κάνουν με συγκεκριμένα κανάλια διάχυσης των πληροφοριών, οι οποίες είναι πλέον ανεξέλεγκτες προς δημοσιοποίηση στα χέρια και στα κινητά τηλέφωνα με μεγάλη ευκολία από χρήστες που δεν είναι επαγγελματίες και συνεπώς δεν διέπονται από επαγγελματικές πρακτικές των ΜΜΕ ή από δημοσιογραφική δεοντολογία.

Ιδιαίτερα όσον αφορά τις γυναίκες (αλλά και άλλες κοινωνικές ομάδες στερεοτυπικά περιορισμένες στο δημόσιο λόγο, όπως οι ομοφυλόφιλοι, οι τρανς, κ.ά.), τα ψηφιακά μέσα δίνουν ευκαιρίες για έκφραση λόγου στο δημόσιο

χώρο, για διάδοση των πολιτικών και άλλων μηνυμάτων τους, καθώς η τεχνολογία του προσβάσιμου σε όλους διαδικτύου διευκολύνει την διάδοση μηνυμάτων, σε μεγάλη ταχύτητα σε διευρυμένα κοινά.

Παρότι εντός διαφορετικών εθνικών πλαισίων, συντηρούνται βαθιά εδραιωμένες αντιλήψεις για τους κοινωνικούς ρόλους των φύλων, τα ψηφιακά μέσα δίνουν νέες δυνατότητες να αλλάξει το τοπίο, καθώς γίνονται περισσότερες οι γυναίκες που διατυπώνουν απόψεις και αποκτούν ισχυρότερο λόγο στο διαδίκτυο. Η τεχνολογία είναι εύκολη στη χρήση και προσβάσιμη στην πλειονότητα των ατόμων σήμερα που μπορούν εύκολα να ακούσουν και να ακουστούν, να στηρίξουν και να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους, διαδικασίες που δεν ήταν εύκολες στις εποχές των παραδοσιακών ανδροκρατούμενων μέσων.

Στο πεδίο της πολιτικής συμμετοχής, η αντιμετώπιση των γυναικών με αυστηρούς ηθικούς κώδικες και με υπαινικτικό λόγο για τη σεξουαλικότητά τους, όπως έγινε φανερά με τις συντρόφους των πολιτικών που είδαμε, ίσως αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα. Οι γυναίκες ΜΙΜΗ διακρίνεται φόβος για την επιρροή της γυναικείας σεξουαλικότητας στην «αρρενωπή» πολιτική

Επομένως, αλλάζουν και οι ιστορίες των πολιτικών σκανδάλων: οι γυναίκες στον ψηφιακό δημόσιο χώρο εκφράζουν αλληλεγγύη, αλλά ακόμα η αποδοκιμασία μειώνεται. Δεν είναι ότι δεν υπάρχει «κουτσομπολιά», αντιθέτως, μάλλον αυξάνονται οι λόγοι, με κάθε χρήστη να μπορεί να εκφέρει γνώμη με μια απλή ανάρτηση. Αυτό που αλλάζει, σύμφωνα με την αισιόδοξη θέση που εκφράζω, είναι ότι όλες οι ομάδες πλέον μπορούν να υποστηρίξουν τις θέσεις τους στο νέο επικοινωνιακό πεδίο και να ανατρέψουν στερεότυπα θέτοντας υπό αμφισβήτηση τον ηγεμονικό λόγο.

Κλείνοντας, με την προσδοκία ότι το παρόν δίνει ένα μικρό στίγμα στη δημόσια συζήτηση περί αναπαραστάσεων των φύλων, κοινωνικών ρόλων και γυναικείας

σεξουαλικότητας, ελπίζω να συνεχιστεί ο σχετικός διάλογος και το παρόν πόνημα να έγινε αφορμή να προκύψουν νέες ιδέες.

9.Βιβλιογραφικές αναφορές

9.1.Ελληνική Βιβλιογραφία

Βαμβακάς, Β. 2006, *Εκλογές και επικοινωνία στη Μεταπολίτευση. Πολιτικότητα και Θέαμα*. Αθήνα: Σαββάλας.

Βαμβακάς, Β. 2006, «Ο Ανδρέας Παπανδρέου και ο εκδημοκρατισμός της προεκλογικής επικοινωνίας» στο Β. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), «Ο Ανδρέας Παπανδρέου και η εποχή του». *Ελληνικά Γράμματα*.

Βούλγαρης, Γ. 2008, *Η Ελλάδα της Μεταπολίτευσης 1974-1990. Σταθερή Δημοκρατία σημαδεμένη από τη Μεταπολεμική Ιστορία*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Δεμερτζής, Ν. 1989 «Κουλτούρα, νεωτερικότητα, πολιτική κουλτούρα», εκδόσεις Παπαζήση.

Δεμερτζής, Ν. (επιμ.), 1994, «Η ελληνική πολιτική κουλτούρα σήμερα», εκδόσεις Οδυσσεάς

Δεμερτζής, Ν. 2002, *Πολιτική επικοινωνία. Διακινδύνευση, δημοσιότητα, διαδίκτυο*, Εκδόσεις Παπαζήση.

Κυριαζή, Ν. 2001. *Η Κοινωνιολογική Έρευνα*. Ελληνικά Γράμματα.

Μοσκώφ, Η. 2004, *Πολιτική κουλτούρα και κοινωνία των πολιτών την εποχή της Παγκοσμιοποίησης*. Αθήνα: Ινστιτούτο στρατηγικών και αναπτυξιακών μελετών "Ανδρέας Παπανδρέου".

Μουζέλης, Ν., Λίποβατς, Θ., Σπουρδαλάκη, Μ., 1989, *Λαϊκισμός και Πολιτική*. εκδόσεις "Γνώση".

Νικολακόπουλος, Η. 1990, «Η Εκλογική Επιρροή των Πολιτικών Δυνάμεων» στο Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης, Λυριντζής, Χ.-Νικολακόπουλος, Η. (επιμ.) 1990, *Εκλογές και Κόμματα στη δεκαετία του '80*. Εξελίξεις και προοπτικές του πολιτικού συστήματος, εκδόσεις Θεμέλιο.

Παναγιωτόπουλος, Β. (επιμ.), 2006. *Ο Ανδρέας Παπανδρέου και η εποχή του*. Ελληνικά Γράμματα.

Παναγιωτόπουλος, Π. 2014. «Παπανδρέου, Ανδρέας. Συγκρουσιακή πολιτική, πραγματισμός, διαχείριση του λαϊκού φαντασιακού» στο Βαμβακάς, Β. & Παναγιωτόπουλος, Π. 2014. *Η Ελλάδα στη δεκαετία του '80. Κοινωνικό, Πολιτικό και Πολιτισμικό Λεξικό*. (2^η έκδοση). Επίκεντρο.

Παναγιωτοπούλου, Ρ. 1996, «Ορθολογικές» Ατομοκεντρικές πρακτικές στα πλαίσια ενός «ανορθολογικού» πολιτικού συστήματος, στο Λυριντζής, Χ., Νικολακόπουλος, Η., Σωτηρόπουλος, Δ. 1996, «Κοινωνία και Πολιτική. Όψεις της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας 1974-1994», εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.

Παντελίδου Μαλούτα, Μ. 2015. Το φύλο ως παράγοντας διαφοροποίησης στην κοινωνικοποίηση και οι κοινωνικοπολιτικές επιπτώσεις της διαφοροποίησης αυτής. [Κεφάλαιο Συγγράμματος]. Στο Παντελίδου Μαλούτα, Μ. 2015. *Πολιτισμικές συνιστώσες της πολιτικής διαδικασίας*. [ηλεκτρ. βιβλ.]

Αθήνα:Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. κεφ 4. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/3526>

Παπαθανασόπουλος, Σ. 2004, «Τα Πολιτική και ΜΜΕ, Η περίπτωση της Νότιας Ευρώπης. Αθήνα: Καστανιώτη

Πλειός, Γ. 2001, «Ο λόγος της εικόνας: Ιδεολογία και πολιτική», εκδόσεις Παπαζήση

Σβορώνος, Νίκος. 1999. Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας, Ιστορική Βιβλιοθήκη, εκδόσεις Θεμέλιο.

Χαραλάμπης, Δημήτρης. 1989. «Πελατειακές σχέσεις και λαϊκισμός. Η εξωθεσμική συναίνεση στο ελληνικό πολιτικό σύστημα». Αθήνα: εκδόσεις Εξάντας. Δεύτερη έκδοση

9.2.Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία (Μεταφρασμένη)

McQuail, D. 2003, Η Θεωρία της Μαζικής Επικοινωνίας για τον 21ο αιώνα, Σ. Παπαθανασόπουλος (εισ.-επιμ.), Κ. Μεταξά (μτφρ.), Επικοινωνία και Κοινωνία, Αθήνα: Καστανιώτη.

McQuail, D. & Windahl, S. 2001, Σύγχρονα Μοντέλα Επικοινωνίας: Για τη μελέτη της μαζικής επικοινωνίας, Σ. Παπαθανασόπουλος (εισ.-επιμ.), Κ. Μεταξά (μτφρ.), Επικοινωνία και Κοινωνία, Αθήνα: Καστανιώτη.

Debord, G., 2000, «Η Κοινωνία του Θεάματος», εκδόσεις «Διεθνής Βιβλιοθήκη», μετάφραση: Μαρία Ζάκκα

Foucault, M. (1987), Εξουσία, γνώση και ηθική. Ζ. Σαρίκας(μτφρ.), Αθήνα: Ύψιλον

Foucault, M. 1978, Ιστορία της σεξουαλικότητας 1, η δίψα της γνώσης. Γ. Ροζάκη(μτφρ.), Αθήνα: Κέδρος.

Foucault, M. 1984, Ιστορία της σεξουαλικότητας 3, η επιμέλεια του εαυτού. Β. Πατσογιαννης (μτφρ.), Αθήνα: Πλέθρον.

Foucault, M. 1987, Εξουσία, γνώση και ηθική. Ζ. Σαρίκας(μτφρ.), Αθήνα: Ύψιλον

Κοναχ, Β. & Rosentiel, T, «Εισαγωγή στη Δημοσιογραφία. Τι πρέπει να γνωρίζουν οι άνθρωποι των Μέσων και τι πρέπει να αναμένει η κοινή γνώμη», Ερ. Μπατζινόπουλος (μτφρ.), Αθήνα: Καστανιώτη.

Manning, P. 2007, Κοινωνιολογία της Ενημέρωσης: Ειδήσεις και Πηγές των Ειδήσεων, Σ. Παπαθανασόπουλος (επιμ.), Κ. Μεταξά (μτφρ.), Επικοινωνία και Κοινωνία, Αθήνα: Καστανιώτη.

Thompson, J. 1995, Νεωτερικότητα και Μέσα Επικοινωνίας, Αθήνα: Παπαζήση.

9.3.Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Apostolidis P. & Williams J., 2004 *Public Affairs: Politics in the Age of Sex Scandals*, Duke University Press

Arthurs, J. 2004. *Television and Sexuality. Regulation and the Politics of Taste*. Open University Press, England.

Attwood, F. 2007, «Sluts and Riot Grrrls: Female Identity and Sexual Agency», *Journal of Gender Studies*, 16:3, 233-247

Baudrillard, J., 1981. *Simulacra and Simulation*

Baum, M. 2002 *Sex, Lies and War: How Soft News Brings Foreign Policy to the Inattentive Public*. *The American Political Science Review*, Vol. 96, No. 1 (Mar. 2002), pp. 91-109.

Bisbort, Alan. 2008. *Media Scandals*. Greenwood Press.

Boudana, S. 2013 *Shaming rituals in the age of global media: How DSK's perp walk generated estrangement*. *European Journal of Communication* 0(0) 1-18.

Butler, J. 1990 *Gender Trouble*. London: Routledge

CBS News, 11/09/1998, "What happened to Monica's dress" <http://www.cbsnews.com/news/what-happened-to-monicas-dress/> [accessed in 19/05/2017]

Clark, Anna. 2008. *Desire: A History of European Sexuality*. Routledge, NY

CNN.com (21/09/1998) *An affair of state. At the heart of Kenneth Starr's explicit but coldly clinical report is a furtive sex drama* <http://edition.cnn.com/ALLPOLITICS/time/1998/09/14/affair.state.html> [accessed in 11/05/2017]

Cogan, B. & Kelso, T. 2009. "Encyclopedia of politics, the media and popular culture", USA: ABC-CLIO Greenwood Press

Constas, D. & Stavrou, Th. 1995. *Greece prepares for the twenty-first century*. The Woodrow Wilson Center Press.

Dagnes, A. & Sacleben, M. ed. 2014, "Scandal! An Interdisciplinary Approach to the Consequences, Outcomes, and Significance of Political Scandals", Bloomsbery.

Dagnes, A. 2015 "Stand by your man: Political Sex Scandals in American Pop Culture", παρουσίαση στο Western Political Science Association Conference, Las Vegas.

Dahl, D. 2016 "Imagining the Monica Lewinsky Scandal on Social Media" in Mandell, H. & Chen, G.M., 2016, "Scandal in a digital age", Palgrave Macmillan.

Diamantouros, N. 1983, "Greek political culture in transition" in Clogg, R. (ed.) 1983, "Greece in the 1980s", London: McMillan.

Elias, N. 2000, "The civilizing process: Sociogenetic and psychogenetic investigations", Blackwell publishing.

Faubion, J. D. 1993. «Modern Greek Lessons. A Primer in Historical Constructivism». Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

France, the U.S. and Strauss-Kahn

Gill, R., 2006, "Gender and the media", Polity Press.

Goffman, E, 1956, *The Presentation of Self in Everyday Life*, University of Edinburgh.

Goodyear-Grant, E., 2014, *Gendered News: Media Coverage and Electoral Politics in Canada*, UBC Press

Hall, S. 1980, *Cultural Studies: Two paradigms. Media, culture and society*, 2, pp. 57-72,

<http://world.time.com/2011/05/21/paris-reacts-to-strauss-kahn-do-french-elites-deserve-different-laws/>

http://www.liberation.fr/france/2011/06/06/sexe-sante-et-politique-il-est-temps-de-lever-les-tabous_740689

<http://www.nytimes.com/2002/03/03/arts/television-radio-telling-her-own-story-selling-her-new-self.html> [accessed in 11/05/2017]

<http://www.nytimes.com/2011/07/06/opinion/06iht-edkauffmann06.html>

http://www.slate.com/articles/news_and_politics/explainer/1998/09/what_exactly_is_the_cigar_story.html [accessed in 11/05/2017]

Hunt, L. 1996. "Introduction: Obscenity and the Origins of Modernity, 1500-1800". In *The Invention of Pornography: Obscenity and the Origins of Modernity, 1500-1800*, edited by Lynn Hunt, 9-48. Cambridge, MA: MIT Zone Books.

Jackson, D. *Exploring aging masculinities. The Body, Sexuality and Social Lives*. Palgrave Macmillan, UK.

Jeff Leen, 24/01/1988. Lewinsky: Two Coasts, Two Lives, Many Images Washington Post [<http://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/special/clinton/stories/lewprofile.htm>] [accessed in 11/05/2017]

Kagan, D. 2016, *Cultural Studies, The International Encyclopedia of Communication*.

Kauffmann, S. Sylvie_ JULY 5, 2011, *Telling Her Own Story, Selling Her New Self*

Kolliopoulos, J. & Veremis, T., 2002 , *Conclusion στο "Greece: The Modern Sequel. From 1831 to the Present"*, Hurt & Company, London.

Kolliopoulos, J. & Veremis, T., 2010, "Opposite poles in Politics. Karamanlis vs. Papandreou" , στο Kolliopoulos, J. & Veremis, T., 2010, "Modern Greece: a history since 1821", Wiley-Blackwell.

Kyriazis, N. 1998. *Women's employment and gender relations in Greece. Forces of Modernization and Tradition. European Urban and Regional Studies*, vol. 5, issue 1.

Loizos, P. & Papataxiarchis, E. (ed.) 1991, "Contested Identities: Gender and kinship in modern Greece". Princeton University Press.

Lyotard, J.-F.(1979)The Postmodern Condition: A Report on Knowledge, Manchester United Press.

Mahtani, M. 2005, Gendered news practices Examining experiences of women journalists in different national contexts.

McNair, B. 2011 "An introduction to political communication", 5th edition, Routledge.

McNair, Br. 2000. Journalism and Democracy. An evaluation of the political public sphere. Routledge.

Miller, A. 1996 Sex, Politics and Public Opinion: What Political Scientists Really Learned From the Clinton Lewinsky Scandal, American Political Science Association.

Moschonas, G. 1999 "The Panhellenic Socialist Movement" in Ladrech, R. & Marliere, P. (ed.) 1999, "Social Democratic Parties in the European Union. History, Organization, Policies", Macmillan Press.

Neuendorf, K. 2002, The Content Analysis Guidebook. Sage.

Noberg, K. 1996. "The Libertine Whore: Prostitution in French Pornography from Margot to Juliette". In *The Invention of Pornography: Obscenity and the Origins of Modernity, 1500-1800*, edited by Lynn Hunt, 9-48. Cambridge, MA: MIT Zone Books.

Nocentelli, C. 2008, The Erotics of Mercantile Imperialism: Cross-Cultural Requitenedness in the Early Modern Period, The journal for early modern cultural studies 8: 1, 134-152.

Jean Quatremer, Correspondant de "Libération" auprès de l'union européenne. Auteur du blog les Coulisses de Bruxelles. —6 juin 2011 à 00:00

Paris Reacts To Strauss-Kahn: Do French Elites Deserve Different Laws?

Plummer, K. 1995, **Telling Sexual Stories: Power, Change, and Social** Worldswower, Change, and Social Worlds French Elites Deserve Di

Potter, J. & Wetherell, M. (1987) Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour, London, Sage

Potter, J., 2012. Re-reading discourse and social psychology: transforming social psychology. *British Journal of Social Psychology*, 51 (3), pp. 436 - 455.

Poulos, M. 2009. Arms and the Woman: Just Warriors and Greek Feminist Identity. New York: Columbia University Press.

Poulos, M. 2009. Arms and the Woman: Just Warriors and Greek Feminist Identity. New York: Columbia University Press.

Rouyer, M. 2013 The Straus-Kahn affair and the culture of privacy: mistreating and misrepresenting women in the French public sphere. *Women's Studies International Forum* 41 (2013) 187-196

Sexe, santé et politique : il est temps de lever les tabous

Still, A. The New Yorker, January 15, 2014, «How American is the French President's affair», <http://www.newyorker.com/news/news-desk/how-american-is-the-french-presidents-affair>

Street, J. 1992, «Politics and Popular Culture». Wiley.

Street, J. 2001 "Mass media, Politics and Democracy", Palgrave.

Street, J. 2004 "Celebrity politicians: Popular culture and political representation", *British Journal of Politics and International Relations*, 6:4, 435-452.

Tannen, D., 1993 "The Relativity of Linguistic Strategies: Rethinking power and solidarity in Gender and Dominance" στο Tannen, D. (ed.) 1993 *Gender and Conversational Interaction*, Oxford University Press.

Taylor, S. (2001) 'Locating and Conducting Discourse Analytic Research', in Wetherell, M., Taylor, S., and Yates, S.J. (eds.) *Discourse as Data*. London: Sage.

The Opinion Pages | I.H.T. OP-ED CONTRIBUTOR
Theory and Philosophy, Wiley.

Toobin, Jeffrey. 1999, "A vast conspiracy. The Real Story of the sex scandal that nearly brought down a President", New York: Random House.

Toobin, Jeffrey. 1999, "A vast conspiracy. The Real Story of the sex scandal that nearly brought down a President", New York: Random House.

Tsaliki, L. & Chronaki, D. 2015, Rethinking the pornography debate in Greece: a country-specific reading of an "old" argument, *Journal of Media & Cultural Studies*.

Tsaliki, L. 1999, "Women and New Technologies" in "The Routledge Companion to Feminism and Postfeminism", ed. By Sarah Gamble, Routledge, Taylor and Francis Group, London and New York.

Van Dijk, 1993, Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society*, 4(2), 249-283.

Washington Post, 1998, The Starr Report <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/special/clinton/icreport/srprintable.htm> [accessed in 19/05/2017]

Weeks, J. 1995, *Invented Moralities: Sexual Values in an Age of Uncertainty*. Wiley.

Weeks, J. 2005 *Sexuality*. Routledge.

Weeks, J. 2011 "Sexual cultures" in Weeks, J. 2011 "The languages of sexuality", Routledge.

Weeks, J. 2011 "Sexual ethics" in Weeks, J. 2011 "The languages of sexuality", Routledge.

Weeks, J. 2012, Sex, Politics and Society. The Regulation of Sexuality since 1800. 3rd edition, Routledge.

Wetherell, M, Stiven, H and Potter, J., 1987, Unequal egalitarianism: A preliminary study of discourses concerning gender and employment opportunities. *British Journal of Social Psychology*, Vol.26, pp.59-71

Wetherell M., Taylor S., Yates D., 2001, Discourse as Data: A Guide for Analysis, Sage. Wetherell, M., Taylor, S., Yates, S., 2001, Discourse Theory and Practice: A Reader (London, California, New Delhi Sage Publications

Wetherell, M., & Potter, J. (1988). Discourse analysis and the identification of interpretive repertoires. In C. Antaki (Ed.), *Analysing everyday explanation: A casebook of methods* (pp. 168-183). Newbury Park, CA: Sage.

Wetherell, Margaret; Taylor, Stephanie and Yates, Simeon eds. (2001). *Discourse as Data: A Guide to Analysis*. London, U.K.: Sage Publications Ltd.

What happened To Monica's Dress?

What, Exactly, Is the Cigar Story? SEPT. 2 199

Wheeler, M. 2013, "Celebrity Politics", Polity Press.

Williams, M. 10/12/2012, "The Guardian". Dominique Strauss-Kahn settles sexual assault case with hotel maid, <https://www.theguardian.com/world/2012/dec/10/dominique-strauss-kahn-case-settled> [accessed in 24/05/2017]

Xifra, J. 2012 Sex, lies, and post-trial publicity: The reputation repair strategies of Dominique Straus-Kahn. *Public Relations Review* 38 (2012) 477-483.

9.4.Ελληνική αρθρογραφία

Απογευματινή, «Τα 4 παιδιά, η Δήμητρα και οι στενοί συνεργάτες του πρωθυπουργού ξέσπασαν σε λυγμούς μόλις τέλειωσε η επιτυχής εγχείρηση», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 1/10/1988

Απογευματινή, «Πιόνι ο Ανδρέας στα χέρια της Δήμητρα Λιάνη», Απογευματινή, 13/10/1988)

Απογευματινή, «Απροθυμία για το πάρτυ», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 26/10/1988

Απογευματινή, «Κάθεται και πληρώνεται η Δήμητρα», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 18/10/1988

Απογευματινή, «Κίνημα κατά Λιάνη», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 16/10/1988

Απογευματινή, «Κοσκωτάς: Ο Ανδρέας ήταν το αφεντικό μου», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 28/05/1989

Απογευματινή, «Πιέσεις για αυθόρμητη συγκέντρωση», 19/10/1988, ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ,

Απογευματινή, «Ρωμαϊκή φιέστα για τον "σιδερένιο". ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ. 23/10/1988

Απογευματινή, «Της Μιμή του το χαβά», 8/07/1989, ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ

Απογευματινή, «Το ΠΑΣΟΚ υποδέχεται τη... Δήμητρα Λιάνη», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 21/10/1988

Απογευματινή, «Αδιαφορεί για τα παιδιά του», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 27/10/1988

Απογευματινή, «Βγαίνει το διαζύγιο της Δήμητρας Λιάνη», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 1/11/1988

Απογευματινή, «ΔΕΝ ΠΡΟΣΚΛΗΘΗΚΑΝ ΑΛΕΥΡΑΣ-ΓΕΝΝΗΜΑΤΑΣ-ΖΙΑΓΚΑΣ-ΚΟΚΚΟΛΑ», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 27/10/1988

Απογευματινή, «Δυσκολίες για το διαζύγιο», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 26/10/1988

Απογευματινή, «Έγινε ό, τι ήθελε η Δήμητρα», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 22/10/1988

Απογευματινή, «Έγκλημα και αμαρτία», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 4/05/1989

Απογευματινή, «Ελλάδα είναι η... Μιμή», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 3/05/1989

Απογευματινή, «Η Μιμή θα κοστίσει στον Ανδρέα πολιτικά», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 26/10/1988

Απογευματινή, «ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ» ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ. Τα... κάλλη της «επίσημης», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 3/05/1989

Απογευματινή, «Κεραυνός από άμβωνος», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 24/10/1988

Απογευματινή, «Μαργαρίτα: Σπίτι μου είναι το Καστρί», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 1/11/1988

Απογευματινή, «Μέτωπο κατά Ανδρέα. Ρήξη για τη Δήμητρα», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 24/10/1988

Απογευματινή, «Οι ΕΓΕΣ κατά του πρωθυπουργού», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 24/10/1988

Απογευματινή, «Όχι και τα παιδιά!», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 26 /10/1988

Απογευματινή, «Πόλεμος μητροπολιτών για τη Δήμητρα», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 4/05/1989

Απογευματινή, «Σ' όλο τον κόσμο πήγαν οι σέξυ φωτογραφίες», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 6/05/1989

Απογευματινή, «Σέξυ γκερλ η Δήμητρα», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 5/05/1989

Απογευματινή, «Τηλεοπτικό ημερολογίου» ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 30/10/1988

Απογευματινή, «Το «νεύμα» και τα παρεπόμενα», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 26/10/1988

Απογευματινή, Βλάχου, Ν. “Ανδρέας, Δήμητρα χωρίς “φλας”, ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 24/05/1989

Απογευματινή, Δ.Δ., 1988, “Πολιτικό χάντικαπ ο δεσμός”, ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 5/10/1988

Απογευματινή, Δημητρίου, Ζ. “Θα μείνουν πιστές οι ΕΓΕς ή θα ζητήσουν διαζύγιο;”, ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 23/10/1988

Απογευματινή, Δήμτσας, Κ. “Δεν τόλμησαν να δείξουν τον Ανδρέα”, Απογευματινή, 11/10/1988

Απογευματινή, Δήμτσας, Κ. “Θα την παντρευτώ είτε το θέλετε, είτε όχι”, ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ 8/10/1988

Απογευματινή, Δήμτσας, Κ. “Πότε ο γάμος; δεν απαντώ”, ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ

Απογευματινή, Δήμτσας, Κ. “Ως εδώ Δήμητρα!”, ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 7/10/1988

Απογευματινή, Δήμτσας, Κ. 1988 «Ένταση στην εντατική, ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 2/10/1988

Απογευματινή, Δήμτσας, Κ. 1988, “7ωρη μάχη με το θάνατο”, ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 1/10/1988

Απογευματινή, Μενεγάτου, Σ. “Οι “γυναικούλες” έδωσαν τη νίκη στο ΠΑΣΟΚ...”, ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 23/10/1988

Απογευματινή, Ντινόπουλος, Α. & Μενεγάτου Σ. “Εκλεισε και...ο Ανδρέας”, ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 14/07/1989

Απογευματινή, Ντινόπουλος, Α. «Πήρε τη Μιμή του και απήλθε», 6/07/1989, ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ

Απογευματινή, Παναγιωταρέα, Α. “Γιατί επιστρέφει ξαφνικά ο Ανδρέας;”, ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 30/05/1989

Απογευματινή, Παναγιωταρέα, Α., «ΜΙΑ είναι η κυρία πρωθυπουργού η τροφαντή», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 5/05/1989

Απογευματινή, Παπαδημητρίου, Β. “Ο λαός γελά με την υποδοχή”, ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 20/10/1988

Απογευματινή, Παναγιωταρέα, Α. «Κι αυτός ...αρραβωνιάζεται!», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 30/10/1988

Απογευματινή, Παναγιωταρέα, Α., «Άπατη η φιέστα», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 24/10/1988

Αυριανή, «28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ ΘΑ ΄ΜΑΙ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ», ΑΥΡΙΑΝΗ, 3/10/1988

Αυριανή, «Άγνωστες πτυχές από τις δύσκολες μέρες του Ανδρέα», ΑΥΡΙΑΝΗ, 11/09/1988

Αυριανή, «Έχει και άλλους εραστές η Μιμή» , 12/01/1996

Αυριανή, «Ερωμένη του Μάνου η Μιμή» 11/01/1996

Αυριανή «Έχει και άλλους εραστές η Μιμή» , 12/01/1996

Αυριανή, «Ο Ζάχος έπαιζε με τα βυζιά της Μιμής» 9/10/1995

Αυριανή, «Μαργαρίτα, κοίταξε μην κάνεις πρωθυπουργό τον... Μητσοτάκη», ΑΥΡΙΑΝΗ, 27/10/1988

Αυριανή, «Με τις ευχές χιλιάδων λαού έγινε ο γάμος», 14/07/1989

Αυριανή, «Μόνο θρησκευτική τελετή», ΑΥΡΙΑΝΗ, 11/09/1988

Αυριανή, «Ο Ζάχος έπαιζε με τα βυζιά της Μιμής» 9/10/1995

Αυριανή, «Το περιβάλλον του δεν προστάτεψε τον Ανδρέα», ΑΥΡΙΑΝΗ, 13/10/1988

Αυριανή, «Τον κεράτωνε με Ολλανδό ψαρέμπορο», ΑΥΡΙΑΝΗ, 15/10/1995

Αυριανή, 1988, «Το πρωθυπουργικό ειδύλλιο», ΑΥΡΙΑΝΗ, 11/10/1988

Αυριανή, 1996, «Ερωμένη του Μάνου η Μιμή» 11/01/1996

Αυριανή, 25/10/1988, «Θυμωμένος με το γιο του ο Ανδρέας. Ο πρωθυπουργός έδωσε εντολή να κατατεθεί, σύντομα, αγωγή διαζυγίου», 25/10/1988

Αυριανή, 5/09/1996 Υπέρτιπλος «Στο δρόμο της Τσιτσιολίνας η εύθυμη χήρα της Εκάλης, σύμφωνα με συνέντευξή της σε ισπανικό περιοδικό. ΣΤΑΡ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΥ Η ΜΙΜΗ!»

Αυριανή, Δαγρές, Π. 1988, «Το νέο πολιτικό κλίμα και η... ηθική της Δεξιάς», ΑΥΡΙΑΝΗ, 20/10/1988

Αυριανή, Κουτσουμής, Ντ. 1988 «Καιρός να σοβαρευτούμε», ΑΥΡΙΑΝΗ, 25/10/1988

Αυριανή, Κουτσουμής, Ντ. 1988 «Το περιβάλλον του δεν προστάτεψε τον Ανδρέα», ΑΥΡΙΑΝΗ. 13/10/1988

Αυριανή, Κουτσούμης, Ντ. 7/10/1988, «Κα Λιάνη, όποιος αγαπά φυλάγεται», ΑΥΡΙΑΝΗ

Ελεύθερος Τύπος, «Απολογία για τα σκάνδαλα», ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 1/12/1988

Ελεύθερος Τύπος, «ΔΙΑΛΥΕΙ ΤΟ ΠΑΣΟΚ Η ΜΙΜΗ», ΑΥΡΙΑΝΗ, 9/01/1996

Ελεύθερος Τύπος, «Εμφανίζεται στο νοσοκομείο σαν να πηγαίνει σε δεξίωση», «Ελεύθερο Τύπο», 2/10/1988

Ελεύθερος Τύπος, «Έριξε τους εταίρους για την... εταίρα!», ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 5/12/1988

Ελεύθερος Τύπος, «Έρμαιο της φιλόδοξης Δήμητρας», ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 1/12/1988

Ελεύθερος Τύπος, «Η Λιάνη απόλυτος άρχων», ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 4/10/1988

Ελεύθερος Τύπος, «Να το πάρεις το κορίτσι», ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, 26/12/1988

Ελεύθερος Τύπος, Μπέλλος, Ν. «...Είναι ένας γερο-μοιχός», Ελεύθερος Τύπος, 3/12/1988

Ελεύθερος Τύπος, Σαμόλη, Σ. «Δράκουσ'...ζήταγε η καρδούλα της Μιμής», Ελεύθερος Τύπος, 6/12/1988

Ελεύθερος Τύπος, Χρυσικάκη, Β. «Έντεκα «χαστούκια» στη μαιτρέσσα», Ελεύθερος Τύπος, 5/12/1988

Καθημερινή, «Η συνάντηση δεν έλυσε τις διαφορές», Καθημερινή, 27/10/1988

Καθημερινή, «Ψυχρές οι σχέσεις πατρός και υιού Παπανδρέου», Καθημερινή, 26/10/1988

Καθημερινή, «Καθημερινά», 14/07/1989

Καθημερινή, Αναστασιάδης, 1988, «Σκηνοθεσία αντί πολιτικής!», Καθημερινή, 30/10/1988

Καθημερινή, Αναστασιάδης, Θ. 1988, «Δυο μήνες χωρίς Παπανδρέου», Καθημερινή, 23/10/1988

Καθημερινή, Αναφέρονται ως «ψυχρές οι σχέσεις υιού-πατέρα Παπανδρέου» στα ρεπορτάζ του 10/1988.

Καθημερινή, Μίχας, Τ. «Βίος και Πολιτεία», Καθημερινή, 18/10/1988

Παναγιωταρέα, Α., «Εδώ και τώρα η Μιμή!», ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ, 24/10/1988

Ριζοσπάστης, «Ο Α. Παπανδρέου αναχωρεί από το Γκρόβενορ Χάουζ με την Δ. Λιάνη και κατευθύνονται στο αεροδρόμιο του Χίθροου» 23/10/1988 λεζάντα

Τα Νέα, «Η κ. Λιάνη», ΤΑ ΝΕΑ, 1/10/1988

Τα Νέα, «Χιλιάδες φλας στο γάμο», ΤΑ ΝΕΑ «Τα Νέα», 14/07/1988

Τα Νέα, 22/10/1988

ΤΑ ΝΕΑ, 24/10/1988

Τα Νέα, Παπαπέτρου, Κ., «Λίγοι προσκεκλημένοι, πολλοί απρόσκλητοι», Τα Νέα, «14/07/1989

Τα Νέα, Χαρδαβέλλας, Κ. «Στην πατρίδα ξανά», Τα Νέα, 24/10/1988